

poze 8/9

OKTOBER/NOVEMBER 2016

R.K.-H.B.S Emmen

Binnenhof / Binnenkrot

À la recherche

Didactiek jaren 60

Verwondering voorbij de Horizon

Dokter's roman

Wederopbouw Onderwijs

Herinneringen

Grenservaringen

Klein Vredeveld

When true love came to China

Klinckdicht

Ter Verpoozing

Dit

Terugblikken en vooruitzien. Veel mensen gaan na hun vijftigste de levensgebeurtenissen en belevingen van een verhaal voorzien. Met terugwerkende kracht krijgen toevalligheden een doorgaande lijn. Wat nog komt is hopelijk een prettige tijd.

In het licht van waar je doorheen bent gegaan, dichtte Seamus Heaney.

In deze *Poze* aandacht voor de Rooms-Katholieke Hogere Burgerschool in Emmen. De H.B.S startte in 1959 en verdween in 1974 met de invoering van de Mammoetwet (Met in 1975 de laatste herexamens). Op zaterdag 15 oktober is er een reünie van alle leerlingen, geslaagd en minder geslaagd. Iedereen is uitgenodigd om losse eindjes – indien aanwezig – af te hechten. Ik begon als onnozel kind in de brugklas van de H.B.S. Ik was een van de weinigen van Erica. Door inspanningen van **Geert H. Kocks** – mijn neef en mijn latere leraar Duits op de H.B.S tot hij werd opgevolgd door **Geert Beekman** – kwam ik op de H.B.S terecht. Deze *Poze* is een onevenwichtige mix van serieuze beschouwingen en luchtig grasduinen in mijn archief.

Gerard op de Weegh (natuurkunde en scheikunde) schreef een kort verhaal over een reünist.

Ben Feringa laat zien hoe hij klein kan zijn in het grote en groot in het kleine. Oud-leerling en nu hoogleraar scheikunde met een mondiale uitstraling op het gebied van nano-chemie. Nano betekent dwerg. Hij is een reus in de scheikunde en laat niet na bij elke gelegenheid **Gerard op de Weegh** te noemen als zijn grote inspirator. Terecht. Ik kan ervan meepraten. **Theo Mensen** schrijft over *Grenservaringen* als effectieve leermethode. Op 5 oktober werd bekend dat Ben Feringa de Nobelprijs scheikunde 2016 ontvangt. Proficiat.

Jan van der Meer – destijds leraar geschiedenis – schreef het openingsverhaal over het ontstaan van het katholiek hoger onderwijs in de Zuidoosthoek. **Han van der Krogt** geeft een terugblik op zijn H.B.S-tijd. Eind jaren 60 raakte de H.B.S besmet met Parijse toestanden. Democratisering en inspraak. De gevolgen waren in die tijd niet onaanzienlijk. *De Dwarsligger*, een alternatieve versie van de schoolkrant *Het Binnenhof / Het Binnenkrot*, haalde de regionale en landelijke pers. Ongemak, onkunde, en onwil. Wie zal het achteraf zeggen? **Theo Mensen** reconstrueert zijn rebelsheid.

En verder

André Spruit dicht in de taal van onze voorouders, op wiens schouders wij staan. **Cynthia The** schreef een masterscriptie over *Wederopbouw in Drenthe*. Samen met haar en met **Steeff Steeneken** – zoon van architect en hoofdpersoon in het boek Ir. S.F. Steeneken – maakte ik een boek over de wederopbouw. In deze *Poze* een deel van het hoofdstuk over onderwijs in Drenthe na de Tweede Wereldoorlog. Het boek verschijnt november 2016.

In juli schreef ik *Dokter's roman*. De eerste twee hoofdstukken staan in deze *Poze*. De start van de loopbaan van huisarts **Gerard V. Dokter** lag (uiteraard) op de H.B.S. Wilt u het hele boek lezen? Dat kan, het is bij mij te koop in twee versies; als pocket en als geïllustreerd bulkboek. Wie de smaak te pakken krijgt kan zich vervolgens vernuvern met *Kasteelroman*. Ik schreef deze novelle in augustus. Ook als pocket en bulkboek.

Klein Vredeveld, vormingscentrum bij Assen was de laatste (levensbeschouwelijke) stap naar de wereld van volwassenen.

In *When true love came to China* (van **Lynn Pan**) vertel ik de inhoud van het boek een beetje na. De start: de R.K.-H.B.S in Emmen.

Veel illustraties komen uit mijn plakboeken en andere archieven (O.a. geschiedenisschrift uit de brugklas).

En nog verder

De volgende *Poze* verschijnt – digitaal – in december. Voor Euro 10,00 stuur ik een papieren versie. Onder meer over regio-identiteit. Constante in mijn werk: *De Regio in de Literatuur*. Kijk op:

www.gerardstout.nl/poze Alle nummers van *Poze* zijn daar als pdf af te halen. Voor reünisten kan ik mijn *Verzameld Werk* aanbevelen. In deel 2 staat de roman *Anno Ludwig* met onder meer wederwaardigheden van mijn tijd op de H.B.S. Veel van mijn proza is als pdf te downloaden en op YouTube te beluisteren.

Omslag: “Gasbol” naast de voormalige H.B.S voorzien van Toyisme. De sangen heide op het Balloërveld.

R.K.-H.B.S Emmen

Een halve eeuw emancipatie (1959-2009) Oud-leraar geschiedenis Jan van der Meer geeft inzicht in bestuurlijke en onderwijsinhoudelijke ontwikkelingen. Van R.K.-H.B.S naar KDC naar Carmelcollege.

Jan van der Meer

'Verantwoord en urgent'

Op 13 april 1957 schrijft J.A. (Ko) Gooijer van de Orde der Karmelieten aan de toenmalige minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen:

'Excellentie,

In verband met het voornemen van ons Comité om per 1 september 1958 een R.K. H.B.S op te richten te Emmen (...) leggen wij U hierbij ter beoordeling een aantal cijfers en gegevens voor, waaruit U zal blijken dat de oprichting van een R.K. H.B.S. te Emmen zeker verantwoord is en tevens zeer urgent is.'

Als toeleverende regio's voor de H.B.S vertrouwt het comité vooral op een ruim gebied rond Emmen, gelegen tussen Coevorden, Ter Apel en Odoorn, waar in totaal ongeveer 23.300 katholieken wonen. Worden Hoogeveen, Musselkanaal en Stadskanaal meegerekend, dan komt het totaal op ruim 26.000 katholieken. Dan gaat Gooijer verder:

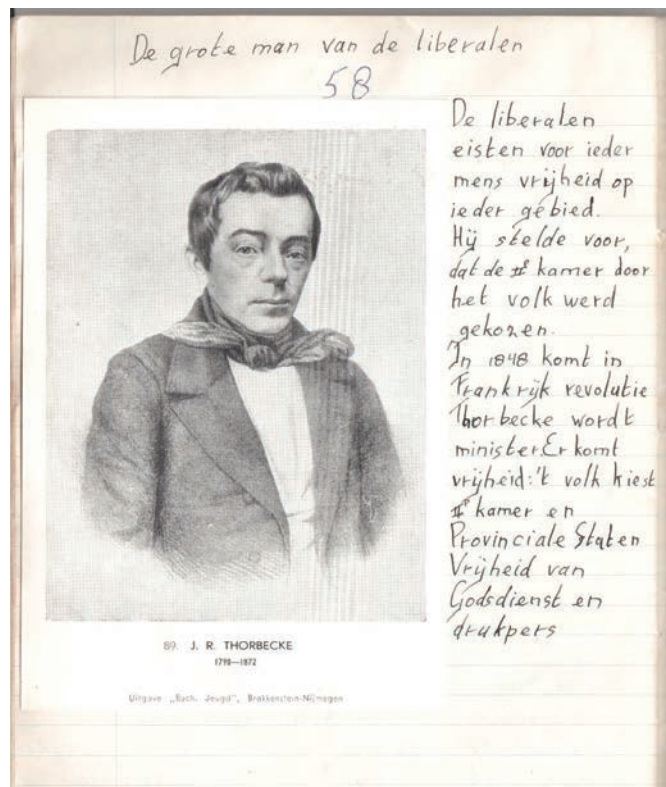
'Z.O.-Drenthe verkeert op het gebied van katholieke voorzieningen in de meest ongunstige positie die in Nederland denkbaar is. De afstanden tot de dichtstbijzijnde katholieke middelbare scholen te Groningen, Almelo en Zwolle zijn zo groot, dat op en neerreizen naar deze scholen uitgesloten is. Tekenend is dan ook het ontstellend lage deelnemingscoëfficiënt van 0,2. Thans bezoeken 67 leerlingen uit het rayon middelbare scholen, gespecificeerd als volgt:

Rijks H.B.S te Ter Apel	7
Openbaar Lyceum te Coevorden	17
Gemeentelijk Lyceum te Emmen	26
Chr. Lyceum te Stadskanaal	3
Internaten	14 +
Totaal	67

Het overgrote deel van de bevolking is financieel niet draagkrachtig genoeg om de kinderen (...) naar internaten te sturen. De belangstelling zal mede daardoor zeker beïnvloed zijn.'

Pater Gooijer was bestuurslid van de Stichting Carmelcollege sinds 1940 en is dat bijna tot het einde van zijn leven gebleven. Verder was hij voorzitter van de

besturen van alle katholieke middelbare scholen in Nederland. Hij dankte er de bijnaam 'minister van katholiek onderwijs' aan. Ietwat plastischer werd hij, vanwege zijn welsprekende overtuigingskracht, door één van de latere HBS-docenten ooit als 'Karmelkanon' gekenschetst. De Stichting had ook toen al meerdere scholen onder haar beheer, voornamelijk in Twente. Vandaar dat het comité dat een katholieke middelbare school in Emmen tot stand wilde brengen haar expertise zocht. Zo kwam pater Gooijer – zijn kloosternaam was Raphaël – op de zetel van de secretaris terecht. Voorzitter werd H.J. Steenhuis, inspecteur van belastingen, die ook al lid van een voorbereidend comité was geweest.¹

J.R. Thorbecke aan de wieg van de Hoogere Burgerschool.

Achtergronden

Om genoeg katholieke leveranciers te vinden voor hun school moest het comité zijn vangnetten ver uitwerpen. Katholieken in Noord-Nederland woonden 'in de diaspora', als minderheid verspreid tussen een dominante niet-katholieke meerderheid. De gemeente Emmen telde dan nog het hoogste percentage katholieken van de noordelijke provincies: ± 20%. Dat was vooral het gevolg van migratie, uitgelokt door de

verveningen en daarna door de opkomende industrie. Maar veel leerlingen voor middelbaar onderwijs leverde dat, getuige de genoemde getallen, nog niet op. Overigens rondt het comité, wellicht bewust, de genoemde coëfficiënt naar beneden af. Een precieze berekening (67:260) levert 0,26 op. Ook niet geweldig, maar iets minder somber.

Sinds de Tachtigjarige Oorlog gold in het publieke domein de hervormde godsdienst als de 'heersende religie'. Afwijkende protestantse genootschappen, de 'dissidenten', speelden de tweede viool en de katholieken dan nog een toontje lager. De 'oude kerk' had afgedaan, wie vooruit wilde stapte over naar de hervormde, dus verbeterde, kerk. Onder katholieken verflauwde geleidelijk de behoefte aan onderwijs en studie. Na de invoering van de liberale grondwet van 1848 stond het de katholieken weer vrij om zich te manifesteren. De achterstand werd met grote geestdrift weggewerkt. Alom verreezen roomse kerken, kloosters en kapellen, gevolgd door scholen en internaten. Daar bleef het niet bij. In hun ijver om zich te laten gelden kwamen op alle terreinen van het leven katholieke organisaties tot stand. Zo ontstond de katholieke 'zuil' naast die van de twee andere groepen die ontplooiing zochten, de socialisten en de gereformeerden.²

In Emmen kwam de katholieke zuil eigenlijk pas na de Tweede Wereldoorlog tot ontwikkeling. Zuidoost-Drenthe werd aangewezen als ontwikkelingsgebied waar de industrialisatie krachtig werd gestimuleerd. Het 'dorp' Emmen, dat al vóór de oorlog zijn centrumfunctie had versterkt, zou op termijn uitgroeien tot een grote stad. Dat trok, naast 'gewone' werknemers, ook migranten aan die het middenkader en de hogere echelons kwamen aanvullen – onder hen uiteraard ook katholieken. Uit die kringen vooral kwamen de personen voort die hun geloofsgenoten aanspoorden zelfbewust naar buiten te treden. Zo waren er al een eigen kerk en parochie en enkele scholen voor lager onderwijs in Emmen tot stand gebracht. Het lag voor de hand dat aansluitend aan het voortgezet onderwijs gewerkt zou worden. Daarmee zou een einde moeten komen aan de sluimertoestand waarin de katholieken van Zuidoost-Drenthe, blijkens de getallen, op onderwijsgebied nog verkeerden.

'Stroefheid'

Het lukte niet de beoogde datum van september 1958 te halen, het zou een jaar later worden. Wél ging er een 'brugklas' van start om voor een groep geselecteerde zesdeklassers de aansluiting op de HBS in wording te vergemakkelijken – het Gemeentelijke (sinds 1944) en het Christelijke Lyceum (sinds 1947) kenden eveneens zo'n overgangsconstructie. Voor de directeursfunctie meldden zich twee kandidaten, van wie het comité na veel wikken en wegen J.C. (Hans) Wortmann uitverkoos. Hij zou zijn handen de eerste jaren vol krijgen met het werven van personeel. In de eerste jaren werd hij grotendeels te hulp geschoten door nonnen, paters, fraters en broeders van allerlei orden en congregaties. Door zijn geringe omvang had de HBS zijn leraren

Boven: Frater Edmund. Jongens uit de brugklas 1962 (gymnastiek).
Rudi Hemmen, Bart Verpalen, Harry Steffens,
Gerard Bruuns?, Joop van der Kolk, ?, Rudy Thijsen,
Willy van der Kolk, Jo Hoefsloot, Gerard Stout, Peter Mulder.

Wadlopen bij Pieterburen. 1967?

voorlopig slechts beperkte betrekkingen te bieden. Leken-leraren zouden er hun gezin niet mee kunnen onderhouden. Als huisvesting zou de school voorlopig genoeg moeten nemen met een – overigens nieuwe – barak. Op 15 september begonnen de lessen met 47 leerlingen. Een kleine twee weken later werd de school officieel geopend, maar niet nadat het sobere gebouw eerst plechtig was ingewijd door mgr. P.A. Nierman, eerste bisschop van Groningen-Leeuwarden.

Het comité was inmiddels omgezet in een stichting met de weidse naam Rooms-Katholiek Middelbaar Onderwijs in Noord-Oost Nederland (R.K.M.O.N.O.N.). Door de Stichting Carmelcollege werd de samenwerking met haar zusterorganisatie kennelijk als moeizaam ervaren, er was sprake van 'stroefheid' in de verhoudingen. In een één-tweetje met de bisschop forceerde pater Gooijer een doorbraak. H.J. Steenhuis, ook voorzitter geworden

opgetrokken in experimentele bouwstenen met een beperkte houdbaarheid van twintig jaar. Niettemin was de vreugde bij alle betrokkenen groot en werd de school op 3 mei 1962 met nog meer vertoon dan in 1959 ingezegend en in gebruik genomen. Twee jaar later, in 1964, was de vijfjarige cursus volgroeid en konden de eerste examenkandidaten worden afgeleverd, zestien in getal. Op dat moment telde de school 180 leerlingen. De notulen van de lerarenvergadering uit die eerste vijf jaar getuigen van te verwachten onderwerpen bij een school in opbouw. Van de veelvuldige wisseling van docenten en discussies over overgangsnormen tot dienstregelingen van de bussen die niet goed aansluiten bij de lestijden en pogingen enige regelmaat te brengen in de geboden bij begin en eind van de dag.

In de eerste lerarenvergadering had Wortmann tegenover de leerlingen een 'moderne instelling'

1967?. Op het binnenhof v.l.n.r. K. van Deursen (bio.), P. van der Voort (Eng.), J.C. Wortmann (dir.), Mw. Bron (muz.), J. van der Meer (ges.), G. Beekman (Du.), G.J. op de Weegh (nask), H. Bramer (boekh.), M. Godijn (wi.) Ketelaar (tek.), Kenkhuis (godsd.), Janssen (gymn.), Mw. Le Poole (Ned.), H. van der Krogt (Fr.), A. Velthuis (Ned.), Rekvelde (ak.).

van de stichting-met-de-lange-naam, kreeg begin 1961 van Nierman te horen dat zijn bestuur er goed aan zou doen terug te treden. De Stichting Carmelcollege zou de HBS volledig onder haar hoede nemen, zo zei de bisschop, Steenhuis in verbijstering achterlatend over deze klerikale coup. Het loffelijke initiatief, vanuit de regio zelf ondernomen, werd bruusk gekaapt door de *professionals* in Hengelo.

'Moderne instelling'

In 1960 was grond aangekocht aan wat later de Van Schaikweg zou worden. Daar verrees een door architect Van der Grinten niet onaantrekkelijk vormgegeven schoolgebouw rondom een binnenhof. Het was

bepleit, 'maar met handhaving van onze eigen principes, met name t.a.v. de gezagsuitoefening'. In de woelige jaren zestig werd dat laatste ook aan de 'R.K. H.B.S.' ter discussie gesteld. De leerlingen mochten dan misschien nog maar kort hebben geproefd van de boom der kennis, verschillenden van hen hadden de smaak van de democratisering stevig te pakken. Rond de uitgave van een kritisch schoolkrantje, door enkele leerlingen in eigen beheer uitgegeven, ontstond eind 1967, begin 1968, een rel die landelijk de aandacht trok. De affaire tastte de positie van de schoolleiding aan en verdeelde het lerarencorps. Enkele jaren later, eind 1969, deden de leerlingen opnieuw van zich spreken, zij het ditmaal oud-leerlingen, in een volstrekt unieke

actie. In een open brief verweten zij hun oude school slecht voorbereid te zijn op vervolgstudies buiten de eigen regio. Ook zou hun te weinig zelfstandigheid zijn aangekweekt door autoritair optreden van de schoolleiding. Met name Wortmann moest het ontgelden. Het bracht hem tot het kloeke besluit aan het einde van het bewuste cursusjaar als rector terug te treden. Niettemin was tijdens zijn rectoraat het lerarencorps belangrijk gestabiliseerd en het overleg in school aanzienlijk verbeterd. In 1967 had hij het initiatief genomen tot de oprichting van een Ouderraad en was er, een half jaar voor zijn vertrek, een Lerarenraad ('Seniorenconvent') ingesteld. Bovendien had de conrector, Drs. J.A.G. (Han) van der Krogt, aan het begin van de cursus 1968-1969 een verbeterde leerlingenraad ('Schoolraad') in het leven geroepen.

gebood de tijdgeest 'interne democratisering'. Het hield in dat de scholen er niet aan ontkwamen zowel leraren als leerlingen en ouders bij de gang van zaken te betrekken. De aanzetten daartoe waren binnen het KDC al gezet, zoals hierboven is geschetst. Een uitvloeisel van de nieuwe verhoudingen was, dat het stichtingsbestuur leden van het 'Seniorenconvent' en de Ouderraad toeliet bij de keuze van de nieuwe rector. Dat werd met algemene instemming Drs. L.L. (Leo) Stijnen, tot dan conrector aan een school in Amersfoort. Hij had daar, onder andere, de Brugklas 'nieuwe stijl' opgezet met leraren die hij zelf had bijeengezocht. Aldus bracht hij ervaring met onderwijsvernieuwing en *teambuilding* in. Beide elementen kregen gestalte gedurende een schier eindeloze reeks van vergaderingen, besprekingen, overlegondes en wat dies meer zij, als de 'fysieke consequentie van de democratisering'. Een uitdijend

1967. Brugklas. Links J.C. Wortmann (dir), ???, helemaal rechts ...?

Katholiek Drents College

In 1968 was de Mammoetwet in werking getreden die alle oude middelbare scholen wegvaagde. Met een hele reeks afkortingen deed de nieuwe tijd haar intrede in het onderwijs. Bij die gelegenheid was nog onder Wortmann de HBS omgedoopt in 'Katholiek Drents College'. De school kreeg een afdeling MAVO en Atheneum, enkele jaren later volgde de HAVO. Met drie opleidingen groeide de school als kool – en uit haar jasje. Al gauw moest er weer een beroep worden gedaan op barakken als noodvoorzieningen, al kregen die de ietwat verhullende benaming 'paviljoens'. De explosieve toeloop naar het middelbaar onderwijs was een algemeen verschijnsel, aangeduid met 'externe democratisering'. Daarnaast

Schoolwerkplan ging alle afspraken over het onderwijs bevatten en vormde voor docenten en leerlingen een soort van grondwet. De docenten oordeelden mee over solliciterende vakgenoten, zodat vrijwel steeds nieuwe collega's konden worden gekozen die zich gemakkelijk voegden in het bestaande team.

In de zoektocht naar de ideale school kwam natuurlijk ook de vraag aan de orde wat de 'K' van KDC inhield. Dat viel nog niet mee in een periode van ook kerkelijke omwentelingen. De zaak spitste zich toe op het personeelsbeleid. Al vanaf het begin had de school regelmatig niet-katholieke leraren moeten benoemen, eenvoudig omdat katholieke dikwijls niet te krijgen waren. Kon zo'n 'gemengde' school zich dan nog wel katholiek noemen of, anders geformuleerd, wat mocht

men verwachten van een school die zich katholiek noemde? Er werd na gedegen voorbereiding een breed beraad aan gewijd, waar vertegenwoordigers van ouders, leerlingen en bestuur bij het voltallige personeel aanschoven. Het resultaat was de opstelling van een reeks criteria waaraan een goede docent zou moeten voldoen, *a fortiori* een docent aan een school met het predicaat 'katholiek'. Men mocht die criteria bevestigd zien in de coöperatieve instelling onder de leraren en de succesvolle leerlingbegeleiding die onder de tweede rector gestalte hadden gekregen.

'Bij School en Welzijn'

In 1984 vermeldde het toen verschenen gedenkboek:

'Nadat er in school een zekere stabilisatie was ingetreden, had Stijnen het gevoel, na ruim twintig

geledingen in school, inclusief de leerlingen, hadden daaraan deelgenomen. Een brede commissie met vertegenwoordigers van leraren, ouders en schoolleiders, geflankeerd door de secretaris van het stichtingsbestuur, voerde de gesprekken met de sollicitanten. Na wel drie gesprekken met de betrokkene te hebben gevoerd, viel de keuze van de commissie op J.W.H. (Jan) de Vries, lerarenopleider Engels en bestuurslid van de HBO-raad. Van hem mocht dus worden verwacht dat hij wist hoe een leraar dient te functioneren in het perspectief van vervolgopleidingen. Maar zijn ambitie strekte verder. Na, wat een gewenningsjaar genoemd zou kunnen worden, gaf hij de aanzet tot een mede door het Katholiek Pedagogisch Centrum (KPC) grondig voorbereide studiedag, onder de titel: 'Bij School en Welzijn'. Dat was op 26 oktober 1981. Alle geledingen werden met indringende vragen aan het denken gezet. Geen aspect

1968. Derde klas. Links Piron (Ned.), rechtsachter J. Rekvelde (ak.)

jaar van intensieve arbeid in het onderwijs, niet meer de energie te bezitten tot het geven van nieuwe impulsen.'

Begin 1978 zag hij zich gedwongen tot enkele maanden ziekteverlof. In het daaropvolgende cursusjaar probeerde hij tevergeefs de draad weer op te pakken en moest besluiten het rectoraat neer te leggen. Het betekende dat de last van het ambt, eigenlijk al vanaf 1978, op de schouders van Han van der Krogt, de oudste conrector en tevens afdelingsleider van het Atheneum, terecht kwam.³ Tot de komst van een nieuwe rector hield hij de school zonder haperen in gang.

Voor het komende schoolhoofd werd, geheel naar de eisen van de tijd, een profielschets opgesteld. Alle

van het schoolleven bleef buiten beschouwing. Het bevorderen van 'motivatie en motiverend leren', beter gezegd, van 'motivatie *door* motiverend leren', was het kernachtige motto van de studiedag. Zo zou het ontspannen klimaat groeien waarin 'School en Welzijn' moeiteloos samen konden gaan. Een aangename werkomgeving zou daartoe een onmisbare materiële basis moeten leveren.

Het zoeken naar die motiverende manieren van lesgeven werd mede noodzakelijk door voorgenomen reorganisaties. Met een andere inrichting van de MAVO zouden examens op twee niveaus mogelijk gaan worden. Een verlengde brugklas voor HAVO en Atheneum zou de keuze voor één van de twee richtingen naar de derde klas verplaatsen. Wat de materiële kant betreft, werd

de al in 1978 begonnen opknapbeurt van de school voortgezet. Voor het 'welzijn' van de leerlingen werd de overblijfruimte aanmerkelijk vergroot en verfraaid. De 'kroon' op de renovatie was het bericht dat het gebouw – hoewel in 1982 formeel afgeschreven – door Den Haag een 'permanente status' werd verleend. Als troostprijs voor het mislopen van nieuwbouw mocht er een tweede gymzaal worden aangebouwd.

Fusie

Het KDC nam jaarlijks in omvang toe en passeerde omstreeks 1990 de 1000-leerlingengrens. Het was toen tevens duidelijk dat de school in deze bloeiende gedaante haar tijd had gehad. Al langere tijd drong de politiek erop aan dat algemeen vormend onderwijs en beroepsonderwijs ineen zouden smelten. Alle leerlingen in het voortgezet onderwijs zou dezelfde basisvorming aangeboden krijgen. Scholen zouden daartoe moeten fuseren. Bovendien werd van deze 'schaalvergroting' kostenbesparing verwacht. Zo ontstond het plan om de katholieke middelbare scholen in de regio Zuidoost-Drenthe te doen samensmelten: het KDC en de LTS in Emmen met de MAVO en de Huishoudschool in Klazienaveen. De laatste twee vielen uiteindelijk af, zodat de zaak tot Emmen beperkt bleef. Na lange voorbereiding in een drietal commissies werd de zaak in 1992 beklonken. Het fusieproces luidde een periode van grote onrust in. Het minste probleem was nog dat er door verschillende leraren gependeld moest worden tussen de Van Schaikweg en de Wendeling (de 'korte pendel') en later tussen de Flintstraat en de Wendeling (de 'lange pendel'). Haagse subsidieregels eisten dat het Hondsrugcollege en het KDC gelijktijdig hun (ver) nieuwbouwplannen moesten realiseren. Daartoe moest de laatste ten behoeve van de eerste de locatie Van Schaikweg opgeven en tijdelijk uitwijken naar een leegstaande school aan de Flintstraat.⁴

Veel schadelijker was dat er, ondanks de intensieve voorbesprekingen, voorshands binnen de nieuwe school geen eenheid van beleid gevonden kon worden. De oplossing werd uiteindelijk gezocht in een reorganisatie. Jan de Vries was van plan om gebruik te maken van de mogelijkheid tot vervroegde uittreding. Het moment werd aangegrepen tot een algehele herschikking van functies. Zittende stafleden kregen als eerste de gelegenheid te solliciteren. Het stichtingsbestuur had daartoe een bureau ingehuurd dat een geheel eigen methode van beoordeling had ontwikkeld. Bij het resultaat van de eerste sollicitatieronde zette een belangrijk deel van het personeel grote vraagtekens. Het kwam tot een spontaan bijeenroepen collegiale vergadering, nota bene op zondagmiddag, om lucht te geven aan de ontgoocheling. In ieder geval werd ermee bereikt dat één van de afgewezen stafleden alsnog in genade werd aangenomen.

Lichaam en geest

De sollicitaties naar de opengevallen rectorzetel gingen letterlijk buiten de school om. Voor het eerst werden de gesprekken op een buitenlocatie gehouden. De

erbij betrokken geledingen kregen het consigne een strikte zwijgzaamheid te betrachten tegenover derden, zelfs de plaats van handeling werd aanvankelijk niet bekend. Hoewel een streven naar zorgvuldigheid hieraan ten grondslag lag, wekte de gang van zaken enige bevreemding. Er werd dan ook met meer dan de gebruikelijke nieuwsgierigheid uitgekeken naar de presentatie van de gekozen kandidaat. H.A. (Harry) Grimmus, leraar Duits en afdelingsleider van een school in Buitenpost (Friesland), ging energiek aan de slag. Al in het tweede jaar van zijn rectoraat kreeg het KDC een sportstroom toegevoegd (1998-1999), enkele jaren later verrijkt met de LOOT-status (Landelijk Overleg Onderwijs en Topsport). Vanaf het cursusjaar 2001-2002 bestaat, eerst aan de Atheneumopleiding, later ook aan de HAVO, een tweetalige afdeling waar Engels de voertaal is in een belangrijk deel van de lessen. Zowel de sportstroom als de tweetalige opleidingen verlenen de school in Drenthe een *status aparte*.

Verwachte onderwijsvernieuwingen en andere plannen met betrekking tot de inrichting van de school zouden forse investeringen vergen. 'Den Haag' zou die niet alle subsidiëren. Om die reden werd, bij gelegenheid van het veertigjarige bestaan van het KDC, een *duckrace* opgezet aan de Rietplas. Eén van de docenten schreef daarbij geschiedenis met een opvallende prestatie. Om meer aandacht voor het project te genereren legde hij de afstand Groningen-Rietplas, ruim zestig kilometer, in marathontempo af – en bleek bij aankomst nauwelijks afgemat.

Emancipatie katholiek onderwijs. Januari 1968. Zwaaien met alternatieve schoolkrant Binnenkrot naar de leraren(kamer).

Met zijn gedrevenheid de school naar binnen en naar buiten te profileren trok Harry Grimmus de bijzondere aandacht van de Carmelstichting. Het had tot gevolg dat de school onverhoeds te horen kreeg van zijn vertrek. Hij was gevraagd als voorzitter in de centrale directie van een conglomeraat van Carmelscholen in Oss, nu 'het Hooghuis' geheten. De nood in Oss was kennelijk hoog, midden in het schooljaar 2004-2005, reisde hij af naar het zuiden om af en toe, ter afronding, zijn gezicht in Emmen te laten zien. Er brak vervolgens een kort 'rectorloos tijdvak' aan, totdat K. (Kees) Torreman aantrad als de vijfde rector.

De herkomst van de rectoren overziend, valt het volgende op. De eerste, Wortmann, kwam uit de eigen regio. De volgende drie werden 'van overver' gehaald, zij het van steeds dichterbij. Leo Stijnen en Jan de Vries werden vanuit Amersfoort en Den Haag binnengehaald, Grimmus uit Buitenpost. Kees Torreman maakt de cirkel rond: hij komt weer uit de buurt, namelijk van Coevorden. Ook de huidige rector, Hans Boers, heeft zijn wortels in Drenthe.

Terugblik

Dit artikel geeft een ruwe schets van ontstaan en ontwikkeling van de H.B.S en opvolgers. Allerlei aspecten zijn daarbij buiten beschouwing gebleven. De toneelvoorstellingen en musicals, de vieringen en feestavonden. De werkweken en de buitenlandse reizen, de internationale contacten en uitwisselingen. De diverse acties en schoolbrede projecten 'voor het goede doel'. De opvallende prestaties bij de kunstvakken, niet zelden op professioneel niveau. De inspanningen van het OOP, met name om van de school, zowel aan de Van Schaikweg als aan de Wendeling, een aangename verblijfsruimte te maken, enzovoort. Het zijn aspecten die tot het leven van elke 'normale' school voor voortgezet onderwijs gerekend mogen worden. Maar er zijn een paar zaken die van onze school de bijzondere school maken die ze wil zijn. Waar gaat het om?

Hoewel al spoedig ondergebracht bij de Carmelstichting, was het een 'inheems' initiatief. Het maakte een aspect van de emancipatie van katholiek Emmen zichtbaar. Er werd mee bewezen dat de achterstelling voorbij was en dat de opgelopen achterstand ingehaald ging worden. Vanuit die sfeer hebben de verschillende schoolgeledingen, gezamenlijk of afzonderlijk, steeds blijk gegeven van een grote betrokkenheid bij de school. Die betrokkenheid is een belangrijk deel van de identiteit van de school geworden. Het huidige Carmelcollege Emmen (CCE) is in de ideale omstandigheid deze wezenstrek blijvend te koesteren. Alle afdelingen van de school zitten in één gebouw, een overstap van de ene naar de ander afdeling levert geen 'cultuurschok' op, voor onderlinge contacten bestaan in beginsel geen belemmeringen. Zo'n klimaat wordt door de leerlingen als veilig ervaren en bevordert hun binding met school – en waarom zou dat voor hun ouders en de leraren anders zijn?

Tot slot krijgt het CCE door zijn geschiedenis nog een

ander element aangereikt dat zijn identiteit bepaalt. Op 30 augustus 2004 kreeg het KDC een nieuwe naam met een oude klank: 'Carmelcollege Emmen'. Het wijst terug naar de oorsprong van de school, maar geeft ook een ontwikkeling weer. De 'R' van 'R.K.' verdween uit de naam toen de HBS werd omgebouwd naar een scholengemeenschap. De 'K' van KDC kreeg daarna geleidelijk de oorspronkelijke betekenis terug van 'algemeen'. De school verliet daarmee de beschutting van de 'zuil' en werd volwassen. Maar in de nieuwe naam, al is de 'K' daaruit verdwenen, sluit de school aan bij de opvatting die onderwijs ziet als een opdracht, een 'missie'. Het betekent dat zij niet vrijblijvend kan stellen 'de leerlingen innovatief onderwijs [te] bieden, zodat zij zich kunnen ontwikkelen tot zelfstandige mensen'⁵. Het Carmelcollege Emmen zal bereid moeten zijn zich steeds weer te bezinnen op de juiste middelen tot dit doel. Net als in de aanvang, maar nu meer toegesneden op het individu, dient de school daarmee nog steeds de emancipatie.

Noten

1. In 1956 was dit comité gevormd met pastoor W.L.H. Kuiper als voorzitter en met Steenhuis en P.G. Bakker, hoofd afdeling Onderwijs van de gemeente, als leden.
2. Hierbij zij aangetekend dat de roomse zuil geen monolithisch blok was waar alle katholieken zich eendrachtig bij aansloten. Heel wat geloofsgenoten bleven erbuiten, terwijl binnen de zuil forse tegenstellingen bestonden, bijvoorbeeld tussen werkgevers en werknemers.
3. Sinds 1971 was de schoolstaf uitgebreid met een brugklascoördinator en conrectoren voor de MAVO en de HAVO. Van der Krogt kreeg de leiding over het Atheneum.
4. Het betrof de voormalige Prinses Marijkeschool – dezelfde school die de HBS in haar beginperiode al eens uit de brand had geholpen met een extra barak.
5. Zie: [www.Carmelcollege Emmen/Onze school/Visie en missie](http://www.CarmelcollegeEmmen.nl).

Dit artikel verscheen eerder bij het vijftigjarig bestaan van de school.

De foto's komen uit het archief van Gerard Stout.

Van Binnenhof naar Binnenkrot

Democratisering en inspraak in de jaren 60

Eind 1967 veroorzaakte *Binnenkrot*, een alternatieve schoolkrant op de HBS in Emmen, heftige reuring in en rond de school. De enige bekende redacteur – Arnold Kamphuis – kreeg het dringende verzoek de school te verlaten. Medezeggenschap en inspraak werden in de kiem gesmoord. Het officiële periodiek *Binnenhof* hield op te bestaan. De opstand in Parijs moest nog beginnen.

Gerard Stout

Binnenhof, Schoolkrant van het Katholiek Drents College. 45e uitgave, 7e jaargang. Juni 1967. Het is het laatste nummer van de schoolkrant in mijn beperkt archief. Ik bewaarde – uiteraard – enkel de nummers waar ik zelf een bijdrage aan had geleverd. *Binnenhof* verwijst naar de architectuur van het (nood)gebouw. In het rechthoekige gebouw van één verdieping was een binnenplaats uitgespaard, met een extra lokaal. Het binnenlokaal was voor biologie, en later toen er een muziklerares uit Israël kwam, voor muziek. Een binnenhof afgeschermd voor de rest van de wereld.

De redactie van *Binnenhof* telde vijftien leden, met Adv.: Mej. Drs. M. Godijn (wiskunde). De inhoud van de nummers kent een aantal constanten. Gedichten, grapjes over leraren, verslagen van toneel- en filmvoorstellingen en van discussiebijeenkomsten. De politiek van de EGKS (Europese Gemeenschap van Kolen en Staal) en opvolgers is terug te vinden op de rond de zestien gesponsorde pagina's per nummer.

Wie wil kan perikelen teruglezen rond klasfeuf en muzikuitvoeringen. Wel of geen introducées, alcohol, eerste- en tweedeklassers bij schoolavonden van de hogere leerjaren. Peter Brongers (2A) schreef met enige regelmaat korte verhalen. Cartoons hadden een rebels karakter.

In *Binnenhof* staan enkele bijdragen van Arnold Kamphuis over Europese politiek, over de D.D.R en het ijzeren gordijn. MOGEN WIJ NOG ANTI-DUITS ZIJN. (44^e uitgave). Het is niet moeilijk om zijn linkse standpunten te herkennen. Schuld voor de politieke situatie ligt niet enkel in het oosten. Het is zaak de hand ook in eigen boezem te steken. *“Als er iets tragisch aan die muur is, dan is het, dat die door ons is opgetrokken.”*

Binnenkrot

Op donderdag 23 november 1967 verschijnt Arnold Kamphuis met 130 exemplaren van *Binnenkrot* op zijn school. Directeur J.C. Wortmann – al drie weken bekend met de inhoud – ontvangt hem met de woorden: “Goed zo, leg het zaakje daar maar neer.” Arnold is zijn kranten kwijt. Op zaterdag 25 november (zaterdagochtend was nog een lesdag) volgt een gesprek met de directeur.

Arnold weigert de naam van zijn de mede-redacteur met pseudoniem Filosofaster Penpep te onthullen. De vader van Arnold ontvangt een aangetekende brief met het verzoek zijn zoon van school te halen. Zo blijft het inmiddels KDC juridisch buiten schot.

Lerares Mevr. M. le Poole - Starink (Nederlands) probeert tevergeefs te bemiddelen.

Op 9 januari 1968 wordt Arnold toegelaten tot het Christelijk Lyceum in Stadskanaal. Mevrouw Le Poole-Starink dient haar ontslag in.

Dwarsligger

De redactie van DWARSLIGGER, schoolkrant van de Hervormde Kweekschool in Assen gaat op bezoek bij Arnold Kamphuis en koopt voor Fl. 75,= alle rechten van *Binnenkrot*.

Op 16 januari verkoopt de redactie de TUSSENIGGER, een EXTRA EDITIE VAN DWARSLIGGER voor de ingang van het KDC. Landelijke en regionale pers zijn aanwezig. Zowel *Het Vrije Volk* en *de Volkskrant* berichten over de schoolkrant. In redactionele commentaren scharen diverse kranten – ook al kennen wij de inhoud van *Binnenkrot* niet – zich achter het gezag. *De Volkskrant* (DAG IN DAG UIT) betreurt het dat ze niets over de inhoud van *Binnenkrot* kan melden.

Van alle dag

Krantje

Met is in een tijd, waarin de jeugd zoekt naar een eigen levenswandel en naar meer zelfstandigheid, geen vreemd verschijnsel als haar mening met die van ouderen botst. De jongeren hebben soms opvattingen, die in de ogen van vele volwassenen onaanvaardbaar zijn. Dat bleek kort geleden op het Katholiek Drents College in Emmen. De leerlingen maakten een schoolkrant, die prompt door de directeur, de heer J. C. Wortmann, werd verboden. Als motief gebruikte de schoolleiding: inhoud bijzonder negatief, denigrerend voor leraren en leerlingen, niet geschikt voor jeugdige lezers, niet representatief voor de school. Gevolg: conflict met de redactie van het krantje... in casu leerlingen.

We kennen de inhoud van het krantje niet en kunnen dus niet beoordeelen, in hoeverre de maatregel van de heer Wortmann gerechtvaardigd was. Maar als verantwoordelijk directeur heeft hij in elk geval een bepaalde plicht en taak. Vooral – zoals ons is verteld – leraren op een denigrerende wijze op de hak worden genomen. Daarmee wordt het prestige van 't lerarenkorps aangetast en dat lijkt ons een kwalijke zaak.

We nemen aan dat de jongeluid in hun ijver om er „iets leuks“ van te maken, het zo kwaad niet hebben bedoeld. Met begrip en overleg zal men hier naar een oplossing moeten zoeken. En daarbij zal het goed zijn, dat jongeren wat meer begrip willen tonen voor wijsheid en ervaring van volwassenen. Een volgend krantje zal dan niet verboden behoeven te worden.

Beslag 16-1-68

EERGISTEREN kon u op pagina drie een bericht lezen over het schoolkrantje van het Katholiek Drents College in Emmen, waar zulke onwettelijke dingen in stonden dat de directeur niet alleen de hele editie van „Binnenkrot“ (groot 130 exemplaren) in beslag nam, maar bovendien redacteur Jan Kamphuis (17) van school stuurde. U zult zich wel afgevraagd hebben wat daar nou wel in stond. Uit welingelichte bron (zo heet dat) hebben wij inmiddels vernomen dat het ging over een vrouw van lichte zeden die al biddend werd opgevoerd in een soort gesprek met God. De letterlijke tekst kunnen we u niet aanbieden, die was te grondig in beslag genomen.

Inhoud

De vrouw van lichte zeden in gesprek met god was misschien schokkend voor katholieke pubers. De angel zat waarschijnlijk in onverbloemde kritiek op de leiding van de school. Niemand luisterde naar leerlingen en naar hun wensen, al dan niet gerechtvaardigd. De leiding had nog niet de tijdgeest opgepakt. Ook miste een strategie om met weerwoord op te gaan. De school was daarin niet uniek. In gezinnen van de leerlingen werd eenzelfde confrontatie gezocht. De vanzelfsprekendheid van de woorden van kerk en school en politiek was aan het schuiven. D66 dateert van 1966 en ook de PPR (Politieke Partij Radicalen; nu GroenLinks) vindt zijn oorsprong in die jaren. Het KDC liep in de pas, voor wat de leerlingen aanging. Arnold Kamphuis schrijft over sport, politiek en boycot van atleten. Zijn bijdrage zou in een krant van 2016 goed passen.

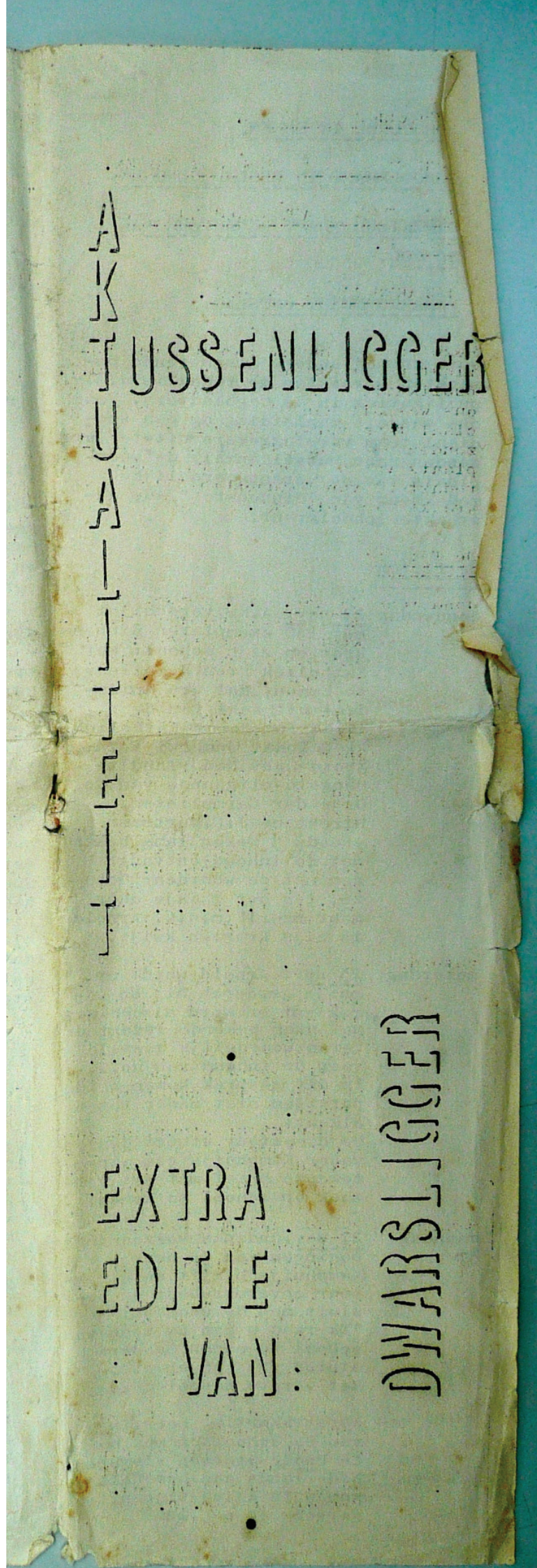
Ook drukte *Binnenkrot* enkele lichtbizarre verhaaltjes af. In de dialogen tussen De dokter, De hoer en Een god komen tussen de regels ongewenste zwangerschap en abortus naar voren. Leest u zelf op de volgende pagina's.

Het Vrije Volk 17 januari 1968

Vervolg

Ik heb niet veel van de gebeurtenissen meegekregen. Mijn geheugen laat me in de steek. Mijn betrokkenheid was gering vermoed ik. In zekere zin was ik een handlanger van de leiding. Een van de leraren gaf me twee kwartjes. "Wil jij een exemplaar voor me kopen?" Ik was een modelleerling. Het kwam niet in me op te weigeren.

Ziek zijn .....

beter worden.

P E R S O N E N :

De dokter
De hoer
Een god

DE HOER : Hoe is het met hem, dokter.

DE DOKTER : Hij is niet meer in onze
macht, mejuffrouw Tuddel, buiten de
de hulp van het toch zo dikke boek
over medische wetenschap.

DE HOER : Maar wat kan ik doen, dokter?
Ik hou van hem!

DE DOKTER : Het u geprobeerd te
bidden, mejuffrouw Tuddel?

DE HOER : Bidden? Zei u bidden?

DE DOKTER : Ik beveel u aan het te
proberen, mejuffrouw Tuddel. Wij
hier op aarde hebben alles gedaan
wat we kunnen.

DE HOER : Ik - ik heb eens gebeden
dokter, maar dat was een lange tijd
geleden. Dat was als ik nachtmerries
had. Maar dat was voor-voor de
oorlog.

DE DOKTER : Het is geloof ik maar het
beste als ik u aan uw gedachten
overlaat, mejuffrouw Tuddel.

DE HOER (staat starend en kijkt dan
verlegen omhoog)

Hallo God.

Ik weet dat U lange tijd niets
van mij gehoord hebt, God. Niet vanaf
de oorlog. Sinds die tijd is er
veel gebeurd. Inge stierf in '43.
Een auto-ongeluk. We probeerden een
dokter voor haar te krijgen, maar
het was al te laat. Toen ging
vader er vandoor. Ik was sweet-six-
teen, God. Een wonder dat ik niet
langer bad?

Luister, weet je dat wij uit

Haarlemoog. Het was geloof ik in

'46. Ja dat klopt want in '46
bracht Jopie mij in moeilijkheden
en hij wilde niet met mij trouwen.
Daarom moest ik naar Amsterdam,
naar die kwakzalver. Daarna woon-
den ik en mijn zus een poosje in
Scheveningen. (pizzezzellizzelw-
wwizzelhizzelknannnnnnnizzzell)
Heb ik je nu al eens over deze
buurt verteld? Wel bedenk mij dan
nog eens. In elk geval, na Sche-
veningen zaten we nog in Shie-
dam. Toen bracht die gore loodgie-
ter zus in moeilijkheden en moest
ik met haar naar Amsterdam.
Toen besloten we dat we even goed
in Amsterdam konden blijven zitten.
En als U het nog niet wist, geen
van ons beiden kwam daarna nog
weer in moeilijkheden. Luister je
nog God of verveel ik je ?

Waar was ik ook weer ?

O, zus ging naar Baarn, ze trouw-
de met een tweederangs akteur.
Hij liet haar voor zich werken, de
schoft, zij kon de huur betalen.
Ze moest vreselijk hard werken. Ik
was een jaar ziek. Zus stuurde
me geld, ik gebruikte het voor de
dokter. Ze deden hoegenaamd niets
goeds met mij.

(steekt sigaret aan)

Vertelde ik U dat Jopie ook weer
opdook ? Luister als ik U verveel
zeg het me dan- hoe dan ook.
In ieder geval Jopie kwam opnieuw
in mijn leven. Hij was erg veranderd
zei hij. Maar hij was nog altijd
dezelfde mispunt. En toen
kwam Billie langs. Het enig fat-
soenlijke wat mij ooit is overkomen
Een goede schone hardwerkende man.
We kochten ons een huis in Helm-
stijf en het ging ons goed.
Zus kwam bij ons in. Billie was
als een broer voor haar, een
groot gelukkig gezin.

Toen kreeg Billie last van zijn
pijnen. We lieten een dokter kom-
men. De dokter zei dat het niets
was en we vergaten het, maar de
pijnen kwamen terug. Later werd
hij opgenomen in het ziekenhuis.
Er was niets om ons zorgen over
te maken zei de dokter.

Toen zeiden ze plotseling dat
Billie zou sterven. Hij zei dat
het buiten zijn macht lag en ik
maar moest bidden.

Om een lang verhaal kort te ma-
ken- dat doe ik nu. Luister
God, (gooit sigaret weg) ik
was geen goede vrouw. Maar neem
Billie niet, hij verdient het
niet. Als U iemand wilt nemen
God, neem Billie niet, neem de
dokter.

Ep.

God en de duivel waren samen in e
vrouwspersoon gaan wonen. Ze is
nog niet mooi genoeg, zei de dui
vel. Ik dacht van wel, zei God.
Nou goed, we zullen afwachten ze
de duivel.

Een man van vier meter breed en
slechts één meter hoog is weinig
geïnteresseerd in het dragen van
kleding met vertikale strepen,
die men hem aanraadt omdat ze hem
slanker zal doen schijnen.

Een zingende mond is een ver-
moeiend ding om open te houden

Het gebeurde vannacht om ~~zes~~
minuten over kwart over elf: de
onderste helft van mijn hoofd
viel in slaap en

begon te snurken, en hield daardoor
de bovenste helft wakker.

Een degelijke ouderwetse gek zie je
tegenwoordig niet meer.

Jij leeft in clichés, zei Don Juan
tegen de echtgenoot. Jij denkt in
clichés, zei de echtgenoot.

Ondanks de werf-actie van mijnheer
Van der Krogt hebben de volgende
leraren nóg geen abonnement op
"Binnenkrot" genomen!

leraar : argument.

van der krogt: ik ben een nuchtere
hollander. ik kijk eerst
de kat uit de boom.

noot : een kat in het nauw maakt
rare sprongen.

hendriks o.c.: een ongecensureerd
blad is waardeloos.

noot : waardeloos voor hen die
lieveheersbeestjes imiteren.

van der voort: ik zal het eerst even me
met van der krogt
bespreken.

noot : dat is heel verstandig, of
komt u ook uit holland?

raaymakers : daar doe ik niet aan
mee, daar doe ik niet
aan mee...

noot : zoo, doet u daar niet aan mee?
dat was nou ook niet direkt
onze bedoeling.

bramer : nee, nee....

noot : de rest zijn we misschien
vergeten.

wringer : je legt me het vuur
na aan de schenen.

noot : bel 2345 - alarmnummer.

groefsema : dat is niets voor mij.

noot : inderdaad, "in dienst" is ook
een aardig blad.

janssens : als ik het wil hebben
laat ik het wel brengen.

noot : het blijvend, bleke woord
waarin velen bleven. God weet
wat god wil.....

ze zijn niet stil, ze zijn niet groen
en kunnen niet eens ruischen!

Komme dan op blasepien is steeds op andere scholen
mog. te ge-
ne het hier dan ook verleden of als dat niet klopt

3) a) Spoed maken met de opzetting van een uitbreide
onderhomomorfisme, die niet met veel last telt.
B.v. naar A komphugs: "Dat is een interne zaak, die
hebben we niet mee te maken". Ook een deel daarvan
behoort afspanning en in betrekken.

b) Sameninspraak in de lading

c) Bezingen ook in het geven zodat men zonder uitbreide
commentaar kan leveren, zoals het om zelf te doen
~~de~~ schijven. Inpraak alhoewel by negepten van de

De krantenknipsels over de affaire zijn uit zijn archief afkomstig.

Misschien is het een beetje omgeeffing, maar het is
nuttig zij. Ik ben steeds bereid om verlichting te geven
op eventuele onduidelijkheden.

Filosofaster Penpep

Binnenkrot was een initiatief van Theo Mensen. Met andere leerlingen uit de zuidoosthoek van de provincie Groningen fietste hij dagelijks rond de dertig kilometer heen en dertig kilometer terug. Ter Apel, Terapelkanaal, Mussel, Zandberg, Jipsingboermussel. Kilometers maken voor katholiek onderwijs. Onderweg was er tijd genoeg voor reflectie en plannenmakerij. Leren is immers reflecteren. Onder diverse schuilnamen (Filosofaster Penpep, Diederik Dodop) liet Theo Mensen zijn licht schijnen op de Vietnamoorlog, op inspraak en effectief onderwijs.

De dokter, De hoer, Een god is een bewerking van een verhaal uit een Amerikaans of Engels tijdschrift.

Mentor en klasseleraar Gerard op de Weegh adviseerde Theo Mensen - in het examenjaar - niet naar voren te stappen. Arnold Kamphuis - een klas lager - maakte zich wel bekend. Hij kon vertrekken.

Binnenkrot werd gestencild op de pastorie van Zandberg. Theo Mensen was misdienaar in die parochie. De omslagtekening vertoont herinneringen aan de lessen van Ketelaar (tekenen).

Binnenkrot was een van de vele uitingen van een nieuwe tijd. Lees de beschouwing van Theo Mensen over *Grenservaringen*.

"BINNENHOF"

Schoolkrant van het Katholiek Drents College te Emmen.

dertigste uitgave.

5e jaargang

april 1965

Omslag : Br. Ubaldus
Redaktie : Ans Kessens, Henk de Groot
Els Bloemen, Hans de Groot
Maggy Vonk, Theo van Kan.
Adviseuse : Mej. Drs. M. Godijn

In dit nummer

blz.

Dit niet lezen.....	1 + 2
5 mei veiring	2 + 3
Idee gevraagd	3
Harley Davidson.....	4 + 5
Advertentie	5
Reaktie op: Tussen Brabant en Drente (zie vorig nummer Binnenhof).....	6
Het Haasje	6 + 7
Losse Flodders	7 + 8
Vliegen	8, 9 + 10
Impressies van school	10 + 11
Proefwerken	11 + 12

Dit niet lezen.

Dierbare Binnenhofjes,

Nog eens, verzoek ik jullie dringend wat meer copie in leveren. Wij kregen slechts enkele inzendingen, waarvan wij één hebben afgekeurd. Het was afkomstig van een zekere W.T.T. Dit was flauwer dan flauw en daarom hebben wij, redaktieloden, besloten, het er uit te laten. Indien de schrijver(s) van dit stukje er echter bezwaar tegen hebben, willen we alsnog over ons hart strijken, echter op voorwaarde, dat jullie namen er onder komen te

- 1 -

Reaktie op: "Tussen Brabant en Drente" (zie vorig nummer van maart 29e uitgave)

Dat was nou weer een goed voorbeeld, dat artikel van Piet Söder in het vorige "Binnenhof". Nu kan men horen hoe een zuiderling over het Noorden dinkt en spreekt, met verwacht een bijna onbewoonde wereld met plaggenhutten waarin nog analfabeten wonen die zich alleen maar verstaanbaar kunnen maken door hun dialect te spreken. En als ze dan naar het Noorden komen om hierin de jonge groeiende industrie te komen werken weten ze niet wat ze zien en om zich nooit over te geven houden ze hun verkeerde standpunt vast. Maar Piet Söder als jullie zoiets verschrikkelijks verwachten van het noorden dan begrijp ik niet wat jullie hier komen zoeken, ja het kan natuurlijk zijn dat Breda door een te klein industrie geen bestaans mogelijkheid meer biedt voor al haar inwoners en dat jullie daarom hier werk komen zoeken. En per slot van rekening kunnen ook wij niet helpen dat Breda zelf geen schip met Drents turf buiten de poorten kan houden. Ik hoop Piet dat je tegen je vrienden in Breda met iets meer lof over het noorden zal spreken.

Beledigde II-B-er.

-0-0-0-0-0-

HET HAASJE

Vrouw achter het stuur.

Bindelijk was het zover. Mijn man zou me rijles geven, maar dat was voor de eerste en laatste keer. De les begon in de stilstaande wagen. Mijn man legde me alles uit over de knopjes en de metertjes. Natuurlijk totdat ik alles wist. Toen mocht ik de wagen starten en wegrijden. Althans proberen dat te doen.

- 6 -

Ik ben er nogal lang mee aan 't krukken geweest. Tenslotte werd mijn man het beu en startte de wagen zelf. Op een hele rustige landweg stopte hij, maar hij liet de motor draaien. Hij stelde me voor van plaats te verwisselen, zodat ik dan naar huis zou rijden. Ik heb het voorstel aangenomen en ben toen op weg gegaan. Alles ging best, totdat ik ineens schrok van een beest dat plotseling de weg overstak. (Het bleek een haas te zijn.) Ik gaf een gil en drukte mijn voet op de verkeerde pedaal, zodat we met een vaart vooruit schoten. Ik herinnerde me wat de rem was en ik drukte er op. Met een ruk stopten we. Mijn man schoot vooruit, zodat hij met z'n hoofd waarop nu een buil zit, tegen de voorruit vloeg. Toen werd hij heel kwaad. We wisselden weer van plaats en hij bracht me direct naar huis. Het autorijden was voor mij voorgoed afgelopen. En dat terwijl ik me alleen maar (g) vergist heb in de pedaal. Je ziet, zelfs de kleinste vergissing kan de grootste gevolgen hebben! (Mijn man kreeg er zelfs een buil van!) Moraal van dit verhaal: Leer nooit autorijden van je eigen man, je doet het toch nooit goed!

E. Bloemen.

Volgend Haasje: Jos Campman.

-0-0-0-0-0-

LOSSE FLODDERS

geschoten met platen, radio- en T.V. programma's:

Vacantie: It won't be long (Beatles)
Na de vakantie: Met frisse moed (Hilversum)
Op school: Meer of geen weer (Hilversum)
Fietser bij school: If I fell (Beatles)
Gevraagd huiswerk vrij: No reply (Beatles)
Verplicht concert: Leider, leider (Rex Gildo)
Mhr.Bos: 't is Velasquez geblazen (Veronica)

- 7 -

À la recherche.....

'It is never too late to be what you might have been.'

Georg Eliot (ps. Mary Ann Evans)

Gerard op de Weegh

De trein minderde vaart, reed het station van A binnen. Hij wachtte op het balkon tot de deuren open gingen. Zocht daarna de overkant van het perron en nam de omgeving op. Zo'n vijftig jaar geleden was hij hier voor het laatst. Herkende hij het station of maakte hij wat hij zag tot herinnering? Moeilijk te zeggen. Een overkapping op gietijzeren palen en oude perrongebouwen, die moesten er toen ook al geweest zijn, net als de sporen die nu een verlaten indruk maakten. De bebouwing grenzend aan het emplacement was hem volkomen vreemd, ook toen hij de afzonderlijke gebouwen nauwkeurig bekeek. Geen enkel herkenningspunt. Ondertussen werd het stiller op het perron. Zijn trein was vertrokken, de laatste reizigers liepen de trap af naar de uitgang. Hij stopte met zijn observaties en liep als laatste naar de uitgang.

Ook het stationsplein was veranderd. Maar wat de veranderingen nu precies waren? Het plein leek groter, ruimer. Het busstation was verplaatst. Bussen stonden verderop, op een plek waar vroeger goederenwagens in- en uitgeladen werden. De bebouwing leverde ook al geen herkenning op. Vreemd, zonder feitelijke aanknopingspunten leek elke herinnering afwezig. Het ergerde hem, hij was hier vroeger toch ettelijke keren geweest. Wat restte was een vaag besef van vertrouwdheid, of tenminste het verlangen ernaar. Na zijn eindexamen HBS was hij naar Delft vertrokken. Daarna min of meer regelmatig een weekend bij zijn ouders, maar toen die naar het noorden van het land verhuisden, verlegde zich het traject van zijn weekendbezoek. A werd herinnering. Een magere herinnering, zijn verblijf in A had welgeteld twee jaar geduurd. Hij had er de bovenbouw van de middelbare school kunnen volgen, precies tussen twee verhuizingen van zijn ouders in.

Tijdens zijn werkzame leven had hij diverse standplaatsen gehad verspreid over verschillende continenten. Maar met pensioen in zicht viel het besluit om zich blijvend in Nederland te vestigen. Een onderhuids verlangen om naar Nederland terug

te gaan had de aanzet gegeven. Een reactie op de hectiek van telkens verhuizen en opnieuw wortelen? Misschien. Zijn vrouw volgde hem, zij had minder moeite met verhuizen. Haar gemakkelijke omgang met mensen maakte dat ze overal snel thuis was.

De aanleiding voor zijn bezoek aan A was merkwaardig. Enige tijd geleden viel een uitnodiging in de bus voor een reünie van zijn middelbare school te A. Hij was verrast en geërgerd. Verrast dat hij al zo snel – ze woonden koud vier maanden in Nederland – getraceerd was. De ergernis was minder gemakkelijk te duiden. Zijn herinnering aan die twee schooljaren had iets ongemakkelijks. Hij had zich binnen die school nooit helemaal thuis gevoeld, was buitenstaander gebleven. Misschien was dat het. Hij had de uitnodiging terzijde gelegd. Hij zou wel zien, haast was er niet.

Enige tijd later vond zijn vrouw die uitnodiging. Toevallig. Nog niet alles had een vaste plek, al was de inrichting in grote lijnen op orde. Zo kon het gebeuren dat zij de uitnodiging las. Hij was die niet vergeten. Sterker, de gedachte eraan kwam regelmatig voorbij. Dat irriteerde, net als de vrije tijd die hij nu had en waar hij nog niet goed raad mee wist. Zou hij wel of niet gaan? En waarom dan wel of waarom toch niet? Precies op een moment dat die gedachten hem weer eens hardnekkig bezig hielden bracht zijn vrouw de uitnodiging ter sprake. Het was teveel. Hij pakte uit, beet van zich af, kort maar heftig, te heftig. De geladen stilte die daarna viel werd door zijn vrouw doorbroken. Natuurlijk, hij had het volste recht om wel of niet te gaan. Het was immers een uitnodiging, geen verplichting. En tactvol voegde ze toe: 'Er zullen zeker, zoals overal overigens, onder je klasgenoten mensen zijn die je minder goed liggen. Maar je medeleerlingen zowel collectief als individueel tot de categorie duffe provincialen rekenen, gaat te ver.' Ze had het effect van haar opmerkingen afgewacht. Hij had gezwegen maar kennelijk was zijn lichaamstaal

duidelijk geweest: Een mix van ‘Ze doen maar’ en ‘Mij niet gezien, wat heb ik er te zoeken?’ Ze zag het hulpeloze en haakte er op in. ‘Waarom zouden we niet het weekend van de reünie een paar nachties in A of in de buurt van A een aangenaam hotel boeken? De omgeving verkennen, in A een museum doen of zoiets en als het zo uitkwam die reünie meepakken. Valt het tegen dan zijn we zo weer weg.’

De spanning was gebroken. Hij was opgelucht geweest, zo simpel kon het soms zijn. Stom dat hij zoiets niet zelf had bedacht. Maar nu de lucht opgeklaard was kwam zijn vrouw pas goed op dreef. ‘Waarom ga je niet komende vrijdag al vast in A een kijkje nemen? Boek een hotel voor een nachtje en als dat hotel niet helemaal naar je zin is, kijk je waar we beter terecht kunnen. Kun je ondertussen zien wat er van A is geworden. Ook daar heeft de tijd niet stil gestaan.’ Als laatste zetje voegde ze toe: ‘Het zou goed passen, er is stabiel zomerweer voorspeld. Ik weet dat omdat ik komende zaterdag een bridgedrive heb georganiseerd. Hier thuis, drie tafels, twaalf vrouwen. Allemaal leden van de bridgeclub. Ik heb een verrassende lunch besteld en we sluiten af met een glaasje. Er is een goede kans dat we heerlijk op het terras kunnen zitten. Ik weet dat je niet van bridge houdt en al helemaal niet van bridgevrouwen, mij uitgezonderd natuurlijk. Maar ze hebben me zo geweldig opgevangen op de club, ik wil iets terug doen. Het kan nog net, de vakanties staan voor de deur. Als ik het nu niet doe wordt het oktober en dan is het momentum voorbij.’ Hij had het begrepen. Als hij zaterdag thuis was moest hij kiezen: Of zich de hele dag schuil houden in de huiselijke coulissen of als gelegenheidsbutler bijdragen aan de algemene gezelligheid. Hij had die vrijdag drie tafels op het terras geïnstalleerd en de intercity naar A genomen.

Zo kwam het dat hij nu op het stationsplein van A stond. De richting naar het centrum wist hij nog, de bordjes ‘Centrum’ had hij niet nodig. Het was werkelijk prachtig zomerweer. Hij ging op pad, bereikte al snel de brede straat die naar het centrum liep. Vroeger een doorgaande weg, nu een straat die eigenlijk te breed was voor het verkeersaanbod. Maar de planologen en stadsontwikkelaars hadden dat zo gelaten. Daardoor was op een enkele uitzondering na de bebouwing van eind negentiende, begin twintigste eeuw nog steeds aanwezig. Het gaf de straat een voornaam aanzien. Hij dacht dat hij deze straat herkende. Misschien

omdat hij er destijds nogal eens langs kwam. Of was het anders? Was het de schoonheid van de architectuur die het karakter van de straat bepaalde? Iets wat hij destijds onbewust had ervaren, een ervaring die zich als herinnering in zijn geheugen had genesteld? Plotseling herinnerde hij zich zijn eerste schooldag in A. Hij was door een adjunct-directeur naar zijn klas gebracht. Routineus werd hij aan docent en mede-leerlingen voorgesteld en kreeg een plaats aangewezen. De hele ceremonie duurde een paar minuten. Tijd om iets te wisselen met degene die naast hem zat was er niet, de les ging verder. Hij voelde zich gedropt en vooral bekeken. Was dat het begin geweest van de afstand die hij naar klasgenoten en school opgebouwd had? Een soort reserve die weliswaar qua intensiteit kon variëren maar die altijd aanwezig was. Van de lessen op die eerste dag herinnerde hij zich alleen de les Nederlands. De leraar vertelde over Lissabon, de Bovenstad, de Taag. Las ter afsluiting het gedicht *Aankomst* van Slauerhoff, nadat hij leven en werk van de dichter kort geschetst had. Het gedicht maakte indruk, raakte kennelijk een snaar. Was dat de trigger die zijn herinnering had gevormd? Best mogelijk, maar waarom kwam juist nu die herinnering boven?

Intussen was hij in het centrum beland. Hier was waarschijnlijk door een leger van adviseurs en specialisten een nieuw winkelcentrum gerealiseerd. Het complete oude hart van het centrum was daarvoor gesloopt. Vermoedelijk hadden de ontwikkelaars met verbaal geweld en gepeperde declaraties bij bestuurders de verwachting gewekt dat de gemeente A een spraakmakend winkelcentrum zou krijgen. Helaas, het resultaat was middelmatig, hier en daar zelfs rommelig. Karakter ontbrak, bezoekers liepen grote kans om er letterlijk en figuurlijk de weg in kwijt te raken. Een logisch gevolg van het wegbulldozeren van het oude stratenplan dacht hij. Negeren van een stedelijke bloedsomloop die in honderden jaren organisch gegroeid is wrekt zich bijna altijd.

Hij haastte zich door het winkelcentrum. Aan de rand ervan vond hij het historische stratenplan terug en gelukkig lag daar ook het hotel dat hij geboekt had.

Het hotel was oké. Een vriendelijke niet overdreven ontvangst. Het was er rustig, de meeste zakelijke gasten waren vertrokken en er waren weinig weekendgasten. Een smaakvolle ruime kamer, het zou hem aan niets ontbreken. Hij installeerde zich zoals dat heet. Een minutenklus,

zijn handbagage was minimaal. Eenmaal weer beneden vroeg hij de receptionist waar hij een boek- of tijdschriftenwinkel kon vinden. Hij zocht nog een paar weekbladen om de avond door te komen.

Hij wandelde het oude centrum in. De temperatuur was nog steeds aangenaam. Toch nam de drukte al wat af, terrassen raakten minder bezet. De avond naderde. Hij zocht punten van herkenning, maar vond ze niet. Liet zijn geheugen hem in de steek of speelde jaren van stedelijke vernieuwing hem parten? Eigenlijk herkende hij alleen de kerken in het centrum. Die waren niet veranderd, behalve dan dat ze vermoedelijk leger waren geworden, maar dat zag je niet aan de buitenkant. Toch wandelde hij verder, doorkruiste praktisch het hele centrum. Maar als hij al van herkenning zou spreken kwam hij niet verder dan vermoedens of vragen in de trant van dat hier ergens de bibliotheek moet zijn geweest, of waar lag die dansschool toch waar hij ooit op dansles was geweest? Hij keerde om en wandelde richting hotel. De avond begon te vallen, in de stad werd het stiller en frisser.

Hij hield er van avonden in hotels lezend door te brengen, had daar zelfs een heel eigen stijl voor ontwikkeld. Als hij alleen reisde, en dat was toen hij nog werkte meestal het geval, zocht hij het rustige deel van het restaurant op en sprak met de bediening af dat tussen de gangen telkens een pauze van ruim een half uur zou vallen. Die tijd gebruikte hij om te lezen. Vroeger waren dat meestal zakelijke stukken, vanavond zouden dat weekbladen worden. Verder had hij zich aangewend om van de gerechten consequent de helft of soms nog minder te nemen. Regelmatig eten in restaurants dwong je om resoluut korte metten te maken met de opgediende overdaad. Bovendien besteedde je op die manier een groot deel van de avond nuttig en vermeed je de bar. Want barbezoek had tot gevolg dat een deel van de energie en creativiteit van de volgende dag al verbruikt was nog voordat die dag was begonnen. Het leek nogal Spartaans, misschien was het dat ook, maar het beviel hem prima. De keuken kon zich probleemloos schikken naar zijn wensen. Hij dineerde zoals hij gewend was, het liep tegen tien en toen hij het restaurant verliet.

Op weg naar de lift passeerde hij de bar. Het was er rustig, een handvol gasten aan de bar, een aantal stelletjes aan tafeltjes. Sommigen lezend, anderen zaten gebogen over een spelletje. Spontaan liep hij richting bar en koos een van vrije tafeltjes. Het was

tegen zijn gewoonte, was het daarom dat hij zichzelf een verklaring gaf voor dat 'besluit'? Het was nog betrekkelijk vroeg, hij kon dat artikel over een replica van een historisch scheepstype nog wel even lezen. Ook, hij hoefde niet vroeg op, een duidelijk programma voor morgen was er immers niet. En vooral, hij moest er voor zorgen dat hij morgen, zaterdag, niet te vroeg thuis zou zijn.

Hij schikte wat in zijn weekbladen toen hij richting bar keek om een glas wijn te bestellen. Op hetzelfde moment stakte zijn adem. Die vrouw, die vrouw achter de bar ... , als twee druppels water, nee ze was het niet, maar die gelijkenis dan? Haar dochter misschien? Dat zou wel stom toevallig zijn. Maar... ze was echt het evenbeeld van die ene leerling waar hij tijdens zijn schooltijd in A meer dan gewone belangstelling voor had gehad. Wat heet belangstelling, hij was tot over zijn oren.... Wel in stilte, niemand wist het, niemand had het gemerkt. Het was niet zo maar een bevestiging geweest, daarvoor was het te intens en had het ook te lang geduurd. En nu, haar evenbeeld, gewoon achter de bar. Hetzelfde donkerblonde licht krullend haar, dezelfde glimlach. Rustig, de situatie moeiteloos meester, innemend. Hij kon zijn ogen niet geloven, hij moest oppassen dat hij niet gebiologeerd naar haar ging staren.

Ze liep naar hem toe, vroeg wat hij wilde drinken. Hij stotterde iets van 'Ja, natuurlijk' en probeerde intussen zijn opwinding te verbergen. Dat lukte slecht, een kort vraag- en antwoordspel was nodig om een glas rode wijn te bestellen. Het stoorde hem amper dat hij als een puber had staan schutten. Hij vond haar aanwezigheid prettig, zijn opwinding kreeg iets vertrouwds, de eerste schokgolf was voorbij.

Ze bracht de wijn, hij was intussen weer een beetje tot zichzelf gekomen. Hij las niet, bladerde wat in een tijdschrift. Zijn gedachten waren elders. Bij zijn school. Bij haar voornaam, ze heette S, een niet zoveel voorkomende naam. Terwijl hij zo onopvallend mogelijk de jonge vrouw achter de bar observeerde was hij met zijn gedachten terug in de tijd. Hij zag S weer, hoorde opnieuw haar stem en wist weer hoe hij haar destijds heimelijk volgde. Vroeg naar school om te zien hoe ze aankwam en haar fiets wegzette. In de pauzes koos hij zo achteloos mogelijk een plaats dat hij haar kon zien. Tijdens de lessen – hij zat in een van de achterste banken – kon hij haar doen en laten gemakkelijk volgen. Het viel dan minder op dat hij haar voortdurend observeerde. Meestal ging hij

pas naar huis als hij haar had zien vertrekken. Ze was eigenlijk nooit ver uit zijn gedachten. Het was heftig, al minderde de heftigheid wel een beetje toen het eindexamen naderde. Maar nagloeien deed het nog lang. Pas laat in zijn studententijd was het tot herinnering geworden. Hij had er nooit met iemand over gesproken. Ook had hij nooit het plan gehad om haar te vragen. Gek eigenlijk, het was een kostbaar persoonlijk geheim gebleven. Hij was verbaasd dat het hem hier, plotseling en in alle hevigheid opnieuw overviel.

Niet lang daarna zocht hij zijn kamer op. Verward en vermoeid, de dag had wel een heel verrassend einde gekregen. Toch vond hij het niet onplezierig. Een reeks beelden uit het verleden was voorbij gekomen, beelden in warm licht gevangen. De jonge vrouw achter de bar was S niet, maar met de gevoelens die ze bij hem losmaakte was hij gelukkig. Hij was benieuwd hoe de dag van morgen zou zijn.

Tijdens het ontbijt hield hem de belevenis van de vorige avond nog steeds bezig. Vreemd eigenlijk dat na zoveel jaar die herinnering nog glashelder was. Vreemd ook dat het hem zo had aangegrepen. Een heftige verliefdheid was het begin geweest. Op zich niet uitzonderlijk, voor zover hij nog kon nagaan waren verliefdheden binnen schoolverband niet zeldzaam. De schoolgemeenschap maakte meestal opkomst, bloei en verval ervan in detail mee. Maar in zijn geval waren de lange duur met de eenzijdigheid ervan wel bijzonder. Immers ook S had van zijn zieleroerselen geen weet gehad. En bovendien, andere herinneringen aan zijn schooltijd in A, waren er bijna niet. Herinneringen aan andere leerlingen waren vaag en ook wist hij niet meer of een bepaald vak of een bepaalde docent hem meer speciaal geboeid had. Het leek alsof de rest van zijn schoolverleden door de tijd opgeslokt was.

Hij rekende af en gaf zijn handbagage bij de receptie in bewaring. Hij wilde A nog wat verder verkennen. Als hij hier met zijn vrouw zou komen moest hij tenminste globaal de weg kunnen vinden. Het weer was nog steeds goed, toen hij naar buiten stapte ademde de atmosfeer de belofte van een zomerse dag. Het begon al drukker te worden.

Van een duidelijke verkenning van het centrum van A was geen sprake. Hij liep de route die hij gisteren al gelopen had. Zijn gedachten waren bij zijn eerste schooljaar, bij S. Ze was voor hem aantrekkelijk omdat ze anders was. Ze behoorde niet tot de groep gossip- en giechelmeisjes en evenmin tot de groep meer serieuze types. Van

de eerste groep had hij een duidelijke afkeer, met de meer serieuze meisjes had hij misschien wel medelijden. Nu zou hij zeggen dat die laatste groep rondliep in een burgerlijk of religieus keurslijf, misschien wel in beide. S kon met beide groepen opschieten. Ze had een aanstekelijke lach en wist te relativeren. Natuurlijk en evenwichtig bewoog ze zich in het schoolwereldje. Ze was gewoon innemend. Zijn verliefdheid, alomvattend en intens, had als bijkomend effect dat er tenminste iets binnen die school was dat het grauwe van de schooluren oversteeg. En natuurlijk, die eerste verliefdheid die als een springvloed over hem heen gespoeld was, werd gevolgd door een wisseling van eb en vloed. Maar zo bedacht hij nu, er was nog iets anders. Zijn heimelijke verliefdheid zette aan tot vragen. Wat zou hij gaan doen na de middelbare school? Welke studie? En niet onbelangrijk, welk beroep? En ook, hoe zijn verdere leven in te richten? Hobby's, vakanties, huis, reizen, theater, musea? Vragen die hij zich nog nooit gesteld had en die – zoveel was hem wel duidelijk – in een nabije toekomst aan bod zouden komen. Zijn verliefdheid was als een katalysator om zich serieus met die vragen bezig te houden, waarbij S referentie was om ideeën en plannen te wegen. Dat laatste proces ging door tot in zijn latere studiejaren, met een korte onderbreking in de periode van het eindexamen. Leraren hadden je – zo leek het – 'losgelaten'. De examenopgaven kwamen uit Den Haag, correctie van examenwerk mede door gecommitteerden. Als leerling was je overgeleverd aan hogere machten. Dat, met de intensieve discussies met andere leerlingen over de examens zelf, versterkte de onderlinge band en veroorzaakte een aangename intimiteit die zijn altijd aanwezige reserve en zijn stille verliefdheid even op afstand zette.

Ongemerkt was hij het centrum uitgelopen. Hij was in een groene en rustige woonwijk beland. Even leek het alsof hij de weg kwijt was, maar een straatnaam zei hem dat S ergens in deze buurt gewoond had. In een van de zijstraten om precies te zijn. Toen hij nog op school zat was hij wel eens door 'haar' straat gefietst. Met dat merkwaardige gevoel dat hij hoopte dat hij haar 'toevallig' zou treffen en tegelijkertijd met de angst dat hij haar zou treffen en hij zich dan geen houding zou weten te geven. 'On the street where you live', zong het in hem. Hij moest glimlachen, hoeveel jaren was dat geleden?

Even verder was een klein plantsoen. Er waren bankjes, het was er rustig. Hij koos een beschaduwde bankje. Verderop enkele jonge moeders, druk

met elkaar in gesprek en ondertussen een wakend oog op hun kroost. Het was een vredig tafereeltje, helemaal passend bij een uitbundig zomerse dag. Merkwaardig zo dacht hij. Die vrouwen zien een man op leeftijd, als ze me al zien, terwijl mijn hoofd overloopt met de gebeurtenissen van een jongen van nog geen twintig. Ik denk dat ik die belevenissen haarscherp in beeld heb en dat ik het gevoel dat erbij hoort zuiver ervaar. Vooral het verwachtingsvolle van die jaren. De wereld lag open, er waren mogelijkheden, er was idealisme. Niet het idealisme van wereldverbeteraar, veel meer de verwachting, het voornemen om zijn eigen leven op een bijzondere manier vorm te geven. Verantwoord naar degenen die dicht bij je staan. Naar S vooral, hoewel ze later bij hem uit beeld raakte. Het idealisme bleef. Wat is er van terecht gekomen? Zeker, hij had een mooie carrière gemaakt. Hij kon een handvol persoonlijke wapenfeiten noemen. Maar waren die wapenfeiten niet als die fraaie schilderijen van zeeslagen uit de Gouden Eeuw? Prachtige beelden, wapperende vlaggen, lange wimpels. In zijn leven waren die vervangen door glanzende limousines en grote villa's. Maar de werkelijkheid zowel van die schilderijen als van zijn carrière was anders. Zijn auto, voorafgegaan en gevolgd door de wagens van de beveiliging. Rondom het huis hoge hekken en waakhonden binnen de hekken. Wat dat betreft was het een verademing dat hij hier gewoon door de stad kon lopen en mijmerend op een bankje kon zitten. Het was allemaal begonnen tegen het eind van zijn studie. Een succesvolle stage, men had vanuit het bedrijf 'aan hem getrokken' zoals dat heet. Een carrière in het buitenland leek aantrekkelijk, bovendien kon je daar lokaal de boel naar een beter leefniveau tillen. Dat was waar, maar hij was wel erg veel voor de 'Company' op pad geweest, nog afgezien van de 'spelletjes' in de top van het bedrijf en de handel en wandel met lokale overheden. Hij was er zonder kleerscheuren door gekomen, maar persoonlijk had hij wel degelijk zijn tol betaald. Hij moest bijvoorbeeld oppassen dat hij niet in cynisme verviel. En die persoonlijke wapenfeiten? Ach, het viel hem nu al op dat ze in perspectief steeds kleiner werden. Uiteindelijk zouden ze op zijn horizon tot punt worden. Of was die gedachte ook al ingegeven door cynisme?

Hij stond op, de tijd stond niet stil. Hij wilde nog lunchen en zijn bagage bij het hotel afhalen. Daarna zou hij de intercity nemen.

Hij liep het perron op. Zijn trein kwam pas over twintig minuten. Nog niet zolang geleden zou hij met een lichte ergernis gedacht hebben dat hij òf te vroeg òf te laat was. Nu liet hem dat onverschillig. Kennelijk veranderde er meer door het pensioen dan je vooraf kon bedenken. Maar er was nog iets, iets wat hem nooit eerder was opgevallen. Het station van A had een eilandperron. Net als bij een eiland waren de randen gebogen. Een trein die binnenkwam vlijde zich als het ware voorzichtig langs de flauwe bocht van het perron. Hij vond dat bijzonder. Hij kon tenminste geen station noemen waar dat ook het geval was. En na de drukte van het in en uitstappen reed diezelfde trein weer even voorzichtig, met het perron meebuigend, weg. Waarom viel hem dat nu pas op, waarom raakte het simpele feit van een gebogen perronlijn hem nu wel, terwijl hij vroeger toch ontelbare keren op datzelfde perron had staan wachten? Had het verleden hem ingehaald? Kreeg hij er oog voor nadat hij het jaren bewust of onbewust weggestopt had? Waren herinneringen niet feitelijke gegevens waar gevoelens en emoties naadloos ingevlochten waren? Maakte elke herinnering niet een unieke evolutie door? En ook, was het beeld van treinen die zich voorzichtig voegden naar de gebogen realiteit van het perron van A niet een prachtige metafoor voor een reünie? Voorzichtig binnenkomen, meebewegen met de sfeer, jezelf aan de drukte van de uitwisseling onderwerpen en dan, een beetje anders geworden, vertrekken?

Zijn gedachten tuimelden over elkaar, verwarden hem. Hij merkte amper dat zijn intercity zich langs het perron vlijde en langzaam tot stilstand kwam.

Didactiek in de jaren zestig

Talk and Chalk voor rust en regelmaat.

In de jarenzestig waren er grosso modo twee werkvormen. De leraar (m/v) met een krijtje voor het bord, of voordragend uit andermans werk (het schoolboek) achter de lessenaar. De andere werkvorm was practikum bij exacte vakken en uiteraard bij tekenen en handvaardigheid. In enkele generaties is de aanpak van de lessen diverser dan ooit. Zelfstandig en zelfverantwoordelijk leren. Denk na en trek je eigen plan. Een blik naar het begin.

Gerard Stout

De brugklas van de H.B.S was in 1962 een voortzetting van de lagere school. We kenden een frater voor alle vakken, behalve voor lichamelijke oefening. De lessen waren letterlijk in de brugklas, een lokaal tussen de kantine en de gymzaal; geïsoleerd van de echte H.B.S. De frater verzorgde – als mijn geheugen me niet in de steek laat – alle vakken. Ik ken zijn naam niet meer. Mijn enige herinnering is een foto van de frater en de jongens uit de brugklas tijdens een gymles. Aandoenlijk.

Uitleg, opgaven maken, overhoren, proefwerk, rapport in eindeloze herhaling. De frater was een vriendelijke man.

In de eerste klas en volgende klassen kregen we de gelegenheid elk lesuur van lokaal te wisselen. Een mooie gelegenheid om opgespaarde energie in vijf minuten kwijt te raken. Tussentijdse rek- en strekoefeningen naast de schoolbank waren ongebruikelijk.

De leraren en leraressen, van wie we enkel de achternaam kenden, waren slechts een tiental jaren ouder; nog studierend of juist met een diploma op zak voor de klas in de Zuidoosthoek. Leraren en leraressen voorzien van grondige kennis van hun vak, niet of nauwelijks geschoold in didactiek en pedagogie. De leraren gaven les op een manier die ze zelf hadden ondervonden. Dat betekende voor de leerlingen: Luisteren, het bord overschrijven, opgaven maken, stil zitten, luisteren. Dicteren was een regelmatig terugkerende werkvorm. De hele klas moest stil zijn en luisteren. Graag netjes en beleefd de lokalen verlaten. Handenschudden bij binnenkomst en bij vertrek was ongebruikelijk.

Bij lichamelijke oefening was er enige keuzevrijheid. De beste leerlingen – wat sport aanging – mochten hun team kiezen. Na een paar weken was de niet-sportieven duidelijk dat ze op de bank mochten blijven, of met een etiket: zwak, aan het team werden toegevoegd. Deze didactische aanpak was gebruikelijk, en werd zonder nadenken toegepast.

Het waren jaren met aanzienlijke veranderingen in de maatschappij. Bijna iedereen had inmiddels thuis zwartwit televisie. Brommers werden gemeengoed. In de muziek namen Beatles en Rolling Stones het voortouw. Beter langharig dan kortzichtig. Europa was in beweging

in de nadagen van de koude oorlog. Stilzitten was niet langer af te dwingen.

In de klassen kwamen leerlingen uit verre provinciën. Nieuwkomers uit Utrecht, Holland, Noord-Brabant. Groningers kenden we al, uit Mussel, Ter Apel en Ter Apelkanaal. Enkel leerlingen treinden dagelijks uit Coevorden en omstreken naar het katholieke hoger onderwijs.

Godsdienstlessen stonden nog op het lesrooster. Ze waren het begin van lessen maatschappijleer en levensbeschouwing. De pater was niet steeds in staat weerwoord te geven aan de leerlingen. Elders in het land was god al vertrokken. De leegte kwam voor de pater akelig dichtbij. Paters en fraters die het ook niet meer geloofden, vertrokken naar elders en hingen hun pij of boord aan de wilgen.

Pesten is aan mij voorbijgegaan. Ik kan me niet herinneren dat er werd gepest. Achteraf hebben we - 4B en niet alleen 4B – de leraar biologie het leven niet gemakkelijk gemaakt. Nu zou dat onder een pestprotocol vallen. Pasgezaaide bonen werden onverwacht overwoekerd door spinazie. Iedereen had wel ergens zaad om te zaaien.

Nederlands kregen we van mevrouw Le Poole, een openbaring. Ze ging realistische literatuur niet uit de weg. Tijdens een boekenuitstalling in een ruimte naast de fietsenkelder lag *Ik Jan Kremer* in een doos van transparant perspex. Met een slot. De doos stond los op een sokkel. Als we de doos kantelden viel het boek open de meest geliefde passage van de laatste lezer. De rug was uitgevouwen op de “realistische” pagina’s. Later is de preutsheid in de lessen verdwenen met Hermans, Mulisch, Reve en Wolkers op de lijst. Vervelend dat de examinerator mij vroeg wat *Een roos van vlees* (Wolkers) nou precies betekende.

Naschrift

Theo Mensen vertelde me dat hij dertien lessen over de Sovjet-Unie heeft verzorgd tijdens de uren van Jan van der Meer. Ook binnen de H.B.S. waren er jonge docenten met frisse ideeën en een vernieuwende aanpak.

datum

naam

G. Stout

cijfer

klas

vak

Ierland

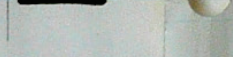
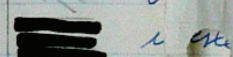
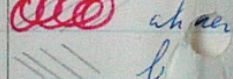
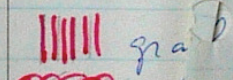
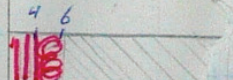
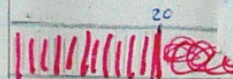
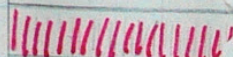
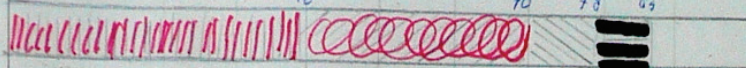
Ierland

60 75 79 45

Nederland

40 70 78 85

Gerard Stout IIB 6-4-65
Ned

- 1 Waarom wordt dat plein niet gearfalteerd?
- 2 Door die handeling schendt hij het vertrouwen van zijn superieuren.
- 3 Hij schertste maar, toen hij het woord tot je richtte.
- 4 De trompetten schetterden; daarna klonk een rachte muziek van fluiten, hobo's en klarinetten.
- 5 De meisjes schoffelden de speelplaats van de dorpschool.
- 6 De uitgehongerde jongens hebben gedrukt geschransd.
- 7 Hij had de moer van het spatbord te vast geschroefd.
- 8 Waarom schudt je nu bedenkelijk het hoofd?
- 9 Schudt u de kussen wat op, rusten!
- 10 In het rijseizoen wordt het schilderachtige stadje druk bezocht.
- 11 Israëlieten en Arabieren behoren tot het Semitische ras.
- 12 De stad stael van de jubilarissen werd met groen en bloemen versierd.
- 13 Bescheidenheid siert de mens.

In Verwondering voorbij de Horizon

“The whole purpose of education is to turn mirrors into windows.”

Sydney J. Harris

Het voorrecht vanaf een kansel te mogen spreken is dat je de wereld vanuit een andere invalshoek ziet. Kijken met een andere blik biedt vaak verrassend nieuw perspectief; zo kun je je plotseling verwonderen over iets wat je waarneemt zelfs voorbij een tot nu toe verborgen horizon; een element dat kunstenaars en wetenschappers verbindt.

In deze bijdrage ter gelegenheid van de reünie van de voormalige R.K.- H.B.S te Emmen, een school waar voor velen van ons een venster naar de wereld werd geopend, wil ik als wetenschapper, maar ook als iemand die de kunst om klein te bouwen tot zijn passie heeft gemaakt, met u voorbij deze horizon proberen te kijken. De horizon van de wetenschap – in het bijzonder de chemie –, de Noordelijke horizon en de horizon voor ons jong talent!

Ben Feringa

Voorbij de horizon in chemie en wetenschap

We vierden in 2011 het internationaal jaar van de chemie met als motto ‘ons leven-onze toekomst’. Misschien rijst bij u onmiddellijk de vraag valt er dan iets te vieren? Ontegengesteld zijn onze huidige welvaart en ook onze toekomst moeilijk voor te stellen zonder chemie. Hoe grauw en vies was het ook alweer zonder zeep of kleurstof? Hoe veel oud-klasgenoten zouden al niet meer aanwezig zijn in een tijd zonder antibiotica om een eenvoudige infectie te bestrijden of kunstmest die er voor zorgde dat niet regelmatig velen van ons van honger omkwamen? Wat was ook alweer onze mobiliteit zonder auto's en de brandstoffen waarop deze rijden, een leven zonder iPhones en laptops? Vragen die we niet meer stellen omdat het antwoord zo vanzelfsprekend is geworden. Of toch juist niet!!

Als we voorbij de horizon proberen te kijken is de vraag actueler dan ooit: zullen we in staat zijn deze welvaart vast te houden en wat moeten we hiervoor doen?

Over één ding hoeven we ons in elk geval geen zorgen te maken en dat zijn de omvang en moeilijkheidsgraad van de uitdagingen die voor ons liggen. Over enkele decennia is het grotendeels gedaan met fossiele brandstoffen en olie en gas als basis voor al onze producten. Groene grondstoffen en hergebruik van materialen zullen de ontwikkeling van totaal nieuwe processen en produktieketens vereisen. Maar hiermee zijn we er bij lange na niet; de opkomende schaarste aan kostbare metalen zoals platina, die als katalysatoren het kloppend hart van onze chemische industrie vormen, vragen om goedkope alternatieven. De natuur biedt ons mogelijk een uitweg in de vorm

van ijzer, ruim voorhanden en goedkoop. Maar waar de evolutie miljarden jaren nodig had om essentiële chemische processen in uw lichaam effectief te laten verlopen met Fe als katalysator, is die tijd ons niet gegund. De enorme uitdaging een groot deel van de elektriciteit, die straks via hoogrendement zonnecellen ruim voorhanden is, efficiënt op te slaan en vooral om te zetten in vloeibare brandstoffen. In slechts enkele decennia zullen we de complexiteit van de levende cel moeten vertalen naar bruikbare en duurzame chemische systemen om onze industrie op geheel andere leest te schoeien.

Inmiddels hebben we een flink deel van dat gigantisch molecuul DNA, het icoon van de moderne wetenschap en wel de *Mona Lisa of Modern Science* genoemd, ontrafeld. Door *gene editing* kunen we stukjes DNA aanpassen en zo het genoom (en organisme) wijzigen. Ook *DNA nanotechnology* is een *hot topic*. De chemische synthese, het bouwen van moleculen en materialen uit atomen, is een deel van de wetenschap waar creativiteit en nut op een unieke wijze samenkomen en oneindig perspectief bieden. Berthelot, een van de grondleggers van de scheikunde, vatte het als volgt samen: *‘The domain in which chemical synthesis exercises its creative power is vaster than that of Nature itself.*

De natuur gebruikt CO₂ uit de lucht en zonlicht om de bouwstenen voor de plant te maken die dan weer de bouwstenen voor ons eigen lichaam zijn. Zou het niet fantastisch zijn als we de fotosynthese drastisch zouden kunnen verbeteren of zelfs na zouden kunnen bootsen in volledig synthetische systemen om met zonlicht onze energiedragers en chemische producten te maken.

De eerste elektrisch aangedreven auto. Ontwikkeld in 1835 door professor Sibrandus Stratingh. Rijksuniversiteit Groningen.

Het zal van de wetenschap de grootst mogelijk inspanning vergen de ingewikkelde natuurlijke systemen op moleculaire schaal te doorgronden laat staan de fundamentele inzichten om te zetten in nieuwe processen en produkten. We zullen het ver achter de horizon van ons huidige wetenschappelijk blikveld moeten zoeken. En laten we daarbij ook niet uit het oog verliezen datgene wat Berthelot ons zojuist voorhield; de creatieve kracht van de synthese kent niet de beperking van moeder natuur. Een Boeing 747, met ongeveer 3 miljoen onderdelen, is geen uitvergroete duif maar vliegt toch uitstekend! De materialen zijn geheel synthetisch en het vliegprincipe is totaal anders. Maar enige bescheidenheid is op zijn plaats; ruim honderd jaar nadat de Wright brothers voor het eerst vlogen zijn we nog steeds niet in staat een duif na te bouwen, laat staan een enkel onderdeel van die duif. Wellicht goed om de woorden van de beroemde fysicus en Nobelprijs winnaar Richard Feynman in gedachte te houden: “*Science is belief in the ignorance of experts*” of in een recentere variant van KNAW president Robbert Dijkgraaf: “*....belief in the expertise of ignorance*”

Ik schetste u enkele van de grote uitdagingen waar de wetenschap en in het bijzonder de chemie voor staan. Op termijn zal het uitbuiten van dit onderzoek daadwerkelijk oplossingen aandragen voor een ander belangrijk vraagstuk, het CO₂-probleem; een van de mogelijke oorzaken van de klimaatverandering.

Vergeet echter niet ook dit in het juiste perspectief te plaatsen. Ik weet niet of bekend is hoeveel mensen daadwerkelijk overleden zijn aan klimaatverandering het afgelopen jaar; wel is een feit dat in 2011 3 miljoen mensen alleen al overleden zijn aan tuberculose en 5 miljoen aan dysenterie. Het ontwikkelen van nieuwe geneesmiddelen is zonder meer een van de allergrootste uitdagingen waar we voor staan. Er zijn meerdere redenen aan te wijzen waarom de introductie van echt nieuwe geneesmiddelen door de farmaceutische industrie de laatste jaren flink stagneert. Eén daarvan is zeker de complexiteit van de biomoleculaire omgeving waar dat geneesmiddel molecuul zijn weg moet vinden naar een uniek doel in ons lichaam. Stel je voor dat in

Shanghai de weg moet vinden naar meneer Li, terwijl honderdduizend mensen Li heten, terwijl je de taal niet begrijpt en geen GSM hebt om je te sturen.

Het op de juiste wijze ontwerpen en programmeren van moleculen om de levende natuur te slim af te zijn, om de geneesmiddelen van de toekomst te ontwikkelen, vergt van vele disciplines samen dat de wetenschappelijke horizon drastisch opgeschoven wordt. Als je ziet hoe de natuur ons regelmatig te slim af is, denk aan de MRSA-bacterie in ziekenhuizen, dan is het duidelijk dat we alle creativiteit en talent moeten mobiliseren.

Wetenschap is de kunst goede vragen te stellen en daarmee de grens van het bekende op te zoeken. Het belangrijkste leesteken in onderwijs en wetenschap is het vraagteken, niet de punt. Bij deze zoektocht naar het onbekende zijn belangrijke vragen die we aan de natuur om ons heen stellen: Hoe? en Waarom? Maar voor de chemie als *creating science* is een belangrijke vraag ook Waarom niet? En antwoorden op die vragen, in al hun diversiteit, levert perspectief voor de wereld van morgen, van voeding tot medicijn en van energie tot materiaal.

Onze voorouders veroverden delen van de zee, verbreedden letterlijk hun horizon, en toverden heidevelden en veengebieden om in vruchtbare grond om nieuwe mogelijkheden voor de volgende generaties te creëren. Die vruchtbare bodem is in het Noorden ook in onderwijs en wetenschappelijk opzicht ruim voorhanden. Het zou goed zijn als politiek, industrie en onderwijs en onderzoeksinstituten de krachten bundelen en een stevig fundament en gezamenlijk beleid neerzetten voor de komende dertig jaar. Hier is zoveel talent en excellentie; daar moet meer mee te doen zijn!

Essentieel is echter dat er aan een aantal voorwaarden voldaan wordt. Het allerbelangrijkste voor een wetenschapper is de vraag: ‘*Welk probleem gaan we oplossen?*’ Te vaak zien we in de fraaie rapporten en beleidsstukken de antwoorden al staan, terwijl de goede wetenschappelijke vragen nog niet eens gesteld zijn. Is het vreemd dat excellente wetenschappers of onze meest getalenteerde jongeren dan al snel afhaken! Het is zaak na te gaan waar we achter de horizon moeten zoeken om echte doorbraken te bereiken, onze studenten uit te dagen en het is zeker verstandig wetenschappers vooral ook de mogelijkheid te blijven bieden te verdwalen. Zo kom je op de mooiste plekjes en dit resulteert vaak in de meest onverwachte innovaties. De wetenschapper zal daarentegen bij het presenteren van zijn nieuwste onderzoeksresultaat meer dan ooit geconfronteerd worden met de opmerking ‘*Who Cares?*’. Een terechte vraag die de maatschappij ons voorhoudt.

Een tweede voorwaarde is investering in onderwijs, onderzoek en innovatie en dan, gelet op de complexiteit van de problemen die we moeten gaan aanpakken, op

een heel andere schaal dan momenteel het geval. Recent hadden we een tijd van economische somberheid en het is opmerkelijk hoe de VS, Duitsland en China ook in die tijd inzetten op wetenschap. Als we willen dat er spoedig “*niets boven Groningen gaat*” op het gebied van onderwijs, wetenschap en innovatie dan zullen wij onze ambities op dit punt flink moeten aanscherpen.

Ten derde de zichtbaarheid. In het Noorden hoef je je slechts zelden zorgen te maken over gebrek aan bescheidenheid “*t kon minder*” of “*ik mag niet klagen*”.

Een masterplan om de zichtbaarheid te vergroten, van waar we goed in zijn, wat hier gepresteerd wordt lijkt me geen overbodige luxe.

Horizon voor jong talent

Als je in Noordpolderzijl op de dijk staat zie je in de verte de Waddeneilanden en de Noordzee aan de horizon. Dit moet ook ongeveer het uitzicht geweest zijn van Abel Tasman uit Lutjegast in zijn jongensjaren voordat hij in de eerste helft van de 17^e eeuw met een houten bootje koers zette naar onbekende oorden. Naar een wereld die op geen enkele kaart stond, hij ontdekte Tasmanië en Nieuw-Zeeland met voornamelijk moed en talent in zijn bagage. In elk geval is die onbekende wereld – waar het echte avontuur nog gevonden kan worden – de wereld van de wetenschap.

De vraag is of wij al dat jong talent ook voldoende op dat talent aanspreken. Wellicht kunnen we al dit fantastische potentieel in onderwijsinstellingen verspreid over het noorden meer dan nu mobiliseren om te werken aan de grote uitdagingen die zowel *science* als *society* aangaan. En laten we proberen al die creativiteit die schuilgaat in deze jonge sterren meer tot bloei laten komen. Iets meer risico en durf wellicht zodat het spannender wordt; ons onderwijs biedt prachtige kansen. En voor ons als docenten is het goed de woorden van Ron Phipps over *creative learning* in gedachte te houden:

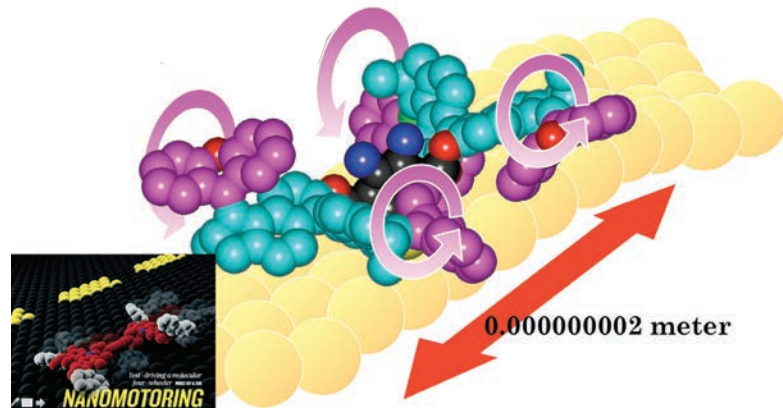
“The guidance and nurturing of students upon journeys of curiosity amid communities of problems, journeys which are resolved in adventures of discoveries and generalizations of insight.”

R.P. Phipps, *The theory of creative learning*, Guilin 2006.

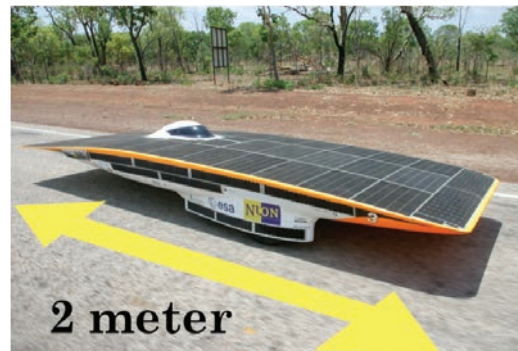
Dimensies

Wij voelen ons doorgaans op ons gemak en begrijpen de wereld intuïtief in een klein domein van afmetingen, ergens in het midden tussen heel klein en heel groot. We weten precies hoe het voelt om een bal vast te houden en die dan los te laten om er vervolgens op te gaan zitten. Hoewel, we begrijpen nog steeds niet hoe het kan dat die bal, als we hem loslaten naar beneden valt. Maar we hebben nog nooit een planeet vastgehouden en laten vallen of op een enkel atoom gezeten. Als de dingen veel groter of kleiner zijn dan in onze gebruikelijke waarnemingswereld wordt het begrip heel anders.

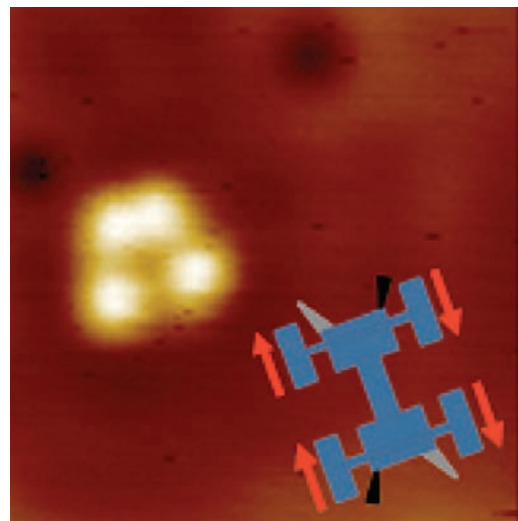
Wij houden ons bezig met onderzoek naar het hele kleine, moleculen en materialen in de nanowereld; een

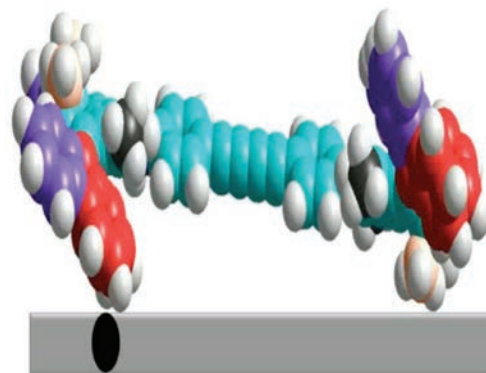
Four wheel drive op nanoschaal.

Zonnewagen op vertrouwde schaal.

Nano-auto zichtbaar gemaakt met wetenschappelijke instrumenten.

Gelijktijdige beweging in één richting. Moleculair model.

miljardste meter groot. Op de nanoschaal is niet alleen de grootte maar ook de dynamiek geheel anders dan in de macrowereld om ons heen. Nobelprijswinnaar Roald Hoffmann omschreef het als *'It's a wild dance floor there at the molecular level'*. Als we deze soms bizarre dans met moleculen goed begrijpen, beheersen en uitbuiten zal het de wijze waarop wij tegen onze wereld aankijken drastisch veranderen. Het biedt geheel nieuwe perspectieven van ongekend krachtige informatietechnologie tot ingrijpen in het leven zelf. En het heeft geresulteerd in 's werelds eerste rotatiemotor op nanoschaal. Het ging om de fundamentele vraag: "Hoe maak je onderscheid tussen links en rechts?" Vooruit of achteruit, het lijkt zo simpel. Jaren heeft het me beziggehouden terwijl ik als kind al met het zelfde probleem worstelde.

En het zorgt ineens voor uitwisseling van kennis tussen wetenschapsgebieden die voorheen nauwelijks van elkaar bestaan wisten. En het allermooiste, de natuur bezien op nanoschaal kent een oogstrelende schoonheid waar menig kunstenaar jaloers op is.

Recent heeft ons onderzoek naar moleculaire motoren geresulteerd in 's werelds eerste nanoauto. Het is een *four wheel drive* geworden en hij wordt aangedreven door elektriciteit. Het is opmerkelijk dat 175 jaar geleden Groningen ook een wereldprimeur had. In 1835 demonstreerde professor Sibrandus Stratingh, hoogleraar scheikunde en naamgever van het instituut aan de Rijksuniversiteit Groningen waar ik werkzaam ben, de eerste elektrisch aangedreven auto in deze wereld. Een mooie historie om op voort te bouwen.

Het is soms magisch om te zien hoe kunstenaars ogenschijnlijk uit het niets de meest fascinerende composities weten te creëren. In de nanotechnologie, mijn vakgebied, is de kunst om klein te bouwen de opmaat naar veel van de technologie van de toekomst. Het is opportuun tot slot de woorden van Peter Atkins aan te halen uit zijn boek *The Next Fifty Years, The Future of Science: 'Chemists are Magicians with Matter, but unlike magicians their practice is rational in spinning materials from the earth, the air and the oceans'*.

(Op 5 oktober werd bekend dat Ben Feringa de Nobelprijs scheikunde 2016 is toegekend. De andere winnaars zijn Jean-Pierre Sauvage en Sir J. Fraser Stoddart.)

Nano

"Grote dingen kunnen heel klein zijn, en kleine dingen kunnen heel groot zijn." Mijn vader had geen academische opleiding achter de rug. Het belangrijkste wat hij moest weten had hij van zijn ouders geleerd en van de – wat we nu zouden noemen – extended family. In Drenthe heette dat naoberschap. Burenhulp die soms in burenplicht overging. In Barger-Compascuum, in het veen, hadden de boeren en arbeiders hun eigen regels; en de regels en richtlijnen van de katholieke kerk.

Ik weet nog precies de dag en het uur. Het was april, de vasten was juist begonnen. Ik zou met mijn vader naar de tuin. Aardappelen poten en misschien een akkertje ompitten. Ik was een jaar of zeven. Ik was klein van stuk – nog steeds hoor ik niet tot de omvangrijksten – maar mijn vragen waren al macro, om hedendaagse nomenclatuur te bezigen. Chemische naamgeving is me zo vertrouwd dat ik woorden uit de chemie ook in mijn dagelijks taalgebruik heb ingevoegd. Nucleofiele substitutie van de eerste orde, maar vaker van de tweede orde. Alles wat ik heb bereikt is het product van samenwerking. Alles. Ik dwaal af. Ik zat op een boomstam achter ons huis en ik probeerde mijn klompen aan te trekken. Ik stak mijn linkervoet in de rechterklomp. Ik kreeg niet wat ik wilde. Ik stak mijn rechtervoet in de linkerklomp. Weer kreeg ik niet wat ik wilde.

Mijn vader liet me geworden. Hij voedde mijn ongemak. Hij voedde mijn nieuwsgierigheid. Hij schreef niets voor. Ik mocht zelf door schade wijs worden. Schande was voor hem niet nodig. Schade was meer dan genoeg stimulans om wijzer te worden. 'Mooi,' zei mijn vader. "Wat mooi is, klopt." Ik stak mijn voeten in de klompen en hield ze naast elkaar. Gele klompen met rode figuren. Het waren mooie nieuwe klompen. De oude stonden in de schuur. Gepunte metalen strips om de breuken bij elkaar te houden.

Later leerde ik het onderscheid tussen links en rechts benoemen als chiraliteit, spiegelbeeld-symmetrie, enantiomeren. Chiraliteit – de klompenvraag – ligt aan de basis van de nano-motoren.

Twee hoofdpunten heb ik als bagage meegekregen, buiten de chromosomen om. Terughoudendheid en schoonheid maken het leven kloppend."

Het werk van Ben Feringa inspireerde me tot bovenstaande impressie.
Gerard Stout

Acknowled

Ben Feringa's Internationaal Team van Jong Talent

gment

Dokter's roman

Twee hoofdstukken uit de novelle.

Gerard Stout

1.

“Huisarts is niks voor jou.” Misschien had mijn vader achteraf gezien het gelijk aan zijn kant. Het gelijk kiest vaker de kant van het verleden. Een andere achterafuitspraak van mijn vader is me ook bijgebleven. “Je had beter niet geboren kunnen worden.” Misschien had mijn vader ook op dat punt gelijk. Wrok – waar dan ook op gebaseerd – baart wonderlijke overtuigingen en onbegrepen gedrag. Wrok baart nonsens. Misschien had ik beter niet geboren kunnen worden. Zijn gelijk viel voor mij in de categorie: *Achteraf kiek ie een koe in de kont*. Ik hoorde die uitdrukking voorbijkomen als patiënten reageerden op mijn opmerking dat roken wellicht de oorzaak was van hun longkanker. Achteraf begrepen ze dat onverzadigd vet en foute koolhydraten wellicht obesitas en suikerziekte hadden veroorzaakt. Achteraf was er aan die kwalen weinig meer te doen. Gezond kwamen ze bij mij op het spreekuur en ziek verlieten ze mijn praktijk. Het lot van een huisarts; postillion d’amour van de dood. Tegen het eind van mijn dokterspraktijk voelde ik steeds vaker genoegdoening als ik de dood aankondigde. Steeds vaker kreeg ik de aandrift de kameraad-met-de-zeis een handje te helpen. Legalisering van euthanasie was voor mij een uitkomst. Maar ik loop vooruit op mijn verhaal.

Ik ben met pensioen. Ik houd me niet meer bezig met lief en leed van het menselijk lijden. Ik heb enkele successen gevierd. Ik heb enkele volslagen mislukkingen op mijn naam. Beloningen en veroordelingen zijn aan mij voorbijgegaan. Een belangrijk deel van mijn leven is blijven steken in halfslachtigheid. Wijsheid van achteraf.

Ik heb geen gedachten meer over genot en droefheid aangaande de eindigheid van mijn bestaan. Ik bekommer me niet meer over het bestaan van mijn vrouw. Ik voel geen bekommernis over de kinderen die tot mij kwamen. Niet over de eindigheid van mens en dier en plant, waar dan ook op de wereld, tot in de verre omtrek. Ik maak me geen zorgen over mijn verscheiden. Als het zover is, merk ik het wel. Zoals een beroemd dichter schreef: *We cross that bridge, when we kick the bucket*. Misschien was het geen dichter, maar een Britse boer op weg naar huis met een plank over een sloot en met een emmer warme melk.

Het was een woensdagmiddag. We – moeder, vader en ik – dronken thee in de achtertuin. Er was geen enkele

aanleiding om samen thee te drinken. We zaten er “gewoon”. Vader in zijn rol als arbeidsongeschikte – in die tijd heette dat “afgekeurd”. – Moeder als “moeder”. Ik was terug van school. Het laatste lesuur – gymnastiek – had ik gespijbeld. Niemand zou mijn traag en onhandig lichaam missen. Jongens en meisjes deden apart lichamelijke oefeningen. De zon speelde met vergelende en afbrokkelende bladeren van de appelboom. Veernervig had ik geleerd. De goudreinetten waren rijp, eetbaar. Op de tuintafel stond een mand met valappels. Moeder zou ze schillen voor appelmoes; met kaneel. Het lievelingsgerecht van mijn vader, en alsof het erfelijk bepaald was, ook mijn lievelingsgerecht, lichtzure appelmoes met stevige stukken en verdwaalde pitten met vliezige resten van klokhuizen. Toen nog niet – ik had een hecht en gesloten kindergebit –, maar later bleven de klokhuisschubjes tussen tanden en kiezen steken als voelbaar teken van verval. Appelmoes: het leven zelf. Moeder sneed de bruine gebutste plekken weg.

Ik was zestien, bijna zeventien. De drang om op de brommer te crossen en met veel lawaai door de straat te racen was bijna voorbij. Ik was bezig – achteraf gezien, maar alles is achteraf gezien – tot de jaren van verstand te komen. Mijn bewustzijn kwam als het ware uit de kinderslaap. De puberteit was een ontwakingsproces en zoals elke ontwakingsgepaard gaat met dromen, ging ook mijn entree naar de adolescentie – laat ik zorgvuldig blijven in de aanduiding van de ontwikkelingsfasen naar volwassen rijpheid – gepaard met ochtendlijke dromen en kleverige lakens. Maar dit terzijde. De deur naar volwassenheid stond op een kier. Ik keek met andere ogen naar de wereld. Mijn kindertijd van ongeremde expressie en monomaan volgen van mijn aandriften, met uiteraard boosheid en stille tranen als ik mijn zin niet kreeg, leek voorbij. Voorbij, voorbij, o en voorgoed voorbij, zoals de dichter in zijn grafsteen had laten beitel. Nederlandse les was van een jonge “Hollandse” met een mondaine uitstraling en met een rok tot boven haar knieën. Ze heette ook Clara, al werden we geacht haar voornaam niet te weten. Ze rook naar zoete amandelen. Soms droeg ze een geur die ik niet thuis kon brengen. Ik had geen zusters.

In de schaduw van de appelboom, met vallende goudreinetten, ik zei het al, was ik getuige van de *coming of age* van mijn vader. “*Jij had beter niet geboren kunnen worden.*” Mijn vader had achteraf spijt van mijn verwekking. Zijn mededeling kwam uit de blauwe lucht. Ik hoorde geen argumenten, ik hoorde

geen achtergronden van zijn opwelling mij achteraf ongewenst te verklaren. Mijn afgekeurde vader was onder de appelboom bijna zo oud als ik was toen mijn leven begon te schuiven. Mijn vader begon op middelbare leeftijd na te denken, voorzover zijn verstand dat toeliet. Zijn tijd was blijkbaar gekomen. De veertig voorbij.

Misschien leek ik teveel op hem, misschien te weinig. Misschien betreurde hij zijn hele leven en niet enkel de keuzes die hij had gemaakt. Het leven was hem overkomen, leek het. Zo wilde hij dat, maar het leven begon te protesteren en vroeg om verantwoording van zijn keuzes. Hij was moeder getrouwd, dat ook, maar moeder was niet zijn keuze geweest. Opa en oma, die zich vanuit hun hemel niet meer konden verdedigen of verantwoorden, hadden moeder een goede vrouw voor vader gevonden. Vader was begin twintig toen hij “Ja, ik wil.” had gezegd. Hij was nog niet lichamelijk afgekeurd. Zijn schoonouders stemden in. De geestelijke toestand van mijn vader en moeder was geen onderwerp van weging geweest voor goedkeuring van het huwelijk. Zo ging dat op het dorp. Rijkdom trouwt rijkdom en armoede blijft met het overschot zitten. Dommen trouwen dommen.

Na de geboorte van mijn oudste broer Jo werd mijn vader afgekeurd. Ik heb nooit geweten wat hij in zijn korte werkzaam leven aan de maatschappij heeft bijgedragen. Misschien heeft hij nooit iets gedaan met toegevoegde waarde. Onschuldig ram. Mijn vader had een spraakgebrek. Zijn tong struikelde over dikke ellen.

Mijn moeder liet bij de koude thee de verontwaardigingsvolle woordenstroom over zich komen. Blijkbaar was het niet de eerste keer dat hij haar confronteerde met zijn gemankeerd vaderschap. Niet gemankeerd in de zin van onvruchtbaarheid of afwezige potentie, ik heb drie broers, maar in de zin van – achteraf – onvrijwillig vaderschap. Mijn vader was minachtend lid van zijn eigen gezin voor hij de jaren van verstand had bereikt. Hij zag niet, daar onder de appelboom met drie glazen koude thee en een rol aangebroken Maria-biscuits, dat hij zijn leven lang in de sluimerstand was gebleven. Ik weet na bijna veertig jaar huisartsenpraktijk dat die sluimerstand erfelijk is bepaald. Geduld. Mijn verhaal is pas begonnen.

Onderzoekers, voor wat hun bevindingen waard zijn, hebben genen geïdentificeerd voor de sluimerstand van het verstand. Ik pak mijn rol als arts en onderzoeker om u bij te praten. De technische en natuurwetenschappelijke begrippen moet u voor lief nemen. U bent niet de domste. Dommeriken stoppen al na twee minuten met luisteren naar mijn uitleg. Ook dat is genetisch bepaald, al heeft luisteren in de zin van gehoorzamen een sterke opvoedkundige component. Nieuwsgierigheid is niet voor iedereen weggelegd. Ga gerust uw eigen gang als u me niet kunt volgen. Ik ben niet beledigd als u weggaat. Ik

kan heel goed alleen zijn. Voor vermaak heb ik uw aandacht niet nodig. Ik doe geen barokke dingen meer om “erbij” te horen. Ik verpak mijn verlangens niet langer in deviant gedrag. – Dat is wel eens anders geweest. –

Op chromosomen zijn plekken aan te wijzen die coderen voor signaalstoffen – eiwitten –, die de sluimerstand van het gezonde verstand opheffen. Bij de ene gebeurt dat in de puberteit, bij de andere tegen de pensioenleeftijd. Soms gaat de sluimertoestand van de geest ongemerkt over in eeuwige rust.

Mijn moeder zweeg. Ze nam mij niet in bescherming. Ze zei niet dat ze blij was dat ik uit haar was geboren. Ze bevestigde of ontkrachtte de tirade van mijn vader op geen enkele manier; niet met woorden en ook niet met haar houding, niet met haar mimiek. Mijn moeder was neutraal. Neutraliteit, in hechte samenwerking met pillen, was haar overlevingsstrategie. Ook de gebeurtenissen van die middag bewaarde ze in haar hart. Ze had een ruisend hart. Haar hart werd haar niet fataal. Er was meer voor nodig om haar leven te verteren. Gelukkig is er een heel arsenaal aan destructieve krachten in en buiten een mens aanwezig. Het lijden hoeft niet eindeloos gerekt te worden. De natuur heeft voor elk probleem een oplossing. Alle handelingen van de mens zijn aan zijn natuur ontleend. Ik weet niet of ik het bij het juiste eind heb. Ik heb geen ander eind.

De natuur denkt niet in problemen. De natuur denkt niet.

Die middag besloot ik huisarts als mijn levensvervulling te kiezen. De ontboezeming van mijn vader – een doodgoede man overigens, vol rancune en een verkeerde opvoeding – drukte de klink van de deur naar mijn beroepskeuze naar beneden. Later zal ik meer over mijn vader vertellen. De mededeling, zo ervoer ik dat, dat hij liever had gezien dat ik niet was geboren, ging aan me voorbij. Zijn woorden triggerden de openbaring van mijn lotsbestemming: huisarts. Ik noemde dat: mijn bewuste beroepskeuze.

Ik had geleerd – de tirade was niet nieuw, enkel de mededeling van mijn overbodigheid verraste me – om te wachten tot zijn boosheid was verdampt en de vogels en het verkeer door de straat weer hoorbaar werden. Voor de goede orde; de vogels waren op die augustusdag vooral kraaien en roeken. Zangvogels en mussen hielden zich stil, op paniekgeluiden na. Het paringsseizoen was ruim voorbij. De nieuwe ronde met nieuwe kansen was nog niet aangebroken.

Moeder had opnieuw thee ingeschonken, donkere bittere thee, het zakje was door de opwinding in het zachte hete putwater gebleven. Uitgetrokken. Het label *Pickwick* kleefde tegen de pot. Vader had zich de rol biscuits toegeëigend.

“Ik word dokter,” zei ik. “Huisdokter. Huisarts.”

2.

Ik was al dokter. Van vaders kant was iedereen dokter. Gerard Dokter, zo staat het in mijn dossier. Ik bespaar u de andere voorletter. Het zal rond mijn twaalfde zijn geweest dat ik mijn achternaam in verband bracht met huisarts. We kenden geen dokter. Bij ernstige lichamelijke mankementen, van binnenuit of door ongevallen, gingen we naar de *huusarts*, soms naar de *huusdokter*. Zelden kwam de *huusarts* bij ons thuis. Ik herinner me slechts één visite van de *huusarts*. Al heette die verhindering van een slachtpartij geen visite.

Moeder – God heeft haar ziel, haar lichaam is inmiddels verteerd – raakte in een psychose. Ik kende die term niet en misschien was dat woord ook in medische kringen nog weinig gangbaar. Op het dorp was moeder *in de war*, of *hysterisch*. Vader had de deur naar de keuken geblokkeerd. Moeder bonkte vanuit haar domein tegen de deur. Ik stond buiten met mijn klompen in de geraniums. Door het keukenraam zag ik mijn moeder in wijde bloemetjesjurk met los ceintuur. Ze sloeg met bebloede vuisten tegen de deur naar de kamer. Het broodmes – met bebloede kartels – lag op het keukenzeil. De geiser bromde. De gootsteen liep over. Op het aanrecht lag bospeen nog niet ontdaan van loof. In een zinken emmer weekten nieuwe aardappelen. In een hoek op het aanrecht zag ik twee flessen karnemelksepp. Lekker, met stroop.

Ik keek. Ik voelde geen angst. Ik keek naar een film die me niet aanging. Achteraf zat ik te wachten op de aftiteling. *The end* in sierlijke letters, met romantische vioolmuziek.

Moeder sloeg en schreeuwde. Ik ging naar binnen. Vader zweeg; zijn rug tegen de keukendeur. Hij drukte de klink achter zijn rug omhoog. “Bel de huusarts. Godverdomme. Bel Huusman.”

Ik belde Huisman. We waren de eersten in de straat met telefoon. Tien minuten later deed de huisarts de keukendeur open (los). Buiten toktokte de Harley Davidson. Huisman had geen tijd genomen de motor uit te zetten.

“Moi vrouw Dokter.”

Bloed, overal bloed en grote ogen die niets leken te zien. Ik streek met mijn wijsvinger langs de kartels. Ik legde het broodmes op het aanrecht. Het mes gleed in de gootsteen. Ik werd naar buiten gestuurd. Buiten vond ik mezelf terug met moeders ceintuur in mijn handen.

Hoe de psychose, of de histerie, of de aanstellerij is opgelost, weet ik niet. Het zou me niet verbazen als de remedie een injectie met een kalmeringsmiddel is geweest.

Vanaf dat moment betaalde het ziekenfonds de wekelijkse dosis drugs. Moeder beperkte zich tot koken, wassen, opruimen en in haar goede dagen bemoeide ze zich met huiswerk en opvoeding van haar zoons. Mijn vader ging naar de ouderavonden. Dat waren in die tijd nog geen vijfminutengesprekken, maar vader was een

voorloper. Hij was snel weer thuis. Vader was bewaker en mantelzorger. Moeder ging wel mee naar de jaarlijkse toneelvoorstelling. Haar oordeel bleef steken bij: “Mooi. Het was hiel mooi. Jij ok.” Ze prees mijn optreden, ook als ik niet mee had gedaan. De laatste jaren op de HBS kwam ze niet meer naar school om mijn optreden te bekijken. Soms kwam mijn jongere broer mijn vader gezelschap houden bij de ouderverplichtingen. Later meer over mijn broers.

Op de HBS werd mij mijn dialectachtergrond vlot afgeleerd. Een *huusarts* werd dokter. Honderden andere woorden verdwenen uit mijn parate woordenschat. Ik leerde netjes praten al verloochende de moerstaal zich niet. De zinsbouw verried het dialect en ook woordkeuzes onthulden de dorpse achtergrond. “Dat lust mij niet.” had niets met Hollandse en mondiale lusten te maken.

Voor ik me weerbaar opstelde en niet langer mijn vuisten hanteerde als verdediging in de wolventroep, werd ik te pas en te onpas aangeroepen bij elke schram en mineure verwonding. “Is er een dokter in de zaal?” Ik was de dokter in de zaal. Ik was de dokter in de zaal tot ik de leider van de brugklas naast de schaafwond ruim voorzien had van blauwe plekken – *trekken vanzelf weer weg. Niets aan doen.* – en een runderbloedneus had geslagen – *hoofd in de nek. Bij de neuswortel dichtdrukken.* – Ik gaf mijn belager een trap in zijn kruis – *handen tussen de bovenbenen klemmen en huilerig janken.* Vanaf dat moment werd ik gevreesd. Ik was doodsbang. Ik was doodsbang; niet voor geweld van anderen.

De *leader of the gang* had op mijn fiets mislukte capriolen uitgehaald om het mooiste meisje van de klas te imponeren. Mooiste meisje was een aanduiding van het meisje met de meest zichtbare borstjes, in combinatie met dunne blouse en korte rok.

De bakens waren verzet. Ik had mijn krachten ontdekt. Het schijnt dat verscheidene meisjes in mijn klas me dankbaar waren voor de afrekening. Een enkel kind zou zelfs verliefd op me zijn geworden, maar daar heb ik destijds niets van gemerkt. Ik kende enkel agressie-hormonen. Ik kende geen hormonen voor mildheid en zwijmelarijen. Het zij zo. Achteraf, om de woorden van mijn vader te gebruiken, achteraf was dat maar beter zo. Achteraf, zei mijn vader, achteraf was hij door zijn mildheid bij mijn moeder in bed beland. “*Met fatale gevolgen*”, liet hij die keer achterwege.

Een week nadien nam het slachtoffer wraak en kreeg ik alsnog een “pak op m’n donder”, een pak slaag. De rekeningen waren vereffend, en geheel tegen de boekenwijsheid, die ik later tegenkwam op de Vrije Universiteit, werden we geen vrienden. Het *Stockholm syndrome by proxy* heette nog niet zo. Ik was er nog niet aantoe. Ik had Marian nog niet leren kennen.

812054V-3

812054V -

812047^v - 3

c. Ook is het mogelijk het onder *a* en *b* genoemde te combineren.

Wederopbouw in Drenthe*

Tweede Wereldoorlog: katalysator onderwijsvernieuwingen

Het is opmerkelijk dat het overgrote deel van de ontwerpen voor utiliteitsbouw van het Architectenbureau Nieman en ir. Steeneken uit scholenbouw bestaat. Dit hoofdstuk vergelijkt ontwikkelingen in de verschijningsvorm van het schoolgebouw in steden met die van de scholen op het platteland. Eerst volgt de vernieuwing in het onderwijsprogramma, met de bijkomende veranderingen van de indeling van het schoolgebouw. Bij de scholenbouw spelen nieuwe bouwsystemen een grote rol in het ontwerp.

Cynthia The

Veel scholen in Nederland waren door de oorlogsbombardementen verwoest of zwaar beschadigd. De bezetter had tijdens de oorlog een bouwstop afgekondigd. De bouw van schoolaccommodaties lag vanaf 1942 volledig stil. Dit betekende ook dat het onderhoud van scholen geen prioriteit kreeg; met achterstallig onderhoud als gevolg.

Nederland kreeg te maken met een geboortegolf. In 1946 werden er maar liefst 74.000 meer kinderen geboren dan in 1945. Een drastische uitbreiding van het scholenbestand was nodig¹. Door de snelle groei van de bevolking na 1945 en het drastische woningtekort, kwam de woningmarkt onder nog grotere druk te staan; voldoende redenen voor de regering om na de oorlog te besluiten het beleid te richten op toename van het woningbestand. Scholenbouw kwam niet op de eerste plaats.

Het tekort aan financiën, bouwmaterialen en vakmensen, bemoeilijkte de bouw van woningen en had uiteraard ook zijn weerslag op de scholenbouw. De rijksoverheid realiseerde zich dat een sterk, centraal sturend bewind nodig was om het nijpende tekort aan scholen op te lossen. Zij reserveerde daarom jaarlijks een bedrag, *bouwvolume* genaamd, speciaal bestemd voor scholenbouw. De eerste jaren na de oorlog was de vraag naar subsidie echter zo groot, dat een urgentieverklaring nodig was voor scholenbouw. De rijksoverheid probeerde de kosten beheersbaar te houden en stelde een maximum bedrag per lokaal in. Dit budget bestond in 1950 uit 12.000 gulden. Het bouwvolume was in 1951 voor het eerst groot genoeg om tegemoet te komen aan alle bouwvragen².

Ondanks de bouwachterstand bij de scholenbouw,

bracht de wederopbouw van Nederland vernieuwingen in het onderwijsprogramma. De oorlog betekende een keerpunt in de onderwijsgeschiedenis en in de bouw van scholen. De periode na de oorlog bracht namelijk veel vernieuwingen met zich mee op het gebied van pedagogiek en hygiëne. Het onderwijs kreeg een nieuwe plaats in de maatschappij. De voorstanders van vernieuwingen in het onderwijs kregen – in tegenstelling tot de vooroorlogse tijd – veel steun en zij grepen hun kans om modernisering door te voeren. Ook de ontwikkeling van het schoolgebouw kwam in een stroomversnelling, ondanks de eerder genoemde beperkingen. Het bouwprogramma voor het onderwijs kreeg een tweederangs positie toegeschoven. Desondanks heeft de Tweede Wereldoorlog gezorgd voor nieuwe inzichten in het onderwijsprogramma en de daaraan gerelateerde indeling van het ideale schoolgebouw.

Programmatistische omwenteling

Net als veranderingen in het woonprogramma na Tweede Wereldoorlog, was er ook een ontwikkeling waarneembaar in verschillende facetten van het bouwen voor het onderwijs. De traditionele plattegrond van een schoolgebouw, een lange gang die toegang gaf tot een rij lokalen, werd na de oorlog als symbool gezien van het klassieke onderwijs: het passieve luister- en zit- onderwijssysteem³. Deze passieve aanpak paste niet in een vernieuwde samenleving waarin de school een positie verkreeg meer dan enkel die van informatieverstrekker. Het lokaal kreeg een andere programmatistische plek in het onderwijs. Het klaslokaal werd niet langer beschouwd als de ruimte waar het kind

1. Man, H. de, *Het Groningse scholentype, de utopische scholenbouw van J.H.M. Wilhelm 1949-1962*, Fort 2001, p. 11, 12.

2. Siraa, H.T., *Een miljoen nieuwe woningen*, Delft 1989, p.76.

3. Boersma, T., T. Verstegen, *Nederland naar school, twee eeuwen bouwen voor een veranderend onderwijs*, Rotterdam 1996, p.179.

onderwezen werd. Het werd ook een plek waar het kind zich als zelfstandig individu kon ontwikkelen. Deze ontwikkeling vond namelijk niet enkel thuis plaats, maar in steeds grotere kringen om het gezin; ook op school. Met een kritische blik werd gekeken naar de indeling van een schoolgebouw. De gemeente Amsterdam speelde een grote rol, aangezien de hoofdstad het beeld van de vernieuwingsschool sterk promootte. Met name J. Leupen, hoofdarchitect van de Dienst Publieke Werken en H. Bakkum, gemeentelijk inspecteur van het onderwijs. Beide heren maakten deel uit van een onderwijscommissie, in 1946 ingesteld door de wethouder van Onderwijs. In 1950 bracht de onderwijscommissie een rapport uit, dat lange tijd toonaangevend was voor het denken over scholenbouw in de hoofdstad⁴. Dit rapport leidde tot pogingen tot de ontmanteling van scholen met een klassieke plattegrond. Er werden nieuwe eisen van onderwijskundige aard gesteld aan het lager onderwijs, zoals meer bewegingsvrijheid in het klaslokaal en de aanvullende ruimte buiten het lokaal, bestemd voor verschillende activiteiten.

Hoewel deze drang tot vernieuwing in het onderwijs veel aanhangers had, duurde het enige tijd voordat het doorgevoerd kon worden. De bouwkundige voorschriften voor scholen waren nog tot 1985 afgestemd op het klassikale onderwijs, zodat een complete vernieuwing van het onderwijsprogramma niet gerealiseerd kon worden. Pas in 1985 werd de Wet op het Basis-onderwijs (WBO) ingevoerd, samen met een herzien Bouwbesluit voor het basisonderwijs, waardoor veel regels werden afgeschaft die de vernieuwingsdrang in de weg stonden. Deze wetwijziging gaf opdrachtgevers en architecten de vrijheid om gezamenlijk een schoolgebouw te ontwerpen, passend bij de nieuwe onderwijsopvattingen. Helaas heeft het Architectenbureau Nieman en Steeneken dit herziene bouwbesluit niet meer meegemaakt en beschikte het bureau destijds nog niet over de deze vrijheid in het architectonisch ontwerp voor schoolgebouwen.

Individualisering: licht, lucht, ruimte en hygiëne

De strijd tegen het streng klassikale onderwijs leverde een vernieuwingsschool als tegenpool. Dit nieuwe type school stond voor de behoefte aan individualisering van het onderwijs en pleitte voor een losser klassenverband, differentiatie van groepen en afwisseling van groepslessen met vrije arbeid. Naast verzelfstandiging van het kind, stond voor onderwijsvernieuwers een ander punt centraal:

de gezondheid van het kind. Daglicht en buitenlucht waren van zeer groot belang.

Voor de Tweede Wereldoorlog had Nederland te maken met een hoog sterftecijfer onder kinderen, voornamelijk veroorzaakt door tuberculose. Deze ziekte kwam na de oorlog minder vaak voor vanwege de toenemende welvaart, die een positief effect had op de leefomstandigheden. Kinderen waren beter gevoed, hadden de beschikking over meer kleding en profiteerden van de actievare rol van de gezondheidszorg, onder meer door periodieke controle door de schoolartsen⁵. Bovendien zorgden zowel de saneringsprogramma's voor krotopruiming in binnensteden als de industrialisatie in de woningbouw, voor verbetering in de woonomstandigheden. Hygiëne was een vanzelfsprekend begrip geworden. De openluchtschool was al voor de oorlog een gangbaar

Schoolklas uit de jaren twintig in Barger-Oosterveld.

schooltype bestemd voor zwakke zieke kinderen, zoals kinderen met tuberculose. De verbeterde woon- en leefsituatie na de oorlog maakte speciale scholen voor ondervoede en door tuberculose bedreigde kinderen overbodig. Bovendien was dankzij de vooruitgang in de medische wereld een doeltreffende behandeling tegen de ziekte ontwikkeld in de vorm van een antibioticakuur. De functie van de openluchtschool ter bestrijding van tuberculose viel weg. Desondanks behield de openluchtschool haar rol, maar richtte zich vanaf dat moment meer op kinderen met andere lichamelijke klachten. Verblijf in de openlucht, de individuele aandacht in het onderwijs en de mogelijkheid tot rust werden als belangrijke elementen gezien waar kinderen duidelijk van profiteerden.

4. Gemeentelijke studietoelating voor de bouw van nieuwe scholen voor het kleuter- en Lager onderwijs te Amsterdam, *Het nieuwe schoolgebouw voor Kind en Gemeenschap*, Amsterdam 1950.

5. Broekhuizen, D., *Openluchtscholen in Nederland, architectuur, onderwijs en gezondheidszorg 1905-2005*, Rotterdam 2005, p.125.

Het geloof in de openluchtschool was voor de oorlog zo groot dat er naar werd gezocht scholen te realiseren die dit schooltype zo goed mogelijk benaderden. Het bouwen van een school volgens het voorbeeld van Duiker en Bijvoet was echter kostbaar, waardoor men snel geneigd was genoeg te nemen met een schooltype dat hier veel op leek, namelijk het licht- en luchttype. In dit schooltype, dat veelal in de jaren dertig werd gebouwd, ontbreken gangen tussen of naast de klaslokalen. Dit maakte het mogelijk de klaslokalen te voorzien van dwarsventilatie voor verse lucht. Bovendien kon men een klaslokaal aan twee kanten voorzien van een glaswand omdat een ernaast liggende gang ontbrak; de daglichttoetreding werd verdubbeld.

Toen na de oorlog het sterftcijfer door tuberculose onder kinderen werd teruggedrongen en de eigenlijke functie van het openluchtonderwijs verdween, onderging de openluchtschool een verandering in karakter. Cruciaal was de omwenteling in het

R.K.-H.B.S Klas 4B (1966) tijdens biologie.

onderwijs na de oorlog. Het kind werd benaderd als een individu. De klas werd als een gezin beschouwd. De gedachte was dat een kind zich niet alleen thuis, maar ook op school en daarbuiten ontwikkelde als mens. Scholen werden niet enkel gezien als een instelling die leerlingen van kennis voorzag, maar ook als een organisatie die hen normen en waarden bijbracht. Dit denkbeeld was niet geheel onbekend in het onderwijs, maar kreeg tijdens de wederopbouw een impuls als gevolg van de ontwikkelingen in het basisonderwijs in de Verenigde Staten en in Engeland⁶. Deze revolutie bleef niet beperkt tot het onderwijs, maar trad ook op in de samenleving van Nederland als geheel. De naoorlogse woonwijken, gestoeld op de wijkgedachte, zijn een bekend voorbeeld van deze revolutie.

6. Man, H. de, *Het Groningse scholentype, de utopische scholenbouw van stadsarchitect J.H.M. Wilhelm 1942-1962*, Fort 2003, p.16.

De verzelfstandiging van het kind had uiteraard een grote invloed op de manier van lesgeven op lagere scholen in Nederland. In tegenstelling tot het onderwijs van vóór de oorlog, werd er meer aandacht besteed aan de verschillen tussen kinderen. Door de klas als een kleine gemeenschap te beschouwen, zouden kinderen zich veilig en geborgen voelen, wat de ontplooiing van de individualiteit ten goede kwam. Deze individualisering leidde na de oorlog tot andere benaderingswijze van het kind en tot een verandering in de architectuur van de schoolgebouwen.

Na de Tweede Wereldoorlog werden scholen met klaslokalen, met aan twee of drie zijden ramen en scholen met een buitenlesplaats, steeds meer gangbaar.

Democratisering en expansie

Het onderwijssysteem maakte tijdens de wederopbouw, naast de verzelfstandiging van het kind en de aandacht van scholencommissies voor de gezondheid van hun leerlingen, nog een aantal belangrijke ontwikkelingen door. Het onderwijs werd gezien als een instrument om de vooruitgang van de maatschappij te bevorderen. In 1969 werd de nieuwe Leerplichtwet ingevoerd. Het werd verplicht kinderen te voorzien van scholing vanaf hun zesde tot vijftiende levensjaar. Later is deze wet aangepast en werd de leerplicht aangevuld met enkele jaren. De bedoeling van deze aanpak was te voorkomen dat de groep zwakkere leerlingen vroegtijdig en zonder diploma de school zou verlaten⁷.

Dankzij de democratisering in het onderwijs groeide het aantal leerlingen dat deelnam aan het voortgezet onderwijs, het academisch onderwijs en het hoger technische onderwijs fors. In de periode 1950-1970 werd het volgen van de eerste fase van het voortgezet onderwijs, dit betreft de leeftijdsgroep twaalf tot vijftien jaar, normaal⁸. Na 1970 gebeurde dit tevens voor de leeftijdsgroep vijftien tot achttien jaar. De sterk toegenomen deelname aan het onderwijs was af te lezen aan de omvang van de begroting van het Ministerie van Onderwijs, die langzaam meegroeide en enige tijd één van de grootste uitgavenposten voor de regering was⁹. Door deze ommekeer in zowel het onderwijs als in de samenleving, werd het onderwijsstelsel, dat nog gebaseerd was op de vroegere standenmaatschappij, op de schop genomen.

Een proces dat het onderwijs ongeveer tegelijkertijd onderging, was de invoering van een nieuw

7. Schuyt, K., E.R.M. Taverne, 1950: *Welvaart in zwart-wit*, Den Haag 2000, p.313.

8. Ibidem, p.315.

9. Ibidem, p.315.

schoolstelsel in 1968. Deze invoering werd al in 1963 in gang gezet door de toenmalige minister van Onderwijs Jo Cals. De Mammoetwet, oftewel de Wet op het Voortgezet Onderwijs, zorgde voor de afschaffing van het oude schoolstelsel bestaande uit het gymnasium (bestemd voor de hogere standen), de HBS (de hogere burgers), de ULO en de MULO (de middenstand) en de VGLO (de arbeidersklasse). Dit stelsel werd uiteindelijk in 1968 vervangen door de MAVO, HAVO en VWO. De inhoud van het nieuwe onderwijs werd voor elk van de drie typen verschillend en toegespitst op de latere functies in de maatschappij. De veranderingen in het onderwijs leidden tot het beroepsonderwijs voor LBO en MBO, een algemeen vormend onderwijs voor MAVO en HAVO en een voorbereidend wetenschappelijk onderwijs voor het VWO. Deze vernieuwing was zo bedoeld dat het doorstromen van een lager naar een hoger niveau, maar tevens andersom, eenvoudiger werd dan voorheen. Hoewel de herinrichting van het schoolstelsel in eerste instantie gekoppeld werd aan de vermindering van de sociale ongelijkheid in het onderwijs, werd het later toegeschreven aan de individuele ontplooiing van het kind.

Integratie stedelijke voorzieningen in een landelijke omgeving

Drenthe kende na de Tweede Wereldoorlog een ongekende groei. Dorpen werden uitgebreid met woonwijken om de toename van arbeiders op te vangen. Vooral de woonwijken Angelslo en Emmerhout, die in de jaren zestig in Emmen zijn gebouwd, golden en gelden nog steeds als spraakmakende voorbeelden van moderne architectuur en stedenbouw¹⁰.

Om de toestroom van nieuwe inwoners te huisvesten, werd er een passend woonprogramma aangeboden. Dit waren moderne, open wijken, waarin landschappelijke elementen gecombineerd werden met stedelijke voorzieningen. Omdat de wijken in eerste instantie gericht waren op jonge arbeidersgezinnen met kinderen, waren kleuterscholen, lagere scholen, peuterscholen en kinderdagopvang opgenomen in het programma. De naoorlogse wijken – gebaseerd op de wijkgedachte, dat wil zeggen een getrapte en hiërarchische opbouw van de wijk vanuit de belevingswereld van de bewoners en het scheiden van verschillende stedelijke functies¹¹, – waren daarom uitermate geschikt voor jonge opgroeiende kinderen; niet alleen vanwege de beschikbaarheid van adequate

faciliteiten, maar ook door de aanwezigheid van speelvelden- en tuinen in de wijken, het scheiden van verkeersstromen en de verkaveling in woonhoven en woonerven. Bij elkaar opgeteld zijn dit verschillende aspecten die het wonen in naoorlogse wijken een gevoel van veiligheid en geborgenheid geven. Het idealistische gemeenschapsstreven van de wijkgedachte had duidelijk zijn impact op het onderwijs in deze wijken, maar ook daarbuiten. De oorlog had een gevoel van saamhorigheid onder de Nederlandse bevolking gebracht en deed hen inzien dat de toename in welvaart en oprechte gemeenschapszin onlosmakelijk met elkaar verbonden waren. De nauwe relatie die tijdens de wederopbouw ontstond tussen de wijkgedachte en het onderwijs is een belangrijk gegeven in de ontwikkeling die optrad in het onderwijs op lagere scholen in Nederland.

Er was verschil tussen de wijken gerealiseerd in grote steden en die in kleinere steden en dorpen, zoals bijvoorbeeld in Drenthe. De wijkgedachte

R.K.-H.B.S. Klas 4B (1966) tijdens biologie.

was een reactie op de woonomstandigheden in steden in de Verenigde Staten. Dit idee kwam in de jaren vlak na de oorlog vooral tot ontwikkeling in grote steden zoals Rotterdam, waar de oorlogsschade van ongekende omvang was.

Pas aan het eind van de jaren vijftig ontwikkelde dit wijkidee zich in Drenthe als reactie op de snelle groei van de industrie en de komst van veel fabrieken en stedelijke voorzieningen. Een naoorlogse uitbreidingswijk in Emmen kan daarom niet vergeleken worden met een wederopbouwwijk in Rotterdam; niet alleen vanwege het verschil in omvang van de stad, maar ook door het verschil in leefkwaliteit. Met de komst van de wijken in grote steden, werd een landelijke omgeving gecreëerd voor de wijkbewoners, terwijl in Drenthe het omgekeerde plaatsvond. In een provincie als Drenthe was rustiek wonen een vanzelfsprekendheid. De komst van nieuwe stedelijke voorzieningen bracht hier

10. Cusveller, S., *Emmen Revisited, nieuw perspectief voor de naoorlogse woonwijken*, Bussum 1997, p.9.

11. Cusveller, S., *Emmen Revisited, nieuw perspectief voor de naoorlogse woonwijken*, Bussum 1997, p.15.

Hoger onderwijs in Emmen, het Carmelcollege in 2016.

verandering in. Deze transformatie werd door stedenbouwkundigen en architecten beschouwd als een uitdaging.

De verandering die Drenthe doormaakte tijdens de wederopbouw had ook effect op het onderwijs in de provincie. De vernieuwingen in het schoolstelsel en de verschuiving van maatschappelijke positie van scholen – namelijk niet alleen die van informatieverstrekker maar ook die van opvoedkundige – kreeg ook in Drenthe veel aandacht. Immers, nieuwe generaties werden gevormd tot nieuwe burgers van de geïndustrialiseerde Drentse samenleving; een extra grote omwenteling. Het onderwijs in Drenthe ging zich na de Tweede wereldoorlog meer toespitsen op haar opgroeiende burgers. Dit werd zichtbaar in enerzijds het landbouwonderwijs en anderzijds in het technisch onderwijs. Omdat de landbouw en de industrie, beide belangrijke middelen van bestaan in Drenthe, een enorme groei doormaakten was de behoefte aan goed geschoolde arbeidskrachten extra hoog. In Drenthe was geen tekort aan arbeiders, echter wel aan arbeiders die geschikt waren voor industrieel werk. Technische scholing was van belang.

Men zag steeds meer in dat specifieke scholing van groot belang was. Gevolg was dat er in Drenthe voornamelijk landbouwscholen, technische scholen en industriescholen werden opgezet die gezamenlijk veel leerlingen aantrokken. Dit ten nadele van andere onderwijsvormen zoals het middelbaar en voorbereidend onderwijs, zoals HAVO, atheneum en gymnasium. Dit was eind jaren vijftig en begin jaren zestig een van de oorzaken van een tekort aan academici in de provincie¹².

12. Dijk, K. van, *In sulck een geseghenden staet herstelt*, Meppel 1956, p.37.

Plattelandscholen

Voor 1939 kende het Drentse scholenbestand voornamelijk kleine plattelandscholen, gelegen in de dorpen. Ondanks schade en erbarmelijke omstandigheden na de Duitse bezetting, veranderde de wederopbouw niet veel aan het landelijke karakter van de Drentse scholen. Het kleine aantal inwoners in dorpen – met een kleine groep kinderen – vroeg immers niet om een groot schoolgebouw met veel klaslokalen.

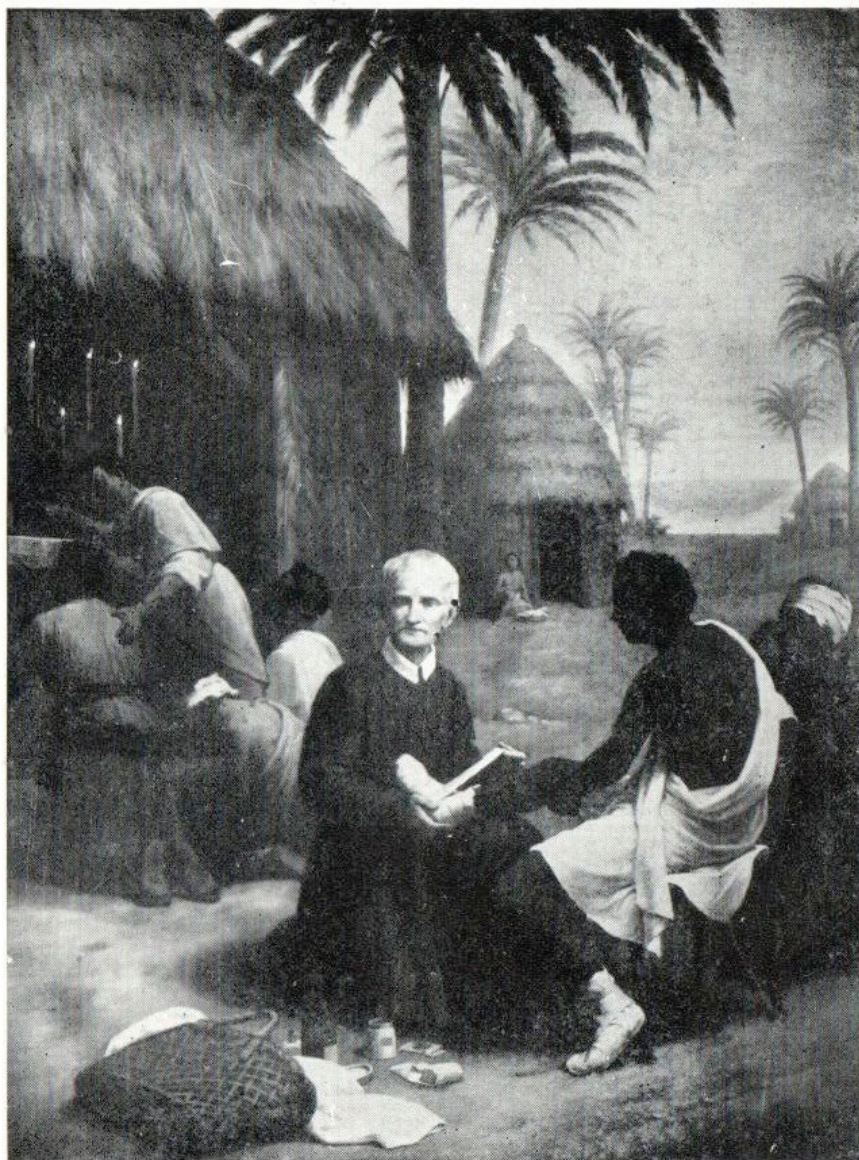
In de grotere steden, waar de vraag naar onderwijs en scholen aanzienlijk groter was dan op het platteland, werd meer aandacht besteed aan het zo snel mogelijk realiseren van schoolgebouwen en bleef er minder ruimte over voor architectonische expressie. In kleinere dorpen en steden op het platteland was die ruimte er wel¹³. Het bekende beeld hierbij zijn paviljoenachtige gebouwen, die dankzij een zorgvuldig gekozen architectuur perfect worden opgenomen in de omgeving. Het toevoegen van een kunstwerk, zoals een wandrelief, beeldhouwwerk of wandschildering werd ook veelal toegepast op plattelandscholen. Eén van de eerste beleidsinstrumenten in het opdrachtenbeleid was de percentageregeling van net na de Tweede Wereldoorlog. Daarmee werd geregeld dat een deel (0,5 tot 2 procent) van de bouwkosten werd gereserveerd voor beeldende kunst in of aan semi-openbare rijksgebouwen (politiebureaus, bankgebouwen, kerken en scholen)¹⁴. Aanvankelijk ging het om herdenkingsmonumenten en verfraaiingen als wandschilderingen en gebrandschilderde ramen. Met dergelijke monumentale, meestal figuratieve kunst werd het bijzondere karakter van een gebouw uitgedrukt en werd het welzijn van de bezoekers verhoogd door confrontatie met deze schoonheid.

* Deel van hoofdstuk 4 uit: *Wederopbouw in Drenthe, 1945 –1975 Na oorlogse architectuur in vogelvlucht aan de hand van Architectenbureau Nieman en ir. Steeneken*. Cynthia The. Ter Verpoozing, Peize. Verschijnt eind november. Ca 170 pag. Ruim geïllustreerd. Bestellen via www.gerardstout.nl

13. Boersma, T., *Nederland naar school, twee eeuwen bouwen voor een veranderend onderwijs*, Rotterdam 1996, p.186.

14. Jansen, W., *Kunststopdrachten van de Rijksgebouwendienst na 1945*, Rotterdam 1995.

60

166. Eerbiedw. Dienaar Gods Petrus
Donders, Apostel der melaatsen
1809—1887

Uitg. Euch. Jeugd, Brakkenstein-Nijmegen

Hij verzorgde
de melaatse
negers in
West Indië
die tot dan
toe door
niemand
werden verzorgd.
Op het eiland
Molokai
(Hawai eilanden)
deed dat
pater
Damiaan,
de held
van
Molokai

Herinneringen aan mijn “H.B.S-jaren” van 1963 tot 1973

Han van der Krogt

Toen ik in mei 1963 op sollicitatiegesprek in Emmen kwam, was de van Schaikweg er nog niet maar luidde de adressering: Nabij Diederingswal. Toen later de Van Schaikweg was aangelegd, moesten we de gemeente speciaal om een nummer vragen. Het werd 88, nu het nummer van het Hondsrugcollege.

Hoe kwam ik in Emmen verzeild? Ik was bijna klaar met mijn studie Frans in Leiden. Er waren trouwplannen. Met mijn verloofde Lidy (in die tijd was het gebruikelijk je voor het huwelijk te verloven) zochten we een plek waar we aan de slag konden. Ik wilde niet te ver van Leiden omdat ik het eerste jaar nog een paar colleges moest volgen. Ik solliciteerde in Zwolle. Ik kreeg geen uitnodiging maar wat bleek: Smeets de docent Frans van R.K.-H.B.S was daar aangenomen. Zo kreeg ik van Hans Wortmann, die bij het Thomas à Kempis informeerden of zij nog sollicitanten hadden, de vraag of ik naar Emmen wilde komen. Emmen was wel ver van Leiden. Na enige aarzeling heb ik ja gezegd; later kreeg ik nog een aanbieding uit Nijmegen en Amsterdam. Het bleef Emmen.

Ik had al enige ervaring opgedaan. Ik was twee keer langere tijd ingevallen op het Fioretti-college in Lisse en ten tijde van de sollicitatie had ik een invalbaan aan

het Mendelcollege in Haarlem.

We hadden er kennelijk wel vertrouwen in, want omdat een huurhuis niet direct beschikbaar was, kochten we een huis aan de Thedingecamp.

Emancipatie

Het oprichten van de R.K.-H.B.S in Emmen gaf een impuls aan de externe democratisering in het onderwijs en aan de emancipatie van de katholieke bevolking in deze streek. Pas na de tweede wereldoorlog gingen meer kinderen na de lagere school naar het voortgezet onderwijs en niet meer aan het werk na de 7^e klas. Ik heb zelf ook mogen ervaren hoe belangrijk de rol van de ouders in deze is en zeker niet op de laatste plaats van de moeders.

Mijn moeder zei: “Die jongens moeten niet in de tuin, zij moeten doorleren”.

In 1965 wilden drie meisjes die het goed deden, na de derde naar de Kleuterkerkweek. De docenten dachten wat jammer en probeerden hen over te halen te blijven. Zij bleven bij hun besluit. Jaren later sprak ik een van hen en het gesprek kwam op haar keus na de derde over te stappen. Zij zei toen: “Mijnheer, het was geweldig dat ik als enig meisje uit Barger-Oosterveld naar de H.B.S mocht. Ik wilde gezien de situatie thuis langs de kortste weg mijn doel bereiken”.

In het eerste jaar heb ik met collega Duits Geert Kocks een excursie georganiseerd naar de Hoge Veluwe met het Kröller-Müller museum. Toen we binnenkwamen liep een man ons tegemoet en vroeg: hebben jullie een gids geregeld?” Nee, daar hadden we niet aan gedacht.

De man, hij bleek de directeur te zijn, keek op zijn horloge en zei: “Ik heb een kwartier, volg mij.” Geweldig hoe hij de leerlingen wist te boeien door van een paar schilderijen van Van Gogh te laten ervaren wat die schilderkunst zo bijzonder maakte. Het was een van de weinige keren dat de leerlingen na de rondleidingen niet snel naar buiten gingen. Velen gingen op eigen gelegenheid verder.

Er was op de H.B.S een traditie van toneel geëntameerd door frater Louis. Collega Piet van der Voort is daarmee doorgegaan en later heb ik het stokje overgenomen. Met de secties Frans-Duits-Engels hebben we ook vele jaren op een toneelavond een eenakter opgevoerd, gewoonlijk gevolgd door een optreden van de docenten.

Schoolkrant

Toen ik in 1967 als opvolger van Ted Kempers adjunct-directeur werd, nam ik in mijn enthousiasme op me om de schoolkrantredactie te begeleiden. Het was gebruikelijk bij de plaatselijke middenstand een advertentie binnen te halen. Met terugblik denk ik eigenlijk niet zo'n goed idee. Toen daar niets van terecht

Toneel 1971

kwam zei ik: "Zo kunnen we niet verder gaan". Enkele redactieleden wilden toen een eigen krant maken. Mijn reactie: "Succes, je hebt de vrijheid een eigen krant te maken maar dat is dan geen schoolkrant." Het werd me later duidelijk dat er eigenlijk onvrede was over de begeleiding van de redactie in de afgelopen jaren; bepaalde bijdragen mochten niet geplaatst worden, niet geschikt voor de lagere klassen.

Het uitkomen van hun krant *Binnenkrot* leidde helaas tot de verwijdering van een leerling.

Dialect

Het tweede lustrum bracht ons op het idee jaarlijks

dialect. Geen dialect maar ABN dat gaat echt niet." Ook dat was herkenbaar voor mij. Ik kom uit een dorp in het Westland en daar zegt men: "Thuiskomen in plaats van thuiskomen". Toen ik na bijles in de 6^e klas ter voorbereiding op het voortgezet onderwijs, mijn broer toeriep: "Thuiskomen", klonk dat deftig en bekakt.

Buitenland

In het begin van de jaren zeventig zijn we ook begonnen met excursies naar Parijs-Londen-Berlijn voor de 5^e klas en later ook voor de 3^e klassen naar de grote steden in het Westen van het land. Dat had zeker in die tijd een functie. Veel kinderen kwamen

Excursie Hoge Veluwe tweede klassen. 1964

een KDC-dag te organiseren. Ik heb vooral goede herinneringen aan de keer dat we in de jaren zeventig met het Scapinoballet een dag georganiseerd hebben. Er was een prachtige samenwerking tussen de secties muziek, tekenen en handvaardigheid.

Ter gelegenheid van dat tweede lustrum kwam er een brief van oud-leerlingen met een verwijt dat de school hen onvoldoende had voorbereid op de universiteit. Zij spraken bijvoorbeeld geen goed Nederlands. Toen ik naar aanleiding daarvan met wat leerlingen sprak en suggereerde om op school geen dialect te spreken, was de reactie van een van hen: "Maar mijnheer, ik kom uit Barger-Oosterveld en van jongs af aan spreken we

nauwelijks buiten de provincie. Ik heb toen ook ervaren dat het geen goed idee was om op de eerste schooldag te vragen wat heb je in de vakantie gedaan. Zeggen: we hebben gezwommen in het kanaal was, zou men nu zeggen, niet *cool*. Een vakantiereis naar het buitenland was nog een grote uitzondering.

Na het laatste reguliere H.B.S-examen in 1972 kwam tenslotte met de bezemklas bestaande uit leerlingen van de drie scholengemeenschappen in Emmen, in 1973 een eind aan de H.B.S na meer dan honderd jaar.

De H.B.S, een creatie van Thorbecke, was een prima opleiding en bleek een kweekvijver voor toekomstige Nobelprijswinnaars.

Excursie Parijs ontvangst op stadhuis.

Grenservaringen

Als ik over de sloot sprong naast ons huis, kwam ik van Groningen in Drenthe terecht. Toen ik dat voor het eerst ontdekte, sprong ik meteen nog een keer. Van de ene kant naar de andere, van de ene provincie in de andere. Ik realiseerde me dat ik aan de andere kant van een grens was beland. Wat een sensatie! In dit geval kennelijk ook een sensatie die nooit uit mijn geheugen verdween.

Is deze sensatie kenmerkend voor grenservaringen? Is het omdat je veronderstelt dat het een unieke ervaring is? Omdat jij heel even weet dat veel mensen het verloop van deze grens niet goed genoeg kennen en dus niet weten waar je moet zijn en wat je moet doen om deze bewust te overschrijden?

Theo Mensen

We woonden op de hoek van de Achterweg en de Avebeweg, Avebeweg nummer 1. Naast ons woonde Harm Kampen en aan de andere kant van de sloot mijn jeugdhelden Jan Plagge, Tammo Tammes en Ome Loeks. Op de boerenkar van Jan Plagge mocht ik mee naar het einde van de wereld, verder dan de horizon. Voorbij de grens die door Johan Sems was getrokken tussen Westerwolde en Drenthe, tot aan het spoor naar Ter Apel en Rütenbrock. De sensatie om als kind met de grote jongens de grote weg over te steken om in het kanaal bij de sluis te gaan vissen, werd mij op mijn vierde noodlottig. Ik was stoer genoeg om voor een paar centen snoep te gaan halen in het winkeltje aan de overkant van de grote weg langs het Stadskanaal. Ongeveer een uur later werd ik langzaam wakker in een lege witte wereld waarin langzaam Lenie opdoemde. Lenie was de hulp in ons gezin, ze was er altijd. Dag en nacht. Nu zat ze naast mij in de ambulance die mij naar het ziekenhuis in Emmen bracht. Ik was onder een grote legertruck terechtgekomen bij het voor het eerst van mijn leven helemaal alleen oversteken van de grote weg. Ik had dit ongeluk wonderwel met een paar kleerscheuren en een gebroken been overleefd.

Een paar maanden later mocht ik voor het eerst naar de lagere school. Dat was de St. Jozef-school, tegenover de rooms-katholieke kerk in Zandberg. Ik was inmiddels ruim vijf jaar oud en al boer met paard en wagen, politieagent, piloot en trekkerchauffeur geweest. Op 26 augustus 1955 werd ik zes en mocht trakteren!

Dorrie

Bij juffrouw Jansen werd de wereld pas echt veel groter, daar ontdekten de leerlingen het leesplankje, het wonder van de taal en van het schoonschrijven. Bij meester Meijer leerden wij de tafels. Een klasgenoot met een spraakgebrek, zoon van nieuwkomers in Terapelkanaal, moest de hele tafel van drie luid en duidelijk opdreunen: één keer dorrie is dorrie! Twee keer dorrie is zes! Het was hilarisch en ook heel genant. Hij werd sindsdien Dorrie genoemd.

In de derde klas werd ik misdienaar, mijn eerste bijbaantje. Ik mocht vaak de klas uit voor rouw- of

trouwmissen. Tot ik de baard in keel kreeg was ik ook lid van het jongenskoor. Ik leerde de Latijnse liturgie en de prachtige Gregoriaanse gezangen. Spannend waren vooral de doopplechtigheden waarbij pasgeborenen met hartverscheurend geschrei heftig protesteerden tegen hun doop. Geen wonder, want het water uit de doopvont was veel en veel te koud. Thuis moesten we van mijn moeder juist heel voorzichtig zijn en de temperatuur van het badwater zorgvuldig controleren, alvorens de baby in bad kon.

Dit inwijdingsritueel, waarmee pasgeborenen kennismaakten met het rijke roomsche leven, herinnert mij aan de brute wijze waarop kalveren voor het eerst kennismakten met de wei. Ze werden twee tot drie keer hardhandig met de neus tegen het schrikdraad geduwd. Ze kregen daardoor een geweldige schok en sprongen van schrik twee tot drie keer een halve meter omhoog. De bedoeling was om vanaf dat moment het schrikdraad voor de rest van hun leven te mijden.

Grenservaring

De sensatie die door grenservaringen wordt opgeroepen is volgens mij een constante. De verwondering over wat er precies gebeurt bij het overschrijden van grenzen – boundary crossing – is van alle tijden. Iedereen kent volgens mij die sensatie. De appel die van de boom valt: waarom deze, waarom hier, waarom nu? En iedereen die het ziet, probeert antwoorden te vinden. Heel even misschien. Kunnen we het leren begrijpen, of niet?

Grenservaringen en meer of minder geritualiseerde grenspraktijken vind ik nog steeds bijzonder boeiend: slootjespringen, het oversteken van de grote weg, de avonturen op weg van school naar huis, de overgang tussen spelen en leren, het verschil tussen kalverhok en schrikdraad.

Het verschil tussen gewoon en deftig leerde ik in de derde klas. Een nieuwe juf die heel anders sprak: dezelfde taal, maar toch heel anders, veel netter. Als (leerling-) misdienaar maakte ik kennis met meer rituelen en met andere talen, met kerklating en Gregoriaanse muziek. Met de Beatles maakte ik kennis via de radio. Bij toeval, omdat

we voor een zware onweersbui uit bed waren gehaald. De angst voor een blikseminslag in de boerderij, waarin we inmiddels woonden, was groot. Klaar om te vluchten en hardop bidden om een inslag te voorkomen. Bidden hielp. In een overvolle huiskamer met alle kinderen en volwassenen en het eentonige gedreun van onzevaders en weesgegroetjes slaagde ik erin om ongemerkt heel zacht naar de radio te luisteren, op 3. Midden in die nacht kwam het nieuws dat een stel muzikanten uit Liverpool in een nachtclub in Hamburg de zaak op stelten zette met *Love, love me do*. En: *I love you, yeah, yeah, yeah; I love you, yeah, yeah, yeah!*

Nabij Diederingswal...

Zo nieuw was de school en de ontwikkeling van het gebied waarin deze werd gevestigd, dat het adres nog niet veel meer was dan een vage verwijzing naar de plek waar met steun van Karmelieten een Rooms-Katholieke H.B.S. was gebouwd. De oorspronkelijke barakken waarover de oudere leerlingen indrukwekkende verhalen vertelden, waren vervangen door een in betoncement-blokken opgetrokken nieuw semi-permanent schoolgebouw. Grijs en vierkant. Een brugklas verbond de school met het naastgelegen gymlokaal, dat ook als aula werd gebruikt.

Voor de school een grote lege vlakte. Tegen de rand parkeerden een drietal docenten hun automobiel. We zagen elke morgen dat de directeur, die tegelijkertijd ook onze geschiedenisleraar was, kwam aanrijden in een indrukwekkende Amerikaanse slee: een *Chevrolet Impala* van begin jaren zestig. Het uitstappen was een ritueel. Hoed op, sjaaltje om, jas dicht, bruinleren mapje onder de arm gestoken, een trekje aan zijn sigaar en dan de onontgonnen vlakte over naar de hoofdingang van de school. Dit was een hogere burger, de directeur van onze H.B.S.

Nu zouden een paar leerlingen Lubach bellen, opnieuw satire uitlokken, grappen maken, besmuikt lachen of hoofdschuddend meekijken als deze scène vandaag de dag in beeld zou worden gebracht. Bestuurders van ROC Leiden en Amarantis trekken thans meer de aandacht. Opvallend vaak halen bestuurders van de door de overheid uitgelokte megalomane fusies van scholengemeenschappen de voorpagina's. Amarantis is inmiddels aan het defuseren. In Leiden zoeken de leerlingen een goed heenkomen en veggen ouders en docenten de scherven bijelkaar. Natuurlijk is er veel veranderd in het onderwijs. Het goed besturen van organisaties, ook van onderwijsinstellingen, blijft een kunst. Macht corrupteert.

Leren doe je niet alleen in school, ook daarbuiten. Wie aan komt rijden in een slee, bestuurt meer dan alleen een school. Het zijn indrukwekkende lessen voor het leven. Over het 'verborgen curriculum', over 'informeel leren' en 'leren op de werkplek' wilde ik later alles weten.

Leerknop

Mijn leerknop staat nooit uit. Eind augustus 2016 verscheen een onderzoek van het *Sociaal en Cultureel Planbureau*. Nanda Troost van de *Vokschrift* belde mij met de vraag

of ik een idee had waarom juist laagopgeleiden minder deelnemen aan scholing. De verschillen in deelname nemen toe. De kloof wordt groter. Voor lageropgeleiden het riskant is om deel te nemen aan scholingsmaatregelen. Hogeropgeleide beleidsmakers en hun adviseurs hebben vaker vooral positieve leerervaringen. Wat zijn de ervaringen van lageropgeleiden?

Ik ben geslaagd met een H.B.S-B diploma dat werd uitgereikt door Wortmann. In de voorbereidingen op het mondeling en schriftelijk heb ik heel hard moeten werken, anders had ik het nooit gehaald. Nooit veel tijd besteed aan het maken van huiswerk. Onderweg naar school nog even vragen wat anderen hadden geleerd. In die laatste weken moest er serieus gestudeerd worden. Ik deed dat samen met Albert Kocks. Dat schept een band voor het leven. Albert is inmiddels mijn zwager; getrouwd met mijn zus die hij had leren kennen op mijn 15e verjaardag. Na het eindexamen veel stress. Aanvragen van een studiebeurs en vrijstelling of in ieder geval uitstel van militaire dienst. Inschrijven voor een studie in Groningen. Maar welke? Op advies van een oom werd het Rechten. Met mijn HBS-B betekende dat eerst een verplichte spoedcursus Latijn. En lid worden van Albertus. Oud-leerlingen uit Emmen kwamen elkaar bij de mensa aan de Spilsluizen nog wel eens tegen. Daar kwam ook het tweede lustrum van de HBS aan de orde. Wij vroegen ons af of er eigenlijk wel wat te vieren viel. De overgang van school naar universiteit, van leerling naar student was groot. Het was voldoende aanleiding voor een grondige terugblik en evaluatie van onze ervaringen op het KDC en voor de productie van een open brief aan het bestuur. We werden enigszins tot onze verrassing door het bestuur uitgenodigd voor een toelichting. Die gaven we in de lerarenkamer, waar oude en nieuwe opvattingen over het gedrag van leerlingen, fatsoensnormen, gezag en gezagsuitoefening streden om de macht. De burgemeester van Schoonebeek meende dat leren luisteren ook een belangrijke les voor het leven is.

Metaforen

Voor onze grenservaringen hebben we tal van metaforen bedacht, zoals 'tegen een muur oplopen', 'van een andere planeet komen'. Grenservaringen zijn kennelijk een belangrijke bron voor de produktie van metaforen. Waarom is dat?

De klacht dat vooropleidingen niet voldoende aansluiten bij vervolgopleidingen en beroepsopleidingen niet bij beroepspraktijken, die klacht is van alle tijden. Studenten voelen zich niet optimaal voorbereid. Bedrijven klagen over gebrekkige kennis en vaardigheden van afgestudeerden. Docenten en leraren weten niet wat er in laboratoria en op de werkvloer speelt. Leermeesters en praktijkbegeleiders hebben weinig zicht op wat stagiaires op school hebben geleerd.

Ik mocht blij zijn dat ik naar de H.B.S mocht. En ik was blij. Pas nadat ik mij had ingevocht. Ik

was een nieuwkomer, had geen brugklas gehad. Ik was nieuwe instroom via de Don Bosco U.L.O in Musselkanaal. Ik was mijn vriendjes uit de buurt en meester Meijer gevolgd. Hij was mijn leraar in de tweede en vierde klas van de lagere school. Maar ook mijn leraar Duits in de eerste klas van de U.L.O. Meester Meijer was een held. Hij was op een zondagmiddag van de fiets afgestapt om mijn ouders te groeten en te vertellen dat hoe het ging op school. Mijn ouders hoefden zich over de schoolprestaties van hun kinderen geen zorgen te maken. Hij was ook de leraar die niet schroomde om mij uit te dagen en mij in de tweede klas van de lagere school al eens met een meetlat achter de broek aan had gezeten om mijn gedrag te corrigeren. Het werd een hilarische achtervolging tussen de in strak gelid opgestelde bankjes in het klaslokaal.

Aansluiting

Historisch gezien is de school een betrekkelijk moderne uitvinding. De leerplicht ook. De opgebouwde infrastructuur, de totale jaarlijkse publieke en private inspanningen en de massale deelname illustreren het enorme succes van deze uitvinding. Veel aandacht is er ook voor de voortdurende verbetering en noodzakelijke vernieuwing van professionele overdracht van kennis en vaardigheden en ontwikkeling van competenties. Meer en beter onderwijs is een panacee geworden voor een groot aantal maatschappelijke problemen die ons momenteel bezighouden en ons in de toekomst nog parten gaan spelen. Welke kennis en vaardigheden heb je nodig om je in deze 21ste eeuw staande te houden? Die kwaliteiten moeten snel en doeltreffend worden geleverd door ons onderwijsbestel. De grenzen tussen opvoeding en onderwijs en tussen onderwijs- en arbeidsbestel zijn ongemakkelijk. Het vereenvoudigen van grensovergangen is een wederzijdse opdracht.

Leren, zorgen en werken

Het *Sociaal en Cultureel Planbureau* rapporteert dit jaar of het ons een beetje lukt met dat combineren van leren, zorgen en werken. Leren op de werkvloer en inzetbaar blijven tot aan de verhoogde pensioengerechtigde leeftijd staat sterk in de belangstelling. Ook het combineren van meer flexibele en onzekere banen met meer (mantel-) zorg is een maatschappelijke opgave geworden. Op grond van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) moet iedereen weer meer tijd besteden aan de zorg voor naasten.

Wat blijkt? De arbeidsdeelname stijgt, maar de deelname aan scholing niet. De kloof tussen hoger en lager opgeleiden wordt groter. Vooral de mensen die dat het meeste nodig hebben, mijden deelname aan cursussen en bedrijfsopleidingen.

Toen ik werd opgebeld door Nanda Troost met de vraag of er een verklaring was voor de geringe deelname aan scholing door lageropgeleiden, herinnerde ik vooral aan de pijnlijke afbraak van de scholingsvoorzieningen voor werkzoekenden. In de afgelopen dertig jaar is met de frase "meer markt, minder overheid" de infrastructuur voor de vakopleiding van volwassenen

volledig ontmanteld. Nogal wiesde dat de gevolgen daarvan niet uitblijven. De grenzen tussen leren, zorgen en werken vervagen. Dat er ook het een en ander aan voorzieningen is weggevaagd, blijft buiten beeld van de trend-watchers van het SCP.

Tussen MOOCs en Modularisering

Een van mijn eerste opdrachten als wetenschappelijk medewerker was een beoordeling van de flexibilisering van het middelbaar beroepsonderwijs door het aanbod van leerstof in mootjes te hakken. Modularisering werd dat genoemd. Wat vooral opvalt in aanpassingen van het onderwijs aan de veranderingen in de rest van de wereld is dat de meeste aanpassingen zo faliekant lijken te mislukken..

Het is een systeemfout te denken dat een leven lang leren met het reguliere onderwijsbestel kan worden ondersteund, dat de infrastructuur voor de leerplichtigen ook gebruikt zou kunnen worden door werkenden en werkzoekenden, door volwassenen die met de rest van hun leven en de rest van de wereld bezig zijn.

Revolutie

Onderweg naar huis moet het gebeurd zijn. Richting Zandberg fietsten Arnold Kamphuis en ik langs de Weerdingerstraat vanuit Emmen richting Jipsingboermussel en Musselkanaal. We bedachten een alternatieve schoolkrant: *Binnenkrot*. Het verzet tegen autoritaire en hypocriete volwassenen, leraren en schoolbestuurders. En *Johnson Moordenaar*. Dat moest er ook in. De strijd tegen. Kritiek op de Amerikaanse interventie in Vietnam. Sinds de inzet van grondtroepen in het voorjaar van 1965 was de polarisatie in de politiek flink gegroeid en kreeg Jozef Luns onze "zeer bekwame" minister van Buitenlandse Zaken in het progressief-confessionele kabinet Cals, steeds meer tegenspraak. Nederlandse steun aan de Amerikaanse interventie was niet meer vanzelfsprekend. Oorlogsmisdaden hadden de voorpagina's gehaald. Alle politieke partijen begonnen zich te roeren, omdat ze in rap tempo bezig waren de steun van jonge kiezers te verliezen.

"Und wird der Dom ein Pferdestall,
Was sollen wir dann beginnen
Mit den heil'gen drey Kön'gen, die da ruhn
Im Tabernakel da drinnen?"

So höre ich fragen. Doch brauchen wir uns
In unserer Zeit zu geniren?
Die heil'gen drey Kön'ge aus Morgenland,
Sie können wo anders logiren.

Folgt meinem Rath und steckt sie hinein
In jene drey Körbe von Eisen,
Die hoch zu Münster hängen am Thurm,
Der Sankt Lamberti geheissen.

Fehlt etwa einer vom Triumvirat,
So nehmt einen anderen Menschen,
Ersetzt den König des Morgenlands
Durch einen abendländischen.

Heinrich Heine

Deutschland Ein Wintermärchen 1844

Wat ons op school vooral stoorde was de onwetendheid en onverschilligheid van onze klasgenoten. Ze gedroegen zich als makke schapen. Arnold en ik snapten daar echt helemaal niets van.

Nu begrijp ik dat beter: wij woonden ver van school en onderweg naar school hadden we haast, maar desondanks ook nog voldoende tijd om uitgebreid alle problemen in de wereld en met name alle schoolperikelen met elkaar te bespreken. We gebruikten de reistijd om van elkaar te leren. Weet je dit, weet je dat? Hoe zit dit, hoe zit dat? Wij behoorden tot de groep leerlingen die van heinde en ver waren geronseld, om het bestaansrecht van een rooms-katholieke H.B.S in Emmen te rechtvaardigen. De emancipatie van het katholieke volksdeel in Zuidoost-Drenthe en Zuidoost-Groningen was begonnen.

Boeken hadden we thuis niet, behalve dan mijn schoolboeken. Dat veranderde snel door de taallessen inclusief literatuurgeschiedenis. Vier talen, vijf geschiedenissen. Met als wandversiering in het geschiedenislokaal het adagium: "In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal." Onovertroffen zijn de zeer doordringende en tot de verbeelding sprekende lessen – voorstellingen – van geschiedenisleraar tevens directeur Wortmann. Hij rende door de klas op zoek naar Griekse neuzen en declameerde ondertussen Griekse dichters: "Bloemen bekransen de kop van de stier, reeds treft hem het mes van de priester!" We vielen van de ene verbazing in de andere en beleefden er veel lol aan. Met de komst van Jan van der Meer als piepjonge geschiedenisdocent bleven geschiedenislessen bijzondere gebeurtenissen: zeer uitdagend en motiverend. Zo kreeg ik van hem de kans om een serie lessen te geven over de geschiedenis van Rusland tot aan de revolutie in 1917. Dat kostte enorm veel voorbereiding en spuurwerk. In het pre-internet tijdperk was de steun van de bibliothecaressen van de bibliotheken van Emmen en Ter Apel onontbeerlijk. Het 'lesgeven' putte me uit. Van der Meer zag dat natuurlijk wel en redde mijn hachje door te zeggen dat de volgende week de laatste les was.

Binnenkrot

Ik fietste met een onderweg groeiende groep leerlingen vanuit de Kanaalstreek naar Emmen. Voor mij was dat dagelijks iets meer dan 46 km fietsen. Met een bus van GADO en een overstap in Ter Apel was je langer onderweg en moest je nog een heel eind lopen langs het spoor om de Van Schaikweg te bereiken. In schooljaar waarin ik voor

het eerst kennismakte met de HBS, waren de barakken al vervangen door nieuwbouw. De leerlingen hadden een leerlingenraad. De voorzitter kreeg van de directeur een ambtsketen: een groenwit fluwelen lint met een penning en de inscriptie "Schout". De klassenvertegenwoordigers werden 'schepenen' genoemd. Ik was de laatste schout. Met steun van de schepenen stopten wij met braaf verslag doen van wat we hadden besproken. We wilden niet alleen verslag doen, we wilden inspraak. We wilden meer inspraak, meer democratie en echte verkiezingen.

Wie had gedacht dat Arnold Kamphuis door directeur Wortmann van school zou worden gestuurd als redacteur van onze alternatieve schoolkrant? Nou, dat hadden wij dus wél gedacht. Wij waren niet naïef. Als Arnold wilde blijven en ik mijn eindexamen wilde doen op deze school, dan konden wij maar beter onder pseudoniem gaan publiceren. Een wijze raad uit de lerarenkamer. Arnold weigerde. Hij wilde het over de oorlog in Vietnam kunnen hebben en zijn kritiek kenbaar kunnen maken. Dat kon écht niet onder pseudoniem. Hij zat bovendien nog niet in de eindexamenklas. Dus kom maar op.

Als jongeren grensoverschrijdend gedrag vertonen, dan bedoelen we vaak dat ze normen overschrijden. Comazuipen is echt iets anders dan een paar biertjes drinken en te laat thuiskomen, toch? Wie had gedacht dat Yuri van Gelder daardoor zijn Olympische finale zou mislopen? Meteen buitengesloten en naar huis gestuurd door de chef-de-mision. Het is van alle tijden!

Mijn deelname aan het eindexamen van dat schooljaar zou gevaar lopen, dat was zeker. Op de Weegh nodigde mij uit om daar nog eens over te na te denken en 's middags een kop thee te komen drinken bij hem thuis.

Hij was dat jaar mijn klasseleraar, legde mij uit dat hij in die rol ook als vertrouwenspersoon kon en mocht optreden. Hij kreeg mijn vertrouwen en ik verzoon een aantal pseudoniemen. Daar was ik toch al mee bezig voor de inhoudelijk zeer verschillende bijdragen. Niet iedereen hoefde te weten wat de achtergrond was van de vele pseudoniemen voor één en dezelfde auteur van deze schoolkrant.

Op de pastorie van Zandberg mocht ik gebruik maken van typemachine, moedervellen en stencilapparaat voor de productie van onze eigen schoolkrant! De bestellingen van alle abonnees waren binnen, maar bij de distributie liep het mis. Wij hadden er geen geheim van gemaakt en zelfs een exemplaar onder de deur van Wortmann doorgeschoven, ter kennisname. Toen Arnold de volgende ochtend op school aankwam met de eerste oplage van de nieuwe schoolkrant stonden een paar docenten, waaronder Jansen als de grootste en sterkste, hem op te vangen en meteen door te duwen naar de directiekamer van Wortmann. De rel was geboren. Grenzen waren overschreden. Arnold werd van school gestuurd. De onderhandelingen daarover liepen door terwijl de eindexamenleerlingen afreisden voor

een vormingsweek in Klein Vredeveld. Telefonisch werd ik op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen door mevrouw 'Holland', onze lerares Nederlands. Zij kwam zelfs naar Assen om persoonlijk haar besluit om ontslag te zullen nemen toe te lichten als Wortmann niet op zijn besluit terug zou komen. De motivering van de directie voor het vertrek van deze docent moest klip en klaar zijn.

Studenten van de kweekschool in Assen kwamen langs voor steun aan het leerlingenprotest en voor de snelle heruitgave van *Binnenkrot*. Landelijke en regionale pers pikten het nieuws op en samen met Arnold reisden we naar Hilversum om voor AVRO-microfoon verslag te doen van onze acties. De studentenprotesten in Parijs moesten nog beginnen.

In elk domein is het verkennen van grenzen gevaarlijker dan binnen de perken blijven. Ook al twifelen wij niet aan het nut en de noodzaak. Dou maor gewoon, dan dust aol gek genoeg. Wat daardoor buiten beeld blijft is het leervermogen en het ontwikkelingspotentieel dat zit opgesloten in grensverkennend en grensoverschrijdend gedrag.

Klein Vredeveld

In de week voor kerst 1967 werden de leerlingen van de examenklassen ondergedompeld in ethiek, sexualiteit, kunst, oorlog, vrede. We gingen op bezoek bij kunstenaars en voor het eerst zagen we overvloeiende dia's op een projectiescherm. Orff-muziek en samen afwassen na een rollenspel. Een katholieke voorbereiding op het leven na de H.B.S. De opstand rond de schoolkrant zat nog in het vat. En al die andere opstanden van de geest en des vlezes.

Gerard Stout

Veel is me van de vormingsweek niet bijgebleven. Ik werd verscheurd door een nieuwe liefde terwijl de oude nog niet voorbij was. De stagiaire, een paar jaar ouder, had donkere ogen. Meer had ik niet nodig voor een platonische liefde. Samen afwassen en de tafel dekken. Genoeg voor een puber uit de turf.

Na afloop van de vormingsweek schreef ik haar in het geheim een brief. De inhoud is me ontschoten. Ik zou haar moeder kunnen vragen. Gina antwoordde nietszeggend een paar maanden later. De brief was tussen kranten en ander oudpapier terechtgekomen. "Van wie was die brief?" werd ik door mijn moeder ter biecht genood. Liegen kon ik nog niet.

Uit de evaluatie (volgende pagina's) en een enkele foto kan ik enigszins reconstrueren wat er is voorgevallen.

Ik draag een stropdas en een wit hemd. Ik ga volledig op in mijn rol. Wilde blik en op mijn vingers bijten. Samen dineren met twee borden op elkaar. Bestek van buiten naar binnen gebruiken, net als – ezelsbruggetje – eten van buiten naar binnen gaat.

Op donderdag 21 december in de morgen (Drents voor 's Ochtends): GESPREK in twee groepen over "SEKS IS OVERAL"; verhouding jongen-meisje, vriendschap, seksualiteit, etc. Etc. Fr. afk. v. Enz.

Niet gedaan, achteraf gelukkig lees ik in mijn handschrift. DAGINDELING: 13.00 uur de warme maaltijd, afwas. *tof, vooral donderdag, oh zo mooi.* Dat was de stagiaire met de droogdoek. Ik mocht de kwast hanteren. Ik mocht met natte oortjes naast haar staan. Ik was zeventien en klaar voor de universiteit van het leven.

KLEIN VREDEVELD

KATHOLIEK KULTUREEL VORMINGSCENTRUM EN GEMEENSCHAPSOORD

TEL. 05920-3460

GIRO 1162915

WITTERZOMER 9

WITTEN BIJ ASSEN

VORMINGSWEEK HBS-EMMEN van 18 - 22 december 1967

TITEL: "KALKOEN IN UW KRIBBE?"

De problemen rondom oorlog en vrede staan hierbij centraal.

KURSUSLEIDING: A.J.M. van 't Hof, cursusleider
Mej. H. Romonesco, cursusleidster
Pater Th. Oude Breuil, moderator
Mej. R. Lubberman, gastvrouw
Mej. G. Becker, stagiaire

ONTWERP-PROGRAMMA

Maandag 18 december:

middag: 15.00 uur Aankomst, kennismaking, programma-bespreking.

16.00 uur FILM: "NEIGHBOURS" (duur 10 minuten), experimentele film van Norman McLaren over hoe konflikten tussen mensen kunnen groeien uit geringe oorzaken.

DISKUSSIE n.a.v. dit filmpje

avond: INLEIDING over "OORLOG EN WAPENGEBRUIK" door de heer Korthuis, voorlichtingsfunktionaris van de 42e pantserinfanteriebrigade te Assen.
DISKUSSIE n.a.v. de inleiding in kleine groepjes, later PLENAIR DEBAT in de grote groep.

Dinsdag 19 december:

morgen: "KOMMUNIKATIE", discussie hierover n.a.v. een communicatie-oefening *Balkenspel*.

middag: EKSURSIE naar een KERAMIKUS, Dirk Staf in Havelte. Ateliergesprek aldaar.

avond: TELEVISIE kijken en KRITIEK schrijven
BESPREKING hiervan en afronding met een gesprek over het medium televisie.

Woensdag 20 december:

morgen: INLEIDING over "VREDE en ONTWIKKELINGSHULP" door M. Agterberg OSA
DISKUSSIE naar aanleiding hiervan.

schilderen, boetseren, lino-snijden

rbereiden voor volgende dag
et behulp van het Orff-instrumentarium
gspel en pantomime, begeleid met
n. *pinna, appelboom, sandbag, perillone*

Donderdag 21 december:

morgen: GESPREK in twee groepen over "SEKS IS OVERAL"; verhouding jongen-meisje, vriendschap, seksualiteit, etc. *met ged. o. achtend. geb. l. g.*

middag: INTERVIEWS in Assen, met vragen over het naderen de Kerstfeest. Wat betekent dit voor de mensen? *tof*

avond: VERWERKING INTERVIEWS
KERSTVIERING met een Eucharistie-viering, gezellige maaltijd, waarna inbreng van de kursisten.

Vrijdag 22 december:

morgen: NABESPREKING van de week
-Integratie van het programma
-Wat heb je eraan voor de toekomst? *tof, alles mee, hof, wein, g, en. t. i. k. h. u. l. d.*

middag: Praktisch werk, het huis moet weer schoon!
SLOTBESPREKING
VERTREK half vier, zodat men de bus van vier uur kan halen naar Emmen.

DAGINDELING:

08.00 uur: opstaan
08.30 uur: ontbijt, korvee, bandrekorder
10.00 uur: koffie
10.30 uur: ochtendprogramma
13.00 uur: warme maaltijd, *afwaat*
14.30 uur: middagprogramma, thee
16.00 uur: broodmaaltijd
19.30 uur: avondprogramma, waaronder koffie
22.30 uur: sluiting

*tof, vooral donsdag
bh. no. mo.*

Klein Vredeveld

KLEIN VREDEVELD

KATHOLIEK KULTUREEL VORMINGSCENTRUM EN GEMEENSCHAPSOORD

TEL. 05920-3460

GIRO 1162915

BANK: AMRO BANK ASSEN

WITTERZOMER 9

ASSEN

Aan de Ouders van leerlingen die binnenkort voor een vormingsweek naar "Klein Vredeveld" komen.

Zeergeachte Ouders,

Uw zoon of dochter zal binnenkort vanuit de school aan een vormingskursus op "Klein Vredeveld" (kunnen) deelnemen. De datum en het programma zijn in overleg met de school al vastgesteld.

We zijn ons ervan bewust dat wij voor Uw kind verantwoordelijkheid dragen. Daarom willen wij U graag ter informatie iets over ons werk vertellen.

Een vormingscentrum is een huis, waar mensen een week samenzijn om van elkaar te horen wat zij denken over alles wat dicht bij hun eigen leven staat. En dat is heel wat. Meer dan ooit dringen zich uit alle delen van de wereld meningen en gebeurtenissen aan ons op. Samen met de kursusstaf -kursusleid(st)er-priester-gastvrouw en andere medewerkers wordt gepraat en nagedacht over vragen en onderwerpen waar we dagelijks mee te maken hebben:

- over de maatschappij, die zo sterk aan het veranderen is,
- over de toekomst, die onzeker is, maar ook veel nieuwe kansen biedt,
- over de kerk, waarin een ontwikkeling op gang komt, die ons geloofsleven dieper en rijker kan maken,
- over de omgang tussen ouderen en jongeren, waarin we dikwijls de pijnlijke kant ervaren, maar ook beseffen dat we groeien naar een beter onderling begrip,
- over de omgang tussen jongens en meisjes, waarover ouders zich dikwijls heel bezorgd maken, maar waaruit iets goeds kan groeien als hierover open en eerlijk wordt gesproken.

6) Veel paten verwacht.

Minder verwacht. erg meegevoelen.
tenk tenken.

Eten viel geweldig mee (goede tenken!)

Geen verwachting.

Seriouse sfeer verwacht. Stijfere sfeer. geen vermen-
ten gunste veranderd.

7) →

Precies goed. De kleinere gebieden maken het juist
gemakkelijk. Als alles op rolletjes liep ging het veel te
straal. knus en rustige buurt.

Stoelen vernieuwen nylons en rolleke

Opmerkinge we willen graag naar terug komen.
Ronde tijn a nakele en terug te komen

When True Love Came to China

Liefde en metafysica

In mijn puberteit was ik uitvinder – een uitvinder vindt uit wat nog niet bestaat – en onderzoeker. In de achtertuin legde ik botten van een zoogdier op de juiste plek. Het skelet bleek van een ziek varken, een jaar eerder door mijn vader begraven. In de moestuin groef ik een kuil in de zanderige oerlaag van de Hondsrug. In de wand van de kuil grafeerde ik rotstekeningen in geheimschrift. Ik werd geen uitvinder. Alles was er al. Ik vond niets uit wat er nog niet was. Ik ging op onderzoek uit.

Gerard Stout

De R.K.-H.B.S in Emmen liet me verworvenheden van onderzoekers begrijpen. Natuurkunde, scheikunde, biologie, wiskunde. Ik leerde oorzaak en gevolg onderscheiden. Mijn eerste liefde in mijn tienerjaren – wat school betrof – was Engels, maar door een opmerkelijke samenloop van omstandigheden kwam ik op de Faculteit der Natuurwetenschappen terecht. De Rijksuniversiteit Groningen was dichtbij. Ik liet mijn tijd voorbijgaan bij exacte wetenschappen. Ik kreeg inzicht in chemische reacties, bouw van atomen tot op het niveau van protonen, neutronen en elektronen. De Schrödingervergelijking uit de quantummechanica was enkel op te lossen voor het waterstofatoom, dat was al moeilijk genoeg. (Quarks en zwarte gaten lagen in het verschiets). Natuurkunde van elektrische en magnetische velden met 'kurkentrekkerregels' om de richting van magneetflux te bepalen raakten op dat moment aan de grenzen van mijn begripsvermogen. De *Onzekerheidsrelatie van Heisenberg* leek me op mijn lijf geschreven. Vrij vertaald: Als je precies weet wat je denkt, weet je niet wat je voelt. Als je echt voelt, weet je niet wat je denkt. Ik leerde dat de meeste mensen voelen en nauwelijks denken. Daar dacht ik in die jaren lang over na. Vruchteloos.

Als bijvak koos ik – dankzij de quantumsprongen van voortschrijdende democratisering en inspraak aan de alma mater – Russische taal- en letterkunde. De basisbegrippen van de Russische grammatica waren gemakkelijk te vatten. Het cyrillische schrift leek veel op Griekse letters, vertrouwd uit wiskunde en natuurkunde. Taal was exacte vakken in een andere vorm. Nadenken loont.

Liefde was een heel ander speelveld. Ik kende verliefdheid en kalverliefde uit de literatuur en uit tafelgesprekken als nieuwe aardappelen, sperzieboontjes uit eigen tuin en gehaktballen op de borden dampen. Ik had – dankzij een oudere zus op de huishoudschool – juist met mes-en-vork leren eten. Tafelmanieren zouden bij liefde van pas komen. Ik had geen idee wat dat was: Liefde.

Natuurlijk ik had ervan gehoord. Elke zondag in de kerk aan de overkant van de straat. We waren burens van God. God is liefde. De boven mij gestelden wisten het beter.

Mijn onderzoeksvraag was met één klap verdubbeld. Ik wist niet wat God was en ook Liefde was me onbekend. Maar omdat het zo stom klonk als ik dat hardop zou zeggen, zweeg ik. Ik deed alsof ik wist wat het was: God en ook Liefde.

De H.B.S had me ingewijd in Platonische liefde. Verliefd op een zelf gecreëerde waanvoorstelling. Een klein begin, maar het schoot niet echt op. De 'echte' gesprekken over liefde en hormoongestuurde illusies kwamen in nachtelijk Groningen, schoongespoeld met bier en wijn en ingeprent met zoenen met de smaak van zoute pinda's en asbakken – roken was nog heel gewoon.

Liefde was abstract voor exacte vakkers. Abstract was alles waar geen touw om te binden was. Ik trof veel zaken waar ik geen touw aan vast kon knopen.

Een aardige vrouw met rood krullend haar trok mijn horoscoop. De sterren onthulden dat ik een aardige man was en dat ik een vrouw zou trouwen met rood krullend haar. Ik zou aan een geheim project gaan werken in het buitenland.

Haar sterren onthulden niets over liefde. Nog voor middernacht fietste ik naar huis. Zonder licht. De Melkweg was een zijstraat van de Kraneweg. Ik fietste door de schildersbuurt. Ik keek niet naar de hemel. Niet naar Maagd en Ram. Ik dacht na.

Met mijn bul op zak leerde ik in Zambia hartstocht kennen, maar liefde was dat niet. Ik dacht na en ik deed wat op mijn pad kwam. Ik betrapte mezelf op onnadenkendheid. In mijn dagboek schreef ik wat ik dacht. Als ik teruglas wat ik schreef dacht ik: was dat alles? Ik wist niet wie er zou komen. Met enige regelmaat stond er een negerin op mijn stoep. Ik keek naar de hemel. Er was geen melkweg beneden de evenaar. Het Zuiderkruis had mij niets te vertellen. Ik was een geheim project.

Lynn Pan is in Shanghai geboren en studeerde in Londen en Cambridge. Ze schreef meer dan een dozijn boeken over China en de Chinese diaspora. Ze is winnaar van de Martin Luther King Memorial Prize. In *When True Love Came to China* vergelijkt ze liefde in het Oosten met liefde in het Westen. Confucius, Freud, Goethe, Ibsen, Yu Dafu, Xu Zhimo, Eileen Chang; denkers, schrijvers, dichters en doeners laten hun licht schijnen op de metafysica van liefde. Ze las boeken uit de oudheid en ze stopt haar beschouwing over liefde in China ongeveer rond 1950. De moderne tijd is te modern voor zinvolle uitspraken.

Metafysica

De metafysica kijkt naar verschijnselen die zich (nog) onttrekken aan de exacte vakken. Geloof, hoop en liefde zijn niet op een natuurwetenschappelijke manier vast te stellen. "Van wie houdt jij het meest, van vader of van moeder?" Er is geen meetinstrument dat antwoorden kan reproduceren. Er is geen eenduidige definitie van liefde. Bijna iedereen weet het, niemand kan het zeggen.

4 mei

China was rond 1900 door verloren oorlogen vernederd. Het Westen en Japan bleken niet alleen militair superieur. Onder schrijvers, dichters en kunstenaars kwam een protest-beweging op gang. Hoe kon het dat andere – inferieure landen – oppermachtig bleken? Op vier mei 1919 waren er betogingen tegen het oude regime. De waarden van Confucius werden ter discussie gesteld.

De datum 4 mei is een tamelijk willekeurig gekozen startpunt van verschuiving van opvattingen over maatschappelijke verhoudingen. Onvrede over ouderwetse en starre inrichting van de maatschappij kwam steeds heftiger boven.

Confucius drukte al eeuwenlang met uitgangspunten over trouw aan gezag, respect voor ouders en de sturende invloed van familie een zwaar stempel op de inrichting van de maatschappij. Confucius: met een filosofie van gehoorzaamheid en ingetogenheid waarin vrije wil niet paste. De wijsgeer zegt nauwelijks iets over liefde en sex.

Studenten uit China gingen rond de eeuwwisseling naar Japan, naar Groot-Brittannië, naar Frankrijk, Duitsland, de Verenigde Staten. Ze maakten in de literatuur en in de praktijk kennis met romantische liefde. Schrijvers verdiepten zich in Ibsen, Shakespeare, Proust, Goethe, Schopenhauer, Lawrence, Flaubert. Romans en toneelwerken werden (soms via het Japans) in het Chinees vertaald. Middeleeuwse riddersverhalen vonden hun weg naar China.

Het was niet altijd gemakkelijk passages over liefde te vertalen. Trouwen uit liefde kwam in China niet voor. Tot 1900 was 100% van de huwelijken gearrangeerd. De familie koos een bruid. In 1937 werd in China de partner nog bij 54,72% van de huwelijken door de ouders gekozen. Voor 1900 was romantische huwelijksliefde in China onbekend. Het Chinees kende geen woorden (karakters) voor romantische liefde. Romantische liefde als aanloop naar een huwelijk was onbekend. Het huwelijk was een zakelijke overeenkomst, met gehoorzaamheid aan ouders als grootste deugd. Voor passie en hartstocht – en voor sex – waren er prostitueés en concubines. Van monogamie was geen sprake, in elk geval niet vanuit het perspectief van de man. Vrouwen schikten zich in deze eeuwenlange traditie. Met de 4 mei-beweging begonnen panelen te verschuiven. Vrije wil, vrije partnerkeuze kwam naar voren, en; ongehoorzaamheid aan ouders.

Lynn Pan beschrijft de levens van een tiental schrijvers

uit de eerste helft van de vorige eeuw. Veel schrijvers waren uitgehuwelijkt – een enkele met een analfabete vrouw met afgebonden voeten; het summum van schoonheid en opwindend – bleven getrouwd en verwekten nakomelingen. Ze ontvluchtten hun wettige echtgenote en lieten zich leiden door hun hartstochten. Ze trouwden met hun romantische liefde en verwekten opnieuw nakomelingen. In (literaire) tijdschriften lieten ze – ook met intieme dagboeknotities – weten hoe ze hun leven hadden ingericht. In korte verhalen vertellen ze hun levensloop tussen fictie en werkelijkheid.

Drie soorten liefde

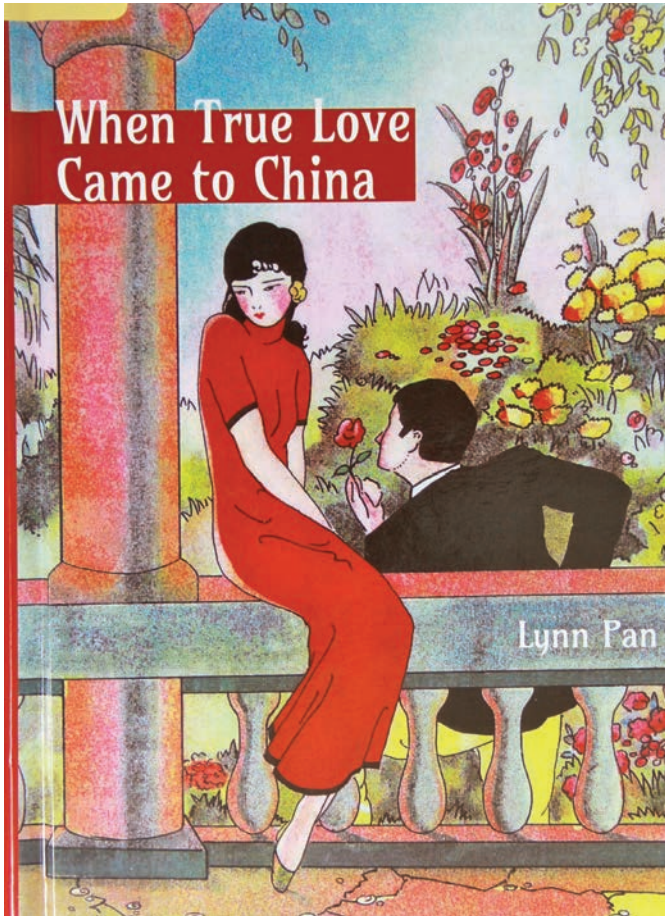
Wie wil kan een onderscheid maken naar soorten liefde. De eerste soort is van het dierlijke soort, enkel gericht op voortplanting en blussen van driften. Er komt geen gedachte aan te pas. De tweede soort is ingetogener. Er is lust met enige hartstocht en een (uitgebreid) paringsritueel. Liefde krijgt vorm in een erotisch evenwicht tussen lichaam en geest, met éénwording van lichaam en geest als ultiem resultaat van romantische liefde.

De derde soort is in de Middeleeuwen in Europa tot ontwikkeling gekomen. De hoofse liefde. De ridder maakt de jonkvrouw het hof en de grootste bevrediging is haar hart te winnen en het daarbij te laten. Immers: bezit van de zaak is het einde van het vermaak. Eeuwig verlangen is beter dan trouwen.

De katholieke kerk heeft een hoofdrol gespeeld bij deze veranderingen. De liefde is door de katholieke leer verplaatst van louter lust en ongeremde paring naar het monogame huwelijk. Liefde is de hoofdzaak en paring

mag enkel als er aandrang is tot voortplanting. Tijdens de vasten (ramadan) is geslachtsverkeer niet toegestaan. De kerk belemmert de vrije wil en kapselt gelovigen in. De ware liefde is de liefde voor God. De lichamelijke aandrang is getransformeerd tot geestelijke liefde.

Westerse literatuur weerspiegelt deze ontwikkeling. *Die Leiden des jungen Werther* – zelfdoding na een onbeantwoorde romantische liefde (Goethe). *Een Poppenhuis* (Ibsen) – Nora, vrouw des huizes vertrekt en laat haar man in de steek; ongehoord in China. *Lady Chatterley's minnaar* (D.H. Lawrence) – overspelige vrouw in de setting van een romantische liefde. In China waren enkel mannen overspelig. Deze boeken beleefden in China herdruk na herdruk.

In China heeft een dergelijke ontwikkeling van liefde en hartstocht zich voor 1900 niet voorgedaan. Daarnaast zijn Chinezen – en veel andere volkeren – veel minder bezig met liefde, hartstocht, passie, overgave, schuldgevoel en romantiek dan Westerse culturen. In China was en is er geen sprake van schuldgevoel en vergeving bij overspel of visite aan een bordeel. – Enkele echtgenotes gaven schrijvers geld voor bordeelbezoek. – Schuldgevoel treedt op bij echtscheiding en bij ongehoorzaamheid aan ouders. Verlaten echtgenotes pleegden zelfmoord als de man echtscheiding doorzette en werden daar posthuum voor geprezen. Wie zijn vrije wil volgde werd afgestraft. Sexueel gedrag was een non-item.

Exact

In China van vorige eeuwen is romantiek in gedichten terug te lezen; voor wie de metaforen kent. Een dichtregel met wolk en regen wijst naar geslachtsgemeenschap.

Mandarin duck en *butterfly* (Pekingende en vlinder) verwijzen naar geliefden. Een yin vrouw is losbandig en een yin boek verwijst (ook) naar pornografie. Een eerste betekenis van yin is overstromend water. Overdadigheid. Het Confucianisme preekt matigheid. Niet teveel van het ene en niet teveel van het andere. Dat geldt zeker voor bestuurders. Wie in het ambtelijk apparaat van China terecht wilde komen, werd uitgebreid met Confucius geschoold. Het Confucianisme – matigheid, gehoorzaamheid – stroomt door de Chinese aderen.

Afhankelijk van de definitie komt romantische liefde wel of niet overal voor. In China vooral buiten het (gearrangeerde) huwelijk, maar misschien is dat in Nederland ook het geval. Liefde is onmeetbaar. Uit *When true love came to China* wordt wel duidelijk dat najagen van de ultieme ervaring van liefde niet altijd tot een prettig leven leidt. Ik lees liever over de verstandsverbijsteringen en verslavingen dan deze verdwazingen zelf te willen ervaren. Ik behoud liever het goede in plaats van in de praktijk alles te onderzoeken. In mijn korte verhalen verken ik de grenzen en laat ik grenzen op uitbundige wijze achter me. Als het tijd is schuif ik uit vrije wil en met overgave aan voor gebakken aardappelen, zalm en bietensalade.

Lynn Pan, *When true love came to China*, Hong Kong University Press. 325 pag. Euro 55,00
ISBN 978-988-8208-80-7

De dokter doet ook zelfonderzoek

Dv/N 19-8-2016

Titel: Dokter's roman. Auteur: Gerard Stout. Uitgever: Ter verpoozing. Prijs: 10 euro (110 blz.). ★★★★★

Na de imposante kroniek over vier sporen *Goof Petreaus*, eerder dit jaar, komt Gerard Stout nu met iets wat op een normaal boek lijkt. *Dokter's roman* is bescheiden van formaat, maar ook bescheiden van opzet: Huisarts Gerard Dokter blikt terug op zijn praktijk en zijn leven.

De compromisloze inzet is echter gelijk gebleven. Vandaar wellicht de waarschuwing vooraf op de binnenflap: 'Het werk van Gerard Stout is niet gemakkelijk te doorgronden. Dat hoeft ook niet.' En ook: 'De natuurwetenschapper steekt in zijn verhalen en romans regelmatig de kop op.'

Het verhaal van Dokter is een voor babyboomers in het Noorden een mogelijk herkenbaar

verhaal. Hoe een dorpsjongen de kans grijpt te gaan studeren en niet ver van het ouderlijk huis de status bereikt van de mensen tegen wie zijn ouders op keken, maar daar geen erkenning voor krijgt omdat zowel ouders als zoon niet hebben geleerd zich te uiten. Dat is slechts één interpretatie.

Dokter's roman laat zich ook lezen als het relaas van een man die het leven rationeel ervaart, als een biologisch proces, met alle afwijkingen die daar nu eenmaal bij horen. Zoals de hysterie van zijn moeder, het per ongeluk doodschieten van een dienstkameraad, de geboorte van kinderen die mogelijk niet de zijne zijn, lust als leidseel en beredeneerde doch oprechte liefde.

Wat eveneens opvalt, is dat Stout schrijvend gelijkmatigheid lijkt na te streven. De spanning zit niet in de dialogen, de verrassing

blijkt niet uit de plot, het gaat vooral om verklaringen en ontluistering. Soms resulteert dat in ietwat stug proza, wat overigens wonderbaarlijk past bij de verzorging van deze uitgave, die door de gekozen papiersoort en het lijm-

werk voortdurend een neiging heeft dicht te klappen.

Wie Stout voor het eerst leest, zal wellicht moeten wennen aan de stellige stijl op staccato toon. Maar de lezer die de voorgeschreven kuur wil afmaken, wordt beloond. Is het niet door het zelfonderzoek, dan is het wel door het onderzoek waaraan de medemens wordt onderworpen:

'Als een wethouder of middenstander op spreekuur kwam, had ik mijn aanpak. 'Wilt u de deur sluiten.' Dat was geen vraag, ook al leek dat zo. 'Hangt uw jas aan de haak.' Weer geen vraag. Ik zorgde ervoor dat de cliënt vier of vijf keer mijn bevelen opvolgde. (...) Wie eenmaal vijf keer met onbenulligheden heeft ingestemd gaat gemakkelijker mee in ingewikkelde opdrachten. 'Dieper buigen. Nog dieper. Dank u.'

JOEP VAN RUITEN

Poze

Particulier literair tijdschrift van Gerard Stout. In 2016 verschijnen 10 nummers van Poze. Korte verhalen, een enkel gedicht, beeldende kunst, gebruikskunst, opinies. Alle teksten en foto's zijn van Gerard Stout, tenzij anders aangegeven.

Ik ben heel blij met de bijdragen van Jan van der Meer, Gerard op de Weegh, Ben Feringa, Cynthia The, Han van der Krogt, Theo Mensen, André Spruit.

Foto's: Gerard Stout en archief Han van der Krogt. Viltwerk p.45. Meta Geerts www.metageerts.nl

ISSN 2468-340X
www.gerardstout.nl
gerardstout@kpnmail.nl

Ter Verpoozing

Onlangs verschenen

The heritage goes east,

Victor Cate (avonturenroman)

Wederopbouw Drenthe,

Cynthia The. (Over Drenthe in naoorlogse tijden).

Kasteelroman

Gerard Stout

(Over hereniging met een jeugdliefde).

www.gerardstout.nl/uitgeverij

Aankomst

Na lange dagen door de storm geteisterd
En somtijds uit de kooi gesmakt te zijn,
Door 't leven van 't zacht Lisboa nog verbijsterd,
Vind ik mij zitten op het zonnig plein.

Geleund in de uithoek van een balustrade,
Zie ik als over hemelsbreed kozijn
't Beproefd schip dat klein stilligt aan de kade,
De gele stroom, de kleurge oeverlijn.

Beneden karren raatlen, kranen kreunen,
Hier is het stil, terwijl alleen gitaren
Een oude fado traag en droef opdreunen,
En of karveelen weer de Taag opvaren.

uit: J. Slauerhoff, *Verzamelde gedichten*, 20^e dr.
Amsterdam, Nijgh en Van Ditmar, 2004; oorspr. uit:
Soleares, 1933

KLINCKDICHT

Op d' openinghe van 't Atheneum
tot Emmen

Den derden dagh van Mey magh sich wel saligh noemen
De jonckheyt van 't ghewest, nu warrigh heydekruyt
In 't Olde Lantschap staet by d' eerste lente-bloemen
En 't Atheneum haer syn poorten open-sluyt.

Langh sal het na-gheslacht de wercklust blyven roemen
Van wie niet stil en sat, maer stack de handen uyt.
Aensie het resultaet en leer al siende hoe men
Eendrachtigh by het werck set snel een schreê vooruyt.

Maer niet te snel ghejuicht, wil dese gheestdrift stuyten.
Al wordt de wetenschap van eeuwen fel begheert,
Het is het levensboeck dat wysheyt sal ontsluyten.

Al syn 't lyf en de gheest de aendacht beyde weert,
Daer is een wysheyt, daer kan niemant so maer buyten:
De wyste mens is hy, die veel van and'ren leert.

